T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI

KİŞİLERARASI İLETİŞİM BİLİM DALI

JUNGİYEN BAKIŞ AÇISIYLA BİREYLEŞME SÜRECİNDE GÖLGE ARKETİPİ İLE YÜZLEŞMEK: "BEYAZ KALE" ÖRNEĞİ

EZGİ SALA TÖZÜN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSTANBUL, 2023

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI

KİŞİLERARASI İLETİŞİM BİLİM DALI

JUNGİYEN BAKIŞ AÇISIYLA BİREYLEŞME SÜRECİNDE GÖLGE ARKETİPİ İLE YÜZLEŞMEK:

"BEYAZ KALE" ÖRNEĞİ

EZGİ SALA TÖZÜN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. EMEL POYRAZ

İSTANBUL, 2023

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyisim: Ezgi Sala Tözün

Anabilim Dalı: Halkla İlişkiler ve Tanıtım

Programı: Kişilerarası İletişim

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Emel Poyraz

Tez Türü ve Tarihi: Yüksek Lisans- 2023

Anahtar Kelimeler: *Bireyleşme Süreci, Gölge Arketipi, Psişe, Kişiliğin Gelişimi, Beyaz Kale*

ÖZET

JUNGİYEN BAKIŞ AÇISIYLA BİREYLEŞME SÜRECİNDE GÖLGE ARKETİPİ İLE YÜZLEŞMEK: "BEYAZ KALE" ÖRNEĞİ

Kişinin gözlemlenemeyen düşünme, algılama, güdülenme gibi zihinsel faaliyetlerini içeren psikoloji, bu faaliyetlerin bir ürünü olan iletişim ile yakından ilişkilidir. Kişilik bağlamında iletişim esnasında sergilenen tutum ve davranış, iletişimin sürdürülebilirliğini ve niteliğini belirler. Kişilerarası iletişimi etkileyen temel faktörlerden biri olan kişilik, sağlıklı bir gelişim gösterdiği takdirde, birey iç dünyası ve dış çevresiyle tutarlı bir ilişki biçimi sağlar. Bu noktada kişiliğin yapısını ve nasıl bir bütün haline getirileceğini incelemek iletişim açısından kritik bir önem taşır. Analitik psikolojinin kurucusu Jung, psişe olarak adlandırdığı kişiliği, bilinç ve bilinçdışı (kişisel ve kolektif) şeklinde ikiye ayırır. Psişenin doğrudan algılanan dış katmanını bilinç, bastırılan kişisel yaşantıların bulunduğu orta katmanı kişisel bilinçdışı ve kişisel yaşantının dışında, en derinde ve insanlığın tümünde ortak halde bulunan iç katmanını kolektif bilinçdışı olarak adlandırır. Jung ‘un kişilik kuramına göre kişiliğin bir bütün haline gelmesi olarak adlandırılan bireyleşme süreci, bilinç ve bilinçdışı bölümlerinin dengeli bir konuma getirilmesiyle gerçekleşir. Bireyleşme süreci, kişinin kendi iç merkeziyle bilinçli olarak karşı karşıya gelmesi ve kişiliğin yaralanması ile başlar. Öze doğru yolculuk süreci arketipsel sembollerle ifade edilir. Bu uzun ve zorlu yolda kişinin öncelikle yüzleşmesi ve tümleşmesi gereken arketipsel öge, gölgesidir. Gölge arketipi, kişiliğin toplum tarafından kabul görmeyen,

benimsenmeyen, korkutucu ve karanlık yönüdür. Psişenin bütünlüğünün görünmez ve ayrılmaz tarafı olan gölge ile yüzleşildiği ölçüde ehlileştirilebilir. Gölge bilince taşınmaz ve bastırılırsa egodan daha fazla enerji biriktirerek öfke patlamaları ve depresyona neden olur. Gölge arketipiyle yüzleşmek ile başlayan bireyleşme süreci açık bir şekilde edebi metinlerde; kahramanın yolculuğa çıkması ve dönüşüme uğrayarak geri dönmesi şeklinde görülür. Teze konu olan bireyleşme sürecinde gölge arketipi yüzleşmesi ve dönüşümü, Orhan Pamuk'un Beyaz Kale adlı romanı ile analiz edilerek sunulacaktır. Adının ilk olarak "Gölgeler Kitabı" olarak tasarlandığı bilinen "Beyaz Kale" romanı, bireylerin gölgesi ile hesaplaşmasını konu edindiğinden dolayı, gölge yüzleşmesini ve dönüşümünü açıkça görmek adına iyi bir örnek olduğu düşünülmektedir. Eser arketiplere özgürce yer vermesi bakımından evrensel bir nitelik taşımaktadır. Bu tezde, "Beyaz Kale" romanının arketipsel analizi yapılarak gölge arketipi ile yüzleşmenin bireyleşme sürecine olan katkısını göstermek amaçlanmıştır. Jung'un analitik psikoloji kuramı çerçevesinde şekillenen bu tezde bireyleşme süreci, arketip, kolektif bilinçdışı ve psişe kavramlarından yararlanılmıştır. Bu tezde arketipsel eleştiri yöntemi kullanılacaktır. Arketipsel eleştiri, edebi eserdeki arketip kullanımlarını tespit ederek bunların işlevini metnin estetik değerini göz ardı etmeden değerlendirmeyi ve edebi metni yeniden anlamlandırmayı amaçlayan bir yöntemdir. Bu tez, konusu gereği kişilerarası iletişim alanında var olan literatür eksikliğinin, öncülüğünü yapacağı başka çalışmalarla giderilmesi planlanmaktadır. Bu tez okunduğu takdirde gölge arketipi sorgulamasına neden olacağından dolayı bireyleşme sürecini anlamlandırmada kişisel olarak bir rehber niteliği taşıyacaktır. Okuyucuyu, edebi metinleri arketipsel bir gözle incelemeye yönlendirerek bakış açısını genişletecektir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname: Ezgi Sala Tözün

Field : Public Relations and Publicity

Programme : Interpersonal Communication

Supervisor : Prof. Dr. Emel Poyraz

Degree Awarded and Date : Master-2023

Keywords : *individuation process, shadow archetype, psyche, development of personality, white castle*

ABSTRACT

FACING THE SHADOW ARCETYPE IN THE PROCESS OF INDIVIDUALIZATION FROM THE JUNGIAN PERSPECTIVE: THE CASE OF THE "WHITE CASTLE"

Psychology, which includes mental activities such as unobservable thinking, perception and motivation, is closely related to communication, which is a product of these activities. In the context of personality, the attitude and behavior exhibited during communication determine the sustainability and quality of communication. Personality, which is one of the main factors affecting interpersonal communication, provides a consistent form of relationship with the individual's inner world and external environment, if it develops in a healthy way. At this point, it is critical for communication to examine the structure of the personality and how it will be integrated. The founder of analytical psychology, Jung, divides the personality, which he calls the psyche, into conscious and unconscious (personal and collective). He calls the directly perceived outer layer of the psyche as consciousness, the middle layer of suppressed personal experiences as the personal unconscious, and the inner layer of the psyche, which is the deepest and common to all of humanity, outside of personal life, as the collective unconscious. According to Jung's theory of personality, the individuation process, which is called the integration of the personality, takes place by bringing the conscious and unconscious parts into a balanced position. The process of individuation begins with a conscious confrontation with one's inner center and injury to the personality. The journey towards the essence is expressed in archetypal symbols. The archetypal element that one must first face and integrate on this long

and difficult path is the shadow. The shadow archetype is the scary and dark side of the personality that is not accepted by the society. It can be tamed to the extent that it is confronted with the shadow, which is the invisible and inseparable side of the integrity of the psyche. If the shadow is not carried into consciousness and is suppressed, it will accumulate more energy from the ego, causing outbursts of anger and depression. The individuation process, which begins with confronting the shadow archetype, is clearly in literary texts; It is seen as the hero going on a journey and returning by being transformed. The shadow archetype transformation in the individuation process, which is the subject of the thesis, will be presented by analyzing Orhan Pamuk's novel called Beyaz Kale. The novel "White Castle", which is known to have been originally designed as the "Book of Shadows", is thought to be a good example for clearly seeing shadow transformation, as it deals with individuals' coming to terms with their shadow. The work has a universal quality in that it freely includes archetypes. In this thesis, it is aimed to show the contribution of transforming the shadow archetype to the individuation process by making an archetypal analysis of the novel "White Castle". In this thesis, which was shaped within the framework of Jung's analytical psychology theory, the concepts of individuation process, archetype, collective unconscious and psyche were used. In this thesis, archetypal criticism method will be used. Archetypal criticism is a method that aims to identify the archetypal uses in the literary work, evaluate their function without ignoring the aesthetic value of the text, and re-meaning the literary text. Due to the subject of this thesis, it is planned to eliminate the lack of literature in the field of interpersonal communication with other studies that will be pioneered. If this thesis is read, it will personally serve as a guide in making sense of the individuation process, as it will cause the shadow archetype to be questioned. It will broaden the reader's perspective by directing the reader to examine literary texts with an archetypal eye.

ÖNSÖZ

Kendi hikayesinin kahramanı olan herkes, sonsuz yolculuğunda eşikte bekleyen gölgesi ile bir karşılaşma yaşar. Bu karşılaşma yüzeydeki ışıktan uzağa, derinlere doğru bir yolculuk başlatır. Eşiğin ötesindeki kahraman, tuhaf biçimde kendisine tanıdık gelen kimi zaman tehdit eden, kimi zaman sihirli bir yardım eli uzatan güçlerle tanışır. Bilincin eşiğini geçip bilinçdışına inen kahraman kendi karanlığını öğrendikçe, bilincin ışığına çıkararak dönüştürür. Tüm karanlığı ışığa taşıdığında sonunda en derinde kendi özünün ışığını bulur. Bu bir öze dönüş mitosudur. Bireyleşme sürecinin yegâne amacıdır.

"Bir insanı gölgesiyle karşı karşıya getirmek, ona kendi ışığını göstermektir." der Jung. İnsan karanlığını tanıdıkça aydınlanır. Gölge arketipi ile yüzleşme konusunu seçerken, bilinçsiz bir şekilde gölgesi ile karşı karşıya kalmış kişiler için ilham verici olabileceğini düşündüm. Kişinin kendi karanlığını sorgulaması ve farkına varması özünün ışığını bulması açısından değerli olacaktır.

Tez konumu kişisel eğilimlerim doğrultusunda seçmeme yardımcı olan, değerli bilgi birikimi ile her zaman destek olan kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Emel Poyraz'a, yorumları ve katkıları ile çalışmamı destekleyen jüri üyelerim Prof. Dr. Serhat Ulağlı ve Dr. Öğretim Üyesi Abdülhakim Bahadır Darı'ya teşekkürlerimi sunarım.

Tez yazım sürecinde hiçbir desteğini esirgemeyen, daima yanımda olan eşim Taner Tözün'e, her zaman sevgisiyle destekleyen babam Salih Sala ve kardeşim Utku Sala'ya teşekkür ederim. Kendi ışığımı bulmam için karanlık ile yüzleşme fırsatı veren, ruhunun ışığı ile daima yolumu aydınlatan, ışığımın mimarı merhum annem Nermin Sala'ya, tüm bu süreçte beni güçlü bir savaşçı gibi dimdik ayakta tutan doğacak kızıma teşekkür ederim.

Ezgi SALA TÖZÜN

İstanbul,2023

İÇİNDEKİLER

GENEL BİLGİLER ..... **i**
ÖZET ..... **i**
GENERAL KNOWLEDGE ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iii**
ÖNSÖZ ..... **v**
ŞEKİL, RESİM VE TABLO LİSTESİ ..... **viii**
KISALTMA LİSTESİ ..... **ix**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM: JUNGİYEN KİŞİLİĞİN DOĞASI VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Analitik Psikoloji 'ye Genel Bir Bakış **4**
1.2. Kişiliğin Yapısı **10**
1.2.1. Psişe 10
1.2.2. Bilinç 12
1.2.3. Ego 13
1.2.4. Kişisel Bilinçdışı 14
1.2.5. Kompleks 16
1.2.6. Kolektif Bilinçdışı 17
1.2.7. Arketipler 19
1.3. Kişiliğin İşleyişi **22**
1.3.1. Kişiliğin Dinamik İlkeleri 22
1.3.2. Kişilik Tutumları 24
1.3.3. Kişiliğin İşlevi 27
1.3.4. Kişilik Tipleri 28
1.4. Kişiliğin Gelişimi **37**

İKİNCİ BÖLÜM: BİREYLEŞME SÜRECİNDE ARKETİPLERİN YOLCULUĞU; İLK ADIM GÖLGE

2.1. Bireyleşme Süreci **40**
2.2. Bireyleşme Sürecinde Dört Temel Arketip **42**
2.2.1. Persona 43
2.2.2. Gölge 45
2.2.3.Anima-Animus 48
2.2.4. Kendilik 50
2.3. Bireyleşme Arketiplerinin Gerçekleşmesi **54**
2.4. İlk Adım; Gölge Arketipi ile Yüzleşmek **57**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BEYAZ KALE ROMANINDA BİREYLEŞME SÜRECİ VE GÖLGE ARKETİPİ

3.1. Metodoloji **60**
3.1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı 60
3.1.2. Araştırmanın Önemi 62
3.1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları 62
3.1.4. Araştırmanın Soruları 63
3.1.5. Araştırma Yöntemi 63
3.2. Analitik Psikoloji Kuramının Edebiyata Yansıması **66**
3.3. Orhan Pamuk Romancılığı ve Beyaz Kale Üzerine **68**
3.4. Beyaz Kale'de Bireyleşme Süreci ve Gölge Arketipi Analizi **71**

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME **84**

KAYNAKÇA **87**

ŞEKİL, RESİM VE TABLO LİSTESİ

Şekil 1: Çağrışım Testi Örnek Uygulaması.....6

Şekil 2: Jung'un Psişe Model Şeması……..…….... 11

Şekil 3: Psişe yüzeyinde bulunan bilincin temsili……..…… 12

Şekil 4: Kişiliğin İç Uzamı ve Karanlık Dünyasının Katmanları……15

Şekil 5: Analitik Psikoloji' de Bilinçdışının Bölümleri……...18

Şekil 6: Arketiplerin İşleyişi……20

Şekil 7: Dişil Arketiplerin Gelişim Sırası……21

Şekil 8: Taigutu Sembolü ile Kişiliğin İşlevsel Karşıtlığının İfadesi……..23

Şekil 9: Benlik ve Kişilik İşlevlerinin Sıralaması……..……..... 28

Şekil 10: Dışadönük Düşünen Tipte Görülen Tutum ve İşlevler…….……..……. 32

Şekil 11: Benliğe göre Kişiliğin İşleyişi…….…….35

Şekil 12: Jung'a göre Kişiliğin Bütünleşme Süreci Öğeleri…….……...37

Şekil 13: Bilincin Tabakası…….…….44

Şekil 14: Jungiyen Bireyleşme Sürecinde Gölge'nin Konumu……...47

Şekil 15: Kendiliğin Konumsal Gösterimi……..…… 51

Resim 1: Marc Chagall, Le temps n'a point de rives…….. 8

Resim 2: Jung'un Kendi Çizimiyle Mandala Örneği…….…… 52

Tablo 1: Jung'un Karakter Tipleri……...26

Tablo 2: Jung'un Temel Kişilik ve Duyuşsal Özellikler Sınıflandırması……... 30

Tablo 3: Örnek Psikolojik Tip Dinamiği…….34

Kısaltma Listesi

Akt. : Aktaran

B. : Baskı

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

Der. : Derleyen

Ed. : Editör

Haz. :Hazırlayan

S. :Sayfa

GİRİŞ

İletişim; bir kaynakla başlayan, kaynağın oluşturduğu iletileri araçla hedefe ulaştıran, bunun sonucunda aldığı geri dönütler ile devamı şekillenen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişilerarası iletişim süreçlerinde iletişimi kullanan birey, kaynağın kendisidir. Bu noktada bireyin kendisi ve çevresi ile olan ilişkisini diğer bir deyişle kişiliğini incelemek iletişim süreçleri açısından önem taşıyacaktır.

Kişilik, kişilerarası iletişime etki eden önemli bir faktördür. Biyolojik, sosyolojik ve psikolojik etmenlerin aile aracılığı ile kişiye aktarılan kültür ile kişiyi diğerlerinden ayıracak bir yapıdır. Kişinin iletişimi nasıl başlatıp sürdürdüğü kişilik yapısıyla ilgilidir. İletişim kurulan kişinin kişilik yapısını bilmek iletişimi ve ilişkiyi sağlıklı yürütebilmek için önemlidir. (Ulağlı, 2018, s.84-85)

Kişiliğin yönlendirmesi doğrultusunda sergilenen davranışlar, iletişimin yönünü ve kalitesini belirlediğinden dolayı kişilik, iletişimi etkileyen temel faktörler arasında ele alınır. Cüceloğlu'na göre (2001), kişilik bireyin iç ve dış dünyası ile kurduğu, diğer kimselerden farklılaştığı tutarlı iletişim biçimidir. Kişinin iç dünyası ve dış çevresi ile tutarlı bir ilişki geliştirebilmesi için kişilik ve gelişimi önemli bir noktadır.

Analitik Psikoloji 'nin kurucusu Carl Gustav Jung'un, kuramının temelinde psişe olarak adlandırdığı kişilik ve gelişimi yer almaktadır. Jungiyen bakış açısıyla; kişiliği anlamak için hangi bölümlerden oluştuğunu, enerji kaynaklarının ne olduğunu, nerede toplandığını ve hayat boyu kişilik gelişiminin nasıl sağlanacağını cevaplamak gerekir.

Kişiliğin tümünü psişe olarak adlandıran Jung, psişenin bilinçli ve bilinçdışı tüm duygu, düşünce ve davranışlarını içerdiğini savunmaktadır. Psişe; bilinç, kişisel bilinçdışı, kolektif bilinçdışı katmanların birbirinden ayrı biçimde ancak ilişki halinde çalıştığı bir sistemdir.

Sağlıklı bir kişilik için kişi kendi bütünlük ve bireyleşme potansiyelini gerçekleştirmelidir. Jung'un kişilik kuramına göre bilinç ve bilinçdışı bölümlerin bir araya gelerek dengelenmesi ve böylece kişiliğin bir bütün haline getirilmesi bireyleşme süreci olarak adlandırılır. Analitik Psikoloji kuramının ana dinamiklerinden olan bireyleşme süreci, arketipsel bir yolculuktur. Arketiplerin işlevi, ömür boyu kişilik gelişimi için gerekli düzeni sağlamaktır.

Ergenlik döneminde hormonların değişimi gibi kişilik yapısında da arketiplerin öncülüğü gerekir. Bireyleşme süreci, kişinin personasının etkisinden kurtulup gerçek kişiliğini açığa

vurma yolculuğudur. Bu süreç, sırasıyla kişinin kendi gölge arketipi le yüzleşmesi, anima-animus arketiplerini bilincine çıkarması ve kendilik arketipini gerçekleştirmesinden oluşur. Kişinin öncelikle yüzleşmesi ve tümleşmesi gereken gölge arketipi, toplum tarafından kabul görülmeyen, korkutucu ve karanlık yöndür.

Gölge arketipi psişenin bütünlüğünün ayrılmaz bir parçasıdır ve yüzleşildiği ölçüde dönüştürebilir. Bilince taşınmayan gölge egodan daha fazla enerji biriktirerek öfke patlamaları ve depresyona neden olacağından dolayı kişinin iç dünyası ve dış çevresiyle ilişkisine ket vurur. Gölge arketipini bilince taşıyıp dönüştürmek bu bağlamda kişilerarası iletişim için oldukça mühimdir.

Bu tezde bireyleşme sürecinde gölge arketipi ile yüzleşme üzerinde durulurken edebi metinlerde bu dönüşümün açıkça göründüğü düşünülmektedir. Masallar, mitler ve evrensel nitelik taşıyan edebi eserlerde kahramanın yolculuğu çıkması ile başlayan ve dönüşüme uğrayıp dönmesi ile sonlanan bir süreç tespit edilmiştir. Bu tezde bireylerin gölgeleri ile hesaplaşmasını konu edinen Orhan Pamuk'un Beyaz Kale romanı, arketipsel eleştiri yöntemiyle incelenmiştir.

Bu tezin konusunu, bireyleşme sürecinde gölge arketipi ile yüzleşme ve bu yüzleşmenin Beyaz Kale romanı üzerinden arketipsel eleştiri yöntemiyle analizi oluşturmaktadır. Jung'un analitik psikoloji kuramı çerçevesinde şekillenen bu tezde bireyleşme süreci, arketip, kolektif bilinçdışı ve psişe kavramlarından yararlanılarak gölge arketipi ile yüzleşmek Beyaz Kale romanı ile analiz edilmiştir. Beyaz Kale'yi arketipsel eleştri yöntemi ile analiz etmek, bireyleşme sürecinin ortaya çıkarılması için önem taşımaktadır. Gökeri (1979, s.30) "*Arketipsel eleştiri yöntemi; yapıtların simgesel ifadesini çözümleyerek arketipsel yapısını bulmayı ve yapıtın oluşumunda nasıl bir rol oynadığını incelemeyi amaçlar*." şeklinde ifade etmiştir.

Literatür taraması sonucunda, temellerini Jung'un attığı arketipsel eleştiri yöntemi, ülkemizde 1979 yılında İ. Gökeri tarafından yazılan *"Arketiplere Dayanan Yeni Bir İnceleme Yönteminin Tanıtılarak İngiliz ve Türk Edebiyatında Nazı Romans ve Epik Niteliğinde Yapıtlara Uygulanması"* adlı doktora tezi ile tanıtıldığı görülmüştür. Jung'un arketipleri üzerine literatürde geniş bir yelpazeye ulaşılmasına rağmen bireyleşme süreci ve gölgeyle yüzleşme ile ilgili yetersizlik tespit edilmiştir. Dengeli bir kişilik oluşturmada böylesine hayati etkilere sahip ve kişiliğin doğası gereği zorunlu olan bireyleşme sürecinde gölge ile yüzleşme konusu seçilmiştir.

Bu tezde, bireyleşme süreci kapsamında gölge arketipi ile yüzleşme, Orhan Pamuk'un Beyaz Kale romanı ile sınırlandırılmıştır. Gölge arketipi ile yüzleşme, Beyaz Kale romanı ile incelenmiş diğer değişkenler araştırmanın dışında tutulmuştur. Bu tez, Beyaz Kale romanındaki arketiplerin temsil gücüyle sınırlıdır. Elde edilen bulgulardan yola çıkılarak varılan sonuç, araştırma evreni için geçerlidir.

Bu tezin ana problemini gölge arketipi ile yüzleşmenin bireyleşme sürecine nasıl katkı sağladığı oluşturmaktadır. Ayrıca "*Bireyleşme sürecinde gölge arketipi nasıl yüzleşerek dönüştürülmelidir?", "Edebi metinler, bireyleşme süreciyle bir paralellik içinde ele alınabilir mi?", "Gölge arketipi ile yüzleşmenin bireyleşme sürecine katkısı nedir?", "Edebi metinlerin arketipsel analizi bireyleşme sürecinin anlaşılmasını destekler mi?", "Edebi metinlerde gölge ile yüzleşme dönüşümü nasıl ele alınır?", "Edebi metinlerde karakterler bireyleşme sürecini ne şekilde deneyimlerler?*" sorularına yanıtlar aranmıştır.

Kişilerarası iletişimi etkileyen temel faktörlerden biri olan kişiliği, kişiliğin gelişimi bağlamında bireyleşme sürecinde gölge arketipi ile yüzleşmeyi incelemek araştırmanın özgün yönünü ortaya koymaktadır. Bireyleşme sürecindeki arketipler doğru kullanıldığı takdirde ömür boyu gelişim için düzen ve dengeyi sağlayabilirler.

Jung ve arketipler kuramı literatür genişçe yer tutarken, bu teze konu olan bireyleşme süreci analizi ile ilgili literatürün daha fazla gelişmeye ihtiyaç duyduğu tespit edilmiştir. Bu tez ile literatürde var olan eksikliğin, öncülüğünü yapacağı başka çalışmalarla giderilmesi hedeflendiğinden bir değer atfedilmektedir. Bu tez, bireysel olarak gölge arketipini sorgulayarak bireyleşme sürecini anlamlandırmada bir rehber niteliği taşıyacaktır. Edebi metinleri arketipsel bir bakış açısıyla incelmeye yönlendirecektir.

Tezin amacı doğrultusunda ilk olarak kavramsal çerçeveyi oturtmak ve kişiliğin doğasını anlamak için; Analitik Psikoloji 'ye genel bir bakışla birlikte psişe, bilinç, ego, kişisel ve kolektif bilinçdışı, kompleksler, arketipler, kişiliğin işleyişi, kişiliğin dinamiği, psikolojik tipoloji, kişilik tutumları, kişiliğin işlevi ve kişilik gelişimi açıklanmıştır.

İkinci bölümde bireyleşme süreci çözümlenerek, bireyleşme arketipleri detaylandırılmış ve gölge arketipi ile yüzleşmek konusu ele alınmıştır. Üçüncü bölümde araştırma metodolojisine değinilerek, Orhan Pamuk'un Beyaz Kale romanı hakkında bilgilendirmeler yapılmış ve sonrasında Beyaz Kale'de bireyleşme süreci ve gölge arketipi analiz edilmiştir. Analizler ve değerlendirmeler ışığında sonuç bölümü yazılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

JUNGİYEN KİŞİLİĞİN DOĞASI VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Analitik Psikoloji 'ye Genel Bir Bakış

"Görüşünüz ancak yüreğinizin içine baktığınızda berraklaşır.

Dışa bakan düş görür, içe bakan uyanır."

Carl G. Jung

Derinlik Psikolojisi 'nin üç büyük kurucusundan biri olan Carl Gustav Jung, kendi içine dönerek ruhun derinliklerindeki hazineyi keşfetmiş ve deneyimlerinden yola çıkarak Analitik Psikolojiyi oluşturmuştur.

Jung'un, Freud ile birlikte Psikanaliz üzerine çalışmaya başlaması kariyeri için kilometre taşlarından biri olmuştur. Fakat Freud'un çalışmalarda yaşam deneyimlerinden çok cinsellik üzerinde durması, Jung'un bakış açısına ters düşmüştür. Jung'un Analitik Psikoloji yolculuğu, Freud'dan ayrıldığı dönemde başlamıştır.

Jung'un Freud'dan farklılaşmasının Analitik Psikoloji 'nin oluşumunda önemli bir rol oynadığı göz önüne alınırsa, bu farklılıkları açıklamak Analitik Psikolojiyi genel hatları ile ortaya çıkaracaktır.

Freud libidoya cinsel bir enerji olarak bakarken; Jung ruhsal enerjinin kaynağı olarak görmüş ve mistik bir boyut kazandırmıştır. Burada ruhsal enerji yalnızca cinsellikle bağdaştırılamaz, ruh dinamik ve çözümleyici yapıya sahip olduğundan dolayı kişi için önemli olan her faaliyette kendini gösterir. Libido ruhun tüm yapısını içeren bir güce sahiptir. Jung psikoz durumdaki rahatsızlıkların cinsellik ile açıklanamayacağını savunur.

Freud'un insan hayatının içgüdüsel tepkilerden oluştuğunu ve insanın bu durumunda pasif olduğunu savunan görüşü Jung'un yaşam boyu kişilik gelişim ilkesine ters düşmektedir. Jung, psikanalizden farklı bir şekilde id, ego, süperego kavramlarını bir kenara bırakarak kişiliği; bilinç, kişisel bilinçdışı ve kolektif bilinçdışı olacak şekilde persona, gölge ve anima animus arketiplerine ayırarak incelemiştir. Jung, Freud'un aksine bilinçaltını cinsellik ve saldırganlıkla sınırlandırmaz, bilinçaltını kişiliğin yaratıcı potansiyeli olarak görür. Bu yüzden Jung "Bilinçdışının karanlığında bir hazine gizlidir." (Jung, 2019, s.438) der.

Diğer bir farklılaşma noktası rüyalardır. Analitik psikolojide genişçe bir yer tutan rüyalar, Freud'a göre bilinçli olarak kaygı ile bastırılmış arzular olarak ortaya çıkar. Jung'a göre rüyalar sembolik imgelem içerir ve bu imgelemler rüyayı göre kişi ile ilgilidir. Rüyalar, çocukluk anılarını içereceği gibi gelecekteki olayları da yaratıcılıkla ortaya çıkarabilir. Rüyalarda ortaya çıkan diğer bir yön ise kolektif bilinçdışının sunduğu arketipsel imgelerdir.

Freud dini bir kaçış olarak görürken, Jung'a göre bireyleşme sürecinin bir parçasıdır. Jung yaptığı seyahatlerde farklı dinlere ait sembollerin tümüyle aynı anlama geldiğini görmüş ve tecrübelerine dayanarak dinin kolektif bir iletişim aracı olduğunu söylemiştir.

Freud parapsikolojiye kuşku ile yaklaşsa da Jung özellikle mistisizm ve doğaüstülükle ilgilenir. Jung, bilimin şüphe ile yaklaştığı sihir, astroloji, yoga, telepati, ruh çağırma ve geleceği görme gibi konuları bilimsel yönden değerlendirmiştir. Analitik psikolojinin diğer tüm kuramlardan farklılaşan noktası kültür, tarih, mitoloji, simya ve din konuları ile psikoloji arasında bağlantı kurmaya çalışmasıdır.

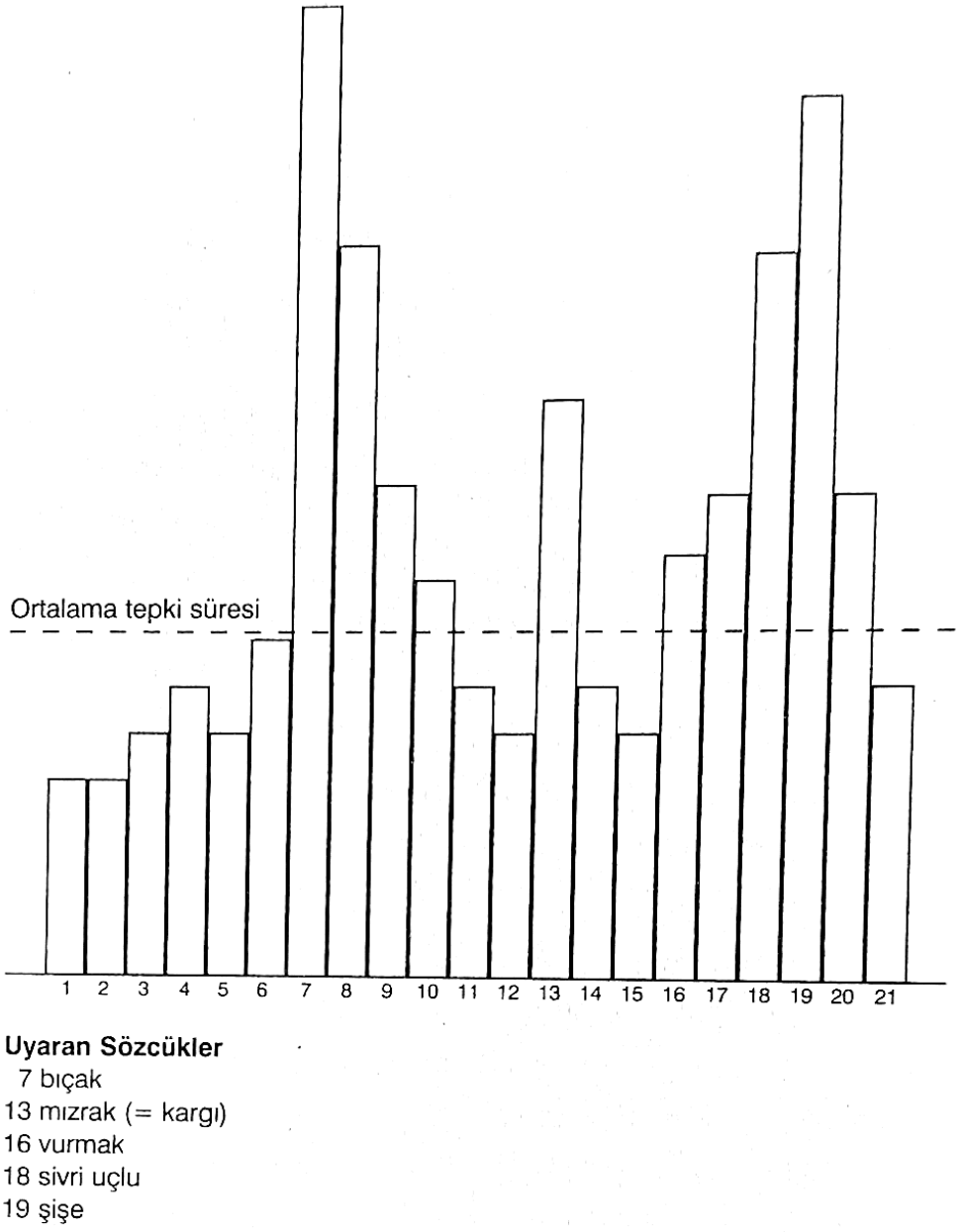
Bu temel görüş farklılıklarından dolayı Jung, Freud'dan ayrılıp içe kapandığı ve bu süreçte kendi psişesine, düşlerine, deneyimlerine ve ilgi alanlarına yöneldiği bir dönem geçirmiştir. Sonucunda Analitik Psikolojiyi diğer psikanalitik türlerinden ayırarak psikolojik tipleri ortaya koyduğu eseri Psikolojik Tipler kitabını yazmıştır.

Analitik psikolojinin yöntem ve metotlarına değinecek olursak; Jung psikolojinin laboratuvarlarla kısıtlanamayacağını, hayat deneyimlerine odaklanması gerektiğini savunur. Onun için önemli olan pratikliktir.

Analitik Psikolojinin veri ele etme yöntemleri çağrışım testleri, kişilik çalışmalarındaki bulgular, rüya analizleri, kompleksler ve fantezilerdir. Analitik Psikolojinin daha önceki psikolojilerden diğer bir farkı metodudur. Jung bununla ilgili; *"Özenle hazırlanmış bir laboratuvarımız yoktur; bizim laboratuvarımız dünyadır. Herhangi bir iğne ucu, yapay şok,*

sürpriz ışık ve laboratuvar deneyi için gereken araç gereç yoktur; bizim materyalimiz gerçek hayatın umutları ve korkuları, acıları ve neşeleri, hataları ve başarılarıdır." der. (Jung, 2021b, s.109)

Yalnızca akıl hastalarında değil adli vakalarda da kullanılan çağrışım testi Analitik Psikoloji için özel bir anlam taşır. Bilinçdışı komplekslerden yola çıkılarak teşhis edilir.

Şekil 1: Çağrışım Testi Örnek Uygulaması (Storr, 2006, s.29)

Çağrışım testi, bilinen sözcükler ile liste yapıldıktan sonra, kelimeye göre kişiye aklına gelen ilk sözcüğü hızlı bir şekilde söyleyerek tepkisini ölçer. Zaman ölçülür, ve kişi önceki yanıtları yineleyerek tekrar eder.

Bazı durumlarda kelimeler kişinin komplekslerine denk gelir. Örneğin para kompleksi olan kişi para kelimesi ile karşılaştığında farklı tepki verecektir. Şekil 1'deki sütunlar kişinin gerçek tepki sürelerini gösterir, notalı yatay çizgiler ortalama tepki süresidir. Çizginin dokunmadığı sütunlar bozuk tepki süresidir. 7,8,9 ve 10. Sütunlarda bozulma gözlemlenmiştir. 7. Sütundaki bıçak kelimesi kişinin kompleksini tetiklemiştir. Aynı güçlü bozulma 18 ve 19'da sivri uçlu ve şişe kelimelerinde görülür. (Storr, 2006, s. 28-29)

Denek, Jung için sıradan bir denektir, ancak görmüştür ki test sonucuyla kişi fark etmeden işlediği suçu itiraf etmiştir. Sonuca göre; alkollüyken birini bıçaklayıp gizlemiştir. Denek bu durumu şaşkınlıkla doğrulamaktadır. Böylece çağırışım testiyle kişiliğin en karanlık noktalarına istemsizce değinilerek kişinin gölgesi ve bastırdığı anılar ortaya çıkarılmış olur.

Jung insanların yaşam deneyimlerine ve tecrübelerine önem veren tavrıyla dogmatikliğe karşı durmuş, büyük kitlelere hitap ettiği bir sistem oluşturmaya çalışmamıştır. Ancak insanlar daha önce anlaşılmayan fenomenlerin açıklandığını ve deneyimlerinin kanıtlandığını gördükçe bu sisteme doğru çekilmişlerdir. Böylece bir ekol haline gelerek tüm dünyada Jung'un analiz metodu kullanılmaya başlanmıştır. (Fordham, 2015, s.10)

Analiti Psikoloji 'nin diğer psikoloji yöntemlerinden önemli bir farkı rüyalar ve rüya sembolizmine verdiği önemdir. Jung'a göre rüyalar, bilinçli ürünlerden ziyade kişiliğin tümünü yansıtan bir yapıya sahiptir. Tesadüfi oluşum sergiler, bir deneyimin mantıklı sonucu şeklinde oluşmazlar. Bu nedenle rüyalar, diğer bilinç aktivitelerinden daha çok önem kazanmaktadır.

Rüyalarda daha önce yaşanmış deneyimler rastlantısal olarak görülse de geleceğe dair ipuçları da bulunmaktadır. Bu da rüyaların geriye doğru bir süreklilik halinde olduğu kadar ileriye doğruda bir süreklilik halinde olduğunu gösterir.

Rüyalar Jungiyen bakış açısıyla ele alınırsa; rüyanın temelindeki geçmiş deneyimlere bakılması gerekir. Örneğin, bir kişinin rüyasında, yolda bir çocuğun arabanın altında kaldığını görmesi, önceki günlerde gazetede aynı haberi okuduğu için değildir. Kişinin bu gazete haberini seçerek üzerinde durmasının nedeni araştırılmalıdır. Serbest çağrışım yöntemiyle konuyla ilgili daha çok bilgi toplanarak sonuca ulaşılır. (Jung, 2015b, s.37-38)

Rüyalar dengeleme fonksiyonuna sahiptir. Rüyalar, egonun aşağıya baskıladığı bilinçdışı unsurları bilince çıkartarak tüm kişiliğin dengelenmesini sağlar. Rüyaların ileriye doğruluk fonksiyonu ise kişinin istekleri doğrultusunda gerçekleşeceklerin bir alıştırması ve planlamasıdır.

Resim 1: *Marc Chagall, Le temps n'a point de rives, 1930-39.*

> *"Yukarıda, modern ressam Marc Chagall'ın Zaman Kıyısı Olmayan Bir Irmaktır isimli eseri gösterilmiştir. Bu imgelerin -balık, keman, saat , sevgililer- beklenmedik biçimde bir araya gelmeleri bir düşün garipliğini yansıtır. Rüyalardaki görüntüler, uyanıkken oluşturulan kavram ve yaşantılara oranla çok daha resimsel ve canlıdır."* (Jung, 2018, s.37-39)

Bunun sebebi, bu olguların bilinçdışı katmanda rüyalarda görünür olmasıdır. Bilinçli durumdayken kişi daha renksiz, mantık çerçevesinde duvarların içine kapatır. Daha az renkli olmalarının nedeni psişik çağrışımın dışında tutulmalarıdır.

Jung'a göre rüyaların bir süre gözlemlenmesi ile, kişiliğin fenomen olarak gelişimsel süreci görülebilmektedir. Rüyalar aracılığı ile kişilik katmanlarının dengelenmesinin sağlanması sistematik bir plan dahilinde ilerler. Bu plan, bir rüya dizisinde birbiri ile bağlantılı aşamalardan oluşur. Buna bireyleşme süreci denir.

"Analitik yöntem, özellikle de sistematik bir rüya analizi içerdiğinde, Stanley Hall'un çok yerinde ifade ettiği gibi "hızlandırılmış bir olgunlaşma sürecidir". Bu yüzden de bireyleşme sürecine eşlik eden motiflerin en çok ve ağırlıklı olarak analiz sırasında kaydedilen rüya-dizilerinde görülmesi muhtemeldir; "ekstra-analitik" rüya-dizilerinde daha büyük zaman aralıklarıyla ortaya çıkarlar." (Jung, 2015b, s.95) Bu nedenle rüyaların önemli bir niteliği bireyleşme sürecini içermesidir.

Bu çalışmada incelenen Beyaz Kale romanında, karakterlerin gölgesiyle yüzleşmek için sık sık rüya yöntemine başvurduğu görülür. Gölge arketipi de bir kompleks olarak rüyalarda belirir. Analiz edilmesi kişinin gölge arketipini bilince taşıması için önemli bir rehberdir.

Analitik psikoloji teorik olarak psişenin yapısı ve süreçleri, pratik olarak ise terapi ile ilgili bir yapıdır. Buraya kadar Analitik Psikoloji 'nin oluşum ve gelişim süreci, Freud psikolojisinden ayrımı, temelleri ve metotları üzerinde durulmuştur. Teorik bölüm olan psişenin yapısına, süreçlerine, gelişimine ve işleyişine alt başlıklarda değinilecektir.

1.2. Kişiliğin Yapısı

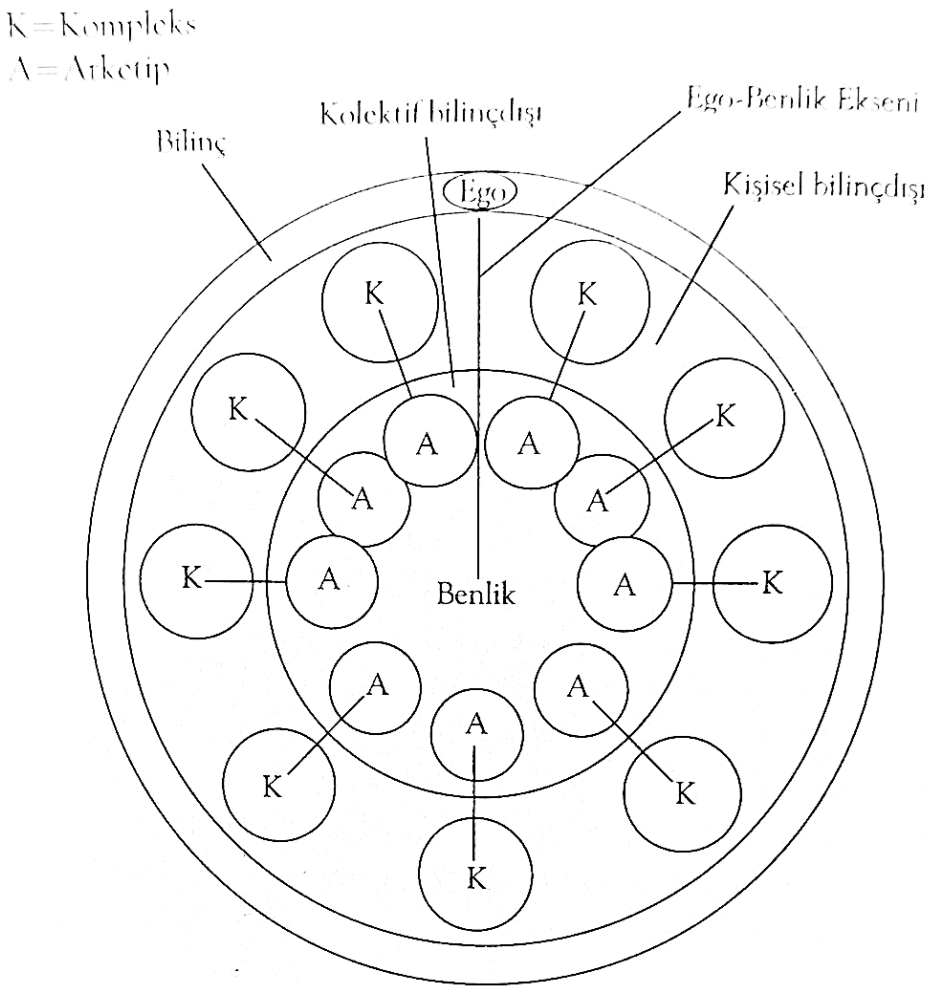
Jung kişiliği bilinç, kişisel bilinçdışı ve kolektif bilinçdışı olmak üzere 3 katmandan oluşan bir yapı olarak betimler. Kişiliğin yapısı başlığı altında kişiliğin bütünlüğü olarak nitelenen psişe, kişinin doğrudan farkında olduğu bilinç, bilincin merkezini oluşturan ego, ego tarafından baskılanan kişinin kendine özgü deneyimleri olan kişisel bilinçdışı, kişisel bilinçdışının kümelenmesiyle oluşan kompleks, kişiliğin en derininde tüm insanlığa özgü psikolojik miras olan kolektif bilinçdışı ve tekrarlanan tutumlarla oluşan bilinçdışının en önemli öğesi arketipler ele alınmıştır.

1.2.1. Psişe

Psişe Yunanca 'da ruh anlamına gelmekteyken, günümüzde zihin kavramına eşittir. Jung'da bu kavram bilinci ve bilinç dışını da içine alır. (Jung, 2007, s.244) Kişiliğin tümüne psişe denir. (Gençtan, 2020, s.163) Psişe, gizemli doğanın bir parçasıdır ve tıpkı doğa gibi zihinlerimizin de çoğu karanlıkta sırlıdır. Jung'a göre bilinç henüz evrimini tamamlayamadığı için psişe salt bilinç ile benzer değildir. (Jung, 2018, s.19)

Kişilik, diğer bir deyişle psişe Analitik Psikoloji 'nin temel eksenini oluşturur. Jung, kişiliğin bütünlüğünü ve bilinç-bilinçdışı bölgelerinin birbiri ile ilişkili olduğunu savunur. İnsan doğal olarak bir bütünlük içindedir. Bilinç insanın aktüel; şu anda var olan yönü iken bilinçaltı potansiyel tecrübelerden oluşur. Şu an tecrübe etmekte olduğumuz ve potansiyel olarak tecrübe edeceğimiz her şey psişe dediğimiz bütüncül kişilik düzeninde gerçekleşir. (Sambur, 2005, s.52) Bu da bize bilinç ve bilinçdışı olarak iki ana mekanizmadan ve kendi aralarındaki iletişim sistemlerinden oluştuğunu göstermektedir. Bu kavramlara sonraki başlıklarda değinilecektir.

Jung'a göre psişe sürekli aktif ve dinamik bir mekanizmaya sahiptir. Dengeli bir sağlık sistemi için psişe ana mekanizmalar arasında dengeli bir enerji akışı sağlamakla görevlidir. Psişe kendi kendini ayarlayabilen bir yapıdadır. Ancak psişe enerjisinin dengesi bozulursa ruhsal hastalıklar ortaya çıkar. (Jung, 2006, s.53)

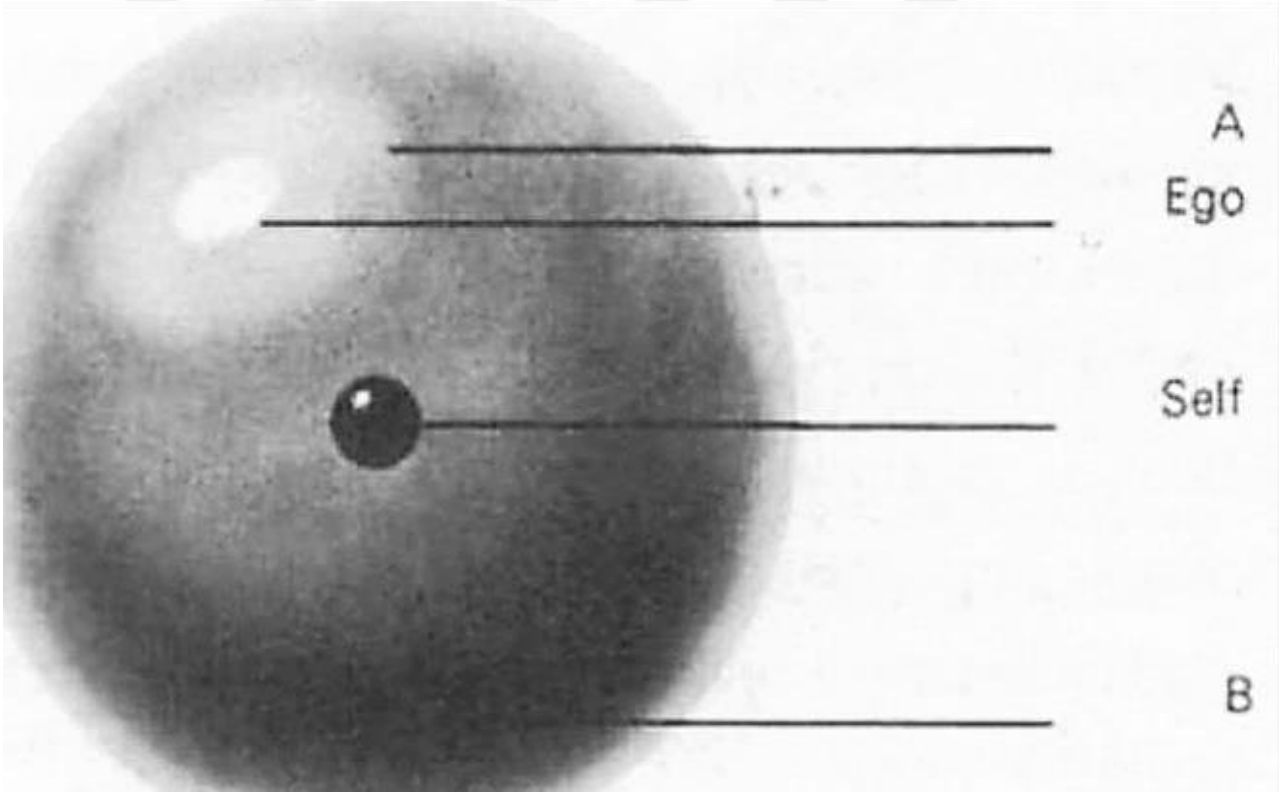
Şekil 2: Jung'un Psişe Model Şeması (Stevens, 2014, s.74)

Jung'un psişe modelini anlatan şema, üç katmanlı bir soğan gibi dairesel düşünülebilir. Merkezinde, tüm sistemi etkileyen Benlik (Kendilik) bulunmaktadır. Eş merkezli üç dairenin içte olanı arketiplerden oluşan kolektif bilinçdışıdır. En dıştaki dairede dünyanın çevresinde dönen Ay gibi sistem yörüngesinde ilerleyen ego ve bilinç bulunur. Bilinç ve kolektif bilinçdışı arasında kalan kısımda arketipsel komplekslerden oluşan kişisel bilinçdışı vardır. Kompleksler, arketiplerin kişisel bilinçdışında kendisini göstermesine imkân tanır. (Steven, 2014, s.73) Kişisel bilinçdışında en belirgin kompleks; gölgedir.

1.2.2. Bilinç

Bilinç, psişik içeriklerin ego ile ilişkisini devam ettiren işlev ve faaliyetlerdir. Egonun doğal olarak algılayamadığı ilişkiler bilinçdışıdır. (Jung, 2019, s.14) Bir başka deyişle, kişinin çevreye dönük tarafıdır ve dışarı algısının egoyla ilişkilendirilmesini sağlar. Bilinç bir çeşit çevreyi algılama ve onu tanıma organı olarak düşünülebilir ve işlevi nedeniyle beynin yarıkürelerinde yer alır. (Jung,2021a, s.76)

Bilinç, tüm yaşam biçimlerini ve soya bağlı kalıtımsal işlevleri içerir. Bilincin işlevleri bilinçaltında hazır bulunur. Bilinç, yoğunluğuna ve merkeziliğine rağmen bir anlıktır ve yapısı bireysel deneyimleri içerir, geçmişe dönüş gücü sınırlıdır. (Jung, 2021a, s.33)

Şekil 3: *Psişe yüzeyinde bulunan bilincin temsili*

Psişe yüzeyinde beyaz bir daire şeklinde görünen A, psişeyi temsil eder. Ego, o daire şeklinin merkezindedir. Böylece, bir şey tanınıyorsa onun bilinçli olduğu gösterilir. B ise benliği gösterir. Benlik hem bütün küre hem de onun çekirdeğidir. (Jung, 2018 , s.157)

Kişiliğin tüm katmanları arasındaki devinimin aksine bilinç bir devamlılık içinde değildir, kesik kesiktir. Bilincin belli bir aşamanın üzerine çıktığı, tam anlamıyla bilinçli olunan zaman azdır. Bilinç kişiliğin ışıklı alanıdır. Bu nedenle bilinç seviyesini yükseltmek, bilinçdışının karanlığını bilince taşıyarak ışığa ulaştırmak Analitik Psikoloji 'de büyük bir önem kazanır.

Bilinç kendi başına oluşabilen bir yapı değildir. Jung'a göre bilinç, bir bilinçdışı ruhtan meydana gelip gelişir, ona karşı işlevini sürdürür ve ondan daha eskidir. (Fordham, 2015, s.18) Buna rağmen bilinç, bilinçaltı kadar önemlidir. Çünkü kendinin farkına varma anlamında bilinç, bireyleşmenin başlangıç ve dayanak noktasıdır. (Sambur, 2005, s.74)

Jungiyen bakış açısıyla bilinçdışı bilince kaynaklık etmektedir. Bu nedenle bilinç aktivitelerinin temeli bilinçdışından gelmektedir. Fakat bu görüş bilinci ikinci plana atmaz, hatta bireyleşmenin ana amacı bilinçlenmek olduğu için önem kazandırır. Tezin ana ekseni bireyleşme süreci, onu oluşturan arketiplerin bilince çıkarılması ile mümkün olmaktadır.

Bilincin dört temel fonksiyonu; düşünme, hissetme, duyumsama, sezme ve iki tutum tipi içe dönük ve dışadönüklüktür. Bir davranışın bilinç düzeyine çıkabilmesi için dört temel fonksiyonun da aynı oranda çalışması gerekir. Temel fonksiyonlar ve tipler konusuna sonraki başlıklarda değinilecektir.

1.2.3. Ego

Ego, Jung psikolojisinde kişiliğin bilinçli tarafıdır ve en üstte yer alan birleşimidir. Kişilik bütünlüğünü sağlayan etmenlerden biridir. Ego, çoklu duyu algılamayı bastırabilir, böylece işlevi olan gerçekle dengeli bir uyum sağlamayı gerçekleştirebilir. (Jung, 2020, s.76) Ego, bilincin merkezini oluşturan, sürekliliği ve kimliği bulunan fikirler kompleksidir. (Jung, 2016a, s.13)

Ego, kendisine gelen duygu, düşünce, hatıra, iç ve dış dünyada yaşanan tüm deneyimleri seçerek bilince taşır. Bu öğelerden herhangi biri ile ego arasında bir bağlantı yoksa o öğe bilinçdışına itilir. Seçim filtresi, kişinin baskın olarak kullandığı fonksiyonu, öğeler karşısında egonun tutumu ve bireyleşme süreci ile ilişkilendirilmektedir.

Kişi duygu fonksiyonuna yöneliyorsa ego tarafından duygusal tecrübeler bilince taşınır. Öğe karşısında egoda utanç hissi oluşuyorsa bastırılır. Ego bilince ne kadar öğe aktarabilirse

bireyleşme sürecinde kat edilen mesafe de o denli büyüktür. Ego bu seçim işlevi ile kişiliğin tutarlılığını koruduğu için kişiliğe kimlik kazandırır.

Deneyimlere dayalı olarak en sık rastlanan arketiplerden gölge, egoyu tehdit edebilecek bir unsurdur. Gölge arketipinin ego ile boy ölçüşebilmesinin nedeni kimsenin epeyce uğraşmadan karanlık yönünü fark edip bilince taşımayacak olmasıdır. (Storr,2006, s.79) Ego ile gölge beraberce hareket ederse, kişi kendini daha canlı hisseder ve zihinsel fonksiyonları yükselir. (Jung,2020, s.77)

Bireyleşme sürecinde, ego kendini yüzeysel isteklerden arındırıp daha derin bir varoluş biçimine ulaştığında sürece dahil olarak kişiliğin yaratıcı yönünü kullanabilir. Ego herhangi bir amaca sahip olmadan kişilik gelişimi dürtüsüne kendini koşulsuzca bırakabilmelidir. (Jung, 2018, s.159)

1.2.4. Kişisel Bilinçdışı

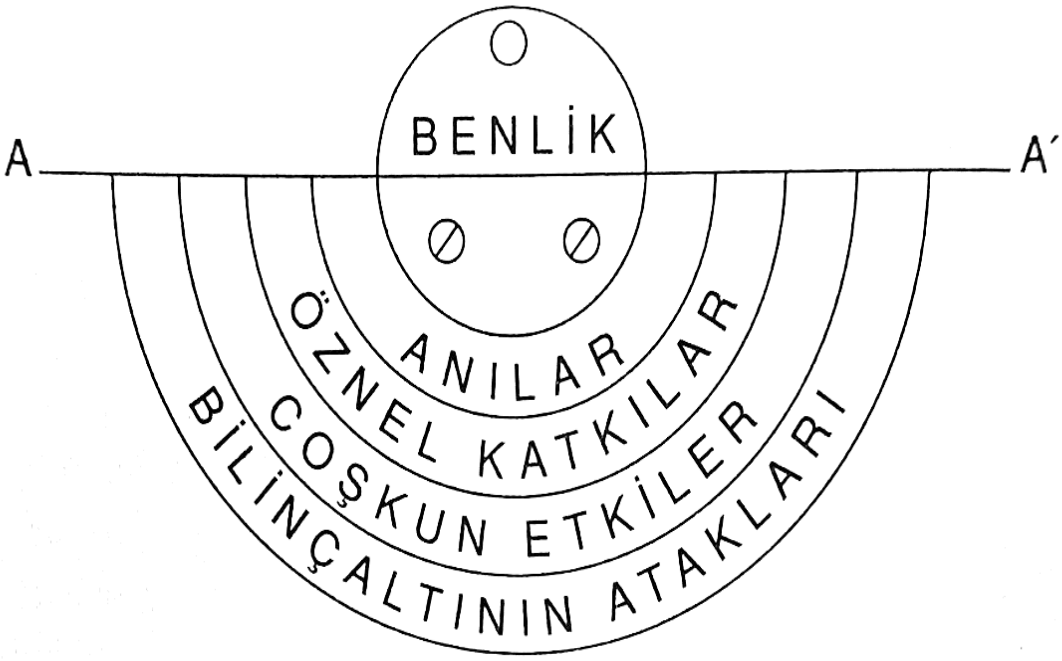
Jung, zihnin evrim ile şekil aldığını bu yüzden de insan varlığının geçmişle ilişkili olduğunu düşünür. Bu ilişki kişisel geçmiş ve daha ötesinde insanlığın evriminin bilgisini içerir. Kişisel ve kolektif bilinçdışının oluşumu bu şekilde nitelendirilebilir. Kişisel bilinçdışı, kişinin kendine özgü olmakla birlikte daha önce bilince alınmış deneyimlerden oluşmaktadır. Baskılanmış yaşantılar, tüm anılar, çocuksu arzular ve kompleksler kişisel bilinçaltı katmanında bulunur. (Jung, 2020, s.231) Kişinin toplum tarafından kabul edilmeyecek yaşantıları istek halinde hatırlanmak üzere kişisel bilinçdışı alanına bastırılır. Bastırılan yaşantılar ve bilince ulaşamayan duyumsamalar, ego ile bilinçdışı arasında gölgeli bir alan oluşturur. Kişisel bilinçdışı tam olarak bu gölgeli alanı kapsar. (Fordham, 2015, s.25)

Jung'a göre bilinçdışında, kişisel bilinçdışı katmanı ayırt edilmek zorundadır. Bilinçdışında karşılaşılan öğeler, kişisel hayat kazanımları özelliği taşıdığı için kişisel yapı ile ilişkilidir. Bu yüzden karşılan öğeler bilinçle ilgili olabilir ve karşılaşıldığında bilinçte tutulabilme ihtimali vardır. (Jung, 1977, s.27)

Egonun seçim filtresinden geçemeyen öğeler, kişisel bilinçdışında depolanır. Böylece ihtiyaç halinde ona ulaşarak kullanabilir. Bilinçdışı bilinci biçimlendirebilir. Jung'a göre yeni hayat potansiyellerinin tohumu bilinçdışında yeşermeyi beklemektedir. Egodan bilinçdışına gönderilen yaşantılar, birbirleri ile olan ilişkilerine göre sınıflandırılmaktadır. Bu kümeleşmeye

kompleks denir. (Sambur, 2005, s.79) Kompleks kavramına detaylı bir başlık halinde değinilecektir.

Bilincin sürekliliğinden söz edilmezken, bilinçdışı aksine kesintisiz ve sürekli bir şekilde işlev görür. Bilincin alt yolu olan bilinçdışı ile geceleri rüyalar, gündüzleri tuhaf dengesizlikler (dil sürçmesi, davranış eksikliği) olarak karşılaşılabilir. (Jung, 2021a, s.73) Kişisel bilinçdışı öğelerin bir şekilde bilince çıkması kişiliğe bilinçlilik kazandırır, böylece bireyleşme sürecine katkı sunulmuş olur.

Şekil 4: Kişiliğin İç Uzamı ve Karanlık Dünyanın Katmanları (Jung, 2021a, s.110)

Bu alanın bazı bölümü aydınlık ancak bölük bölük hatırladığımız, bazı bölümleri ise karanlık iç dünyada yer almaktadır. Kişiliğin iç uzamında önceden edindiğimiz bir bölüm vardır fakat çoğu kısmı karanlıktadır. Bilincin aydınlatıcı ışığı sınırlı olduğu için ruhsal durumun fazlasını algılamayı engeller. AA' doğrultusunun altında kalan bölüm tasvir edilen karanlık dünyadır. Bilinçaltı ataklarına örnek olarak, konuşmayı bölen çığlıklar olabilir. Öznel katkılar, benliğin yakınında ve özerklikten yoksun işlevlerdir. Coşkun etkiler, öznel katkıların zorlamasıyla benliğin belirlenmemiş durumudur. Benliğin en yakınında anılar bulunur. Burada düşünsel etkinlik kısmen egemendir. Çoğunlukla anılar beklenmedik şekilde ortaya çıkar. (Jung, 2021a, s.109-110)

1.2.5. Kompleks

Jung psikolojisinde, baskılanan yaşantıların kişisel bilinçaltında kümelenmesiyle oluşan kişiliğin etkin parçasına kompleks denir. Kompleksler kişiyi farkında olmadan zamanla etkisi altına alarak hükmedecek güce sahip olabilir. (Jung,2020, s.126) Jung'a göre kompleksler rüyalarda ya da şekil değiştirerek belirebilir. Jung'un ilk dönem çalışmalarında kullandığı "İlişki Testleri" tekniği, düşüncelerin belirli kümeler etrafında toplandığını göstererek komplekslerin varlığını da sergilemiştir.

İlişki testlerinde, denek kendisine söylenen sözcüğü aklına gelen bir başka sözcükle yanıtlar. Tepki süresi ölçülerek basit kelimelere kısa zamanda cevaplaması beklenen deneklerin bazı durumlarda uzun sürede tepki verdiği gözlemlenmiştir. Jung, böyle durumlarda sözcüğün duygusal bir komplekse dokunduğunu söyler. (Frieda,2015, s.26) Kompleksler o kadar güçlüdür ki bazen kişinin başarılı olması için güçlü bir güdülenme kaynağı sağlar.

Gündelik yaşamda aşağılık kompleksi, para ya da cinsellikle ilgili komplekslerden söz edilirken rastlayabiliriz. Güçlü kompleksler dışarıdan fark edilebilir. Jungiyen terapi, bir yandan da kişiye kompleksini çözümleyerek ona kendi hürriyetini kazandırmayı hedefler. (Gençtan,2020, s.166)

Jungiyen psikolojide etkileri egonun egemenliğine sokmak isteyen tüm düşünce kompleksleri ve uğraşı belirtmek için güç kompleksi kullanılır. Buradaki etkiler ana kaynaktan, insanlardan, nesnel şartlardan, kaynağın kendisini bastırmasından, düşünce ve tutumlarından kaynaklı olabilir. (Jung, 2016a, s.34)

Kompleksler, çoğunlukla bilinçli zihni aşan bir değere sahip olan psişik faktörlerdir. Aktif bir kompleks, kişiyi anlık olarak esir alan saplantılı düşüncelere sebebiyet verebilir. Bu yüzden kompleksler rahatsız edici bilinç durumlarına sebebiyet verebilir.

Kompleksler duygusal tepkiler, gerçek dışı davranışlar, fiziksel belirtiler, kişileştirilmiş biçimde görülen rüyalar ve kimi psikoz durumlarında sesler olarak tabir edilir. Hatta kompleksin gücü bilinç merkezi egoyu rahatsız edecek duruma gelirse bir nevroz ortaya çıkarabilir. Kompleksler çok güçlü tehdit ediciler olduğu için kontrolün ele alınması zorlaşabilir. Bireyleşme sürecinde gölge arketipi de çok güçlü bir kompleks olarak yüzleşilmesi güç ancak çaba ile başarıya ulaşılabilecek bir yapı olarak karşımıza çıkar.

1.2.6. Kolektif Bilinçdışı

Kişisel bilinçdışının derin katmanlarında yer alan kolektif bilinçdışı, kişisel bilinçdışı doğasına ters olarak kişisel yaşantıların üstünde tüm insanlığa ait köklü bir alandır. Kolektif bilinçdışı, insanlığın tüm zamanlardaki psikolojik mirasıdır. (Sambur, 2005, s.81,82)

Jung, hastalarının tesadüfen okuyup edinemeyeceği bilgileri bilebildiklerini gözlemlediğini söyler. Örnek olarak ilkel "Tanrı" imgesi üzerinde durur. Çağdaş insanın bilinçdışında gelişen ve tecrübe ettiği her toplumda aynı imgeye sahiptir.

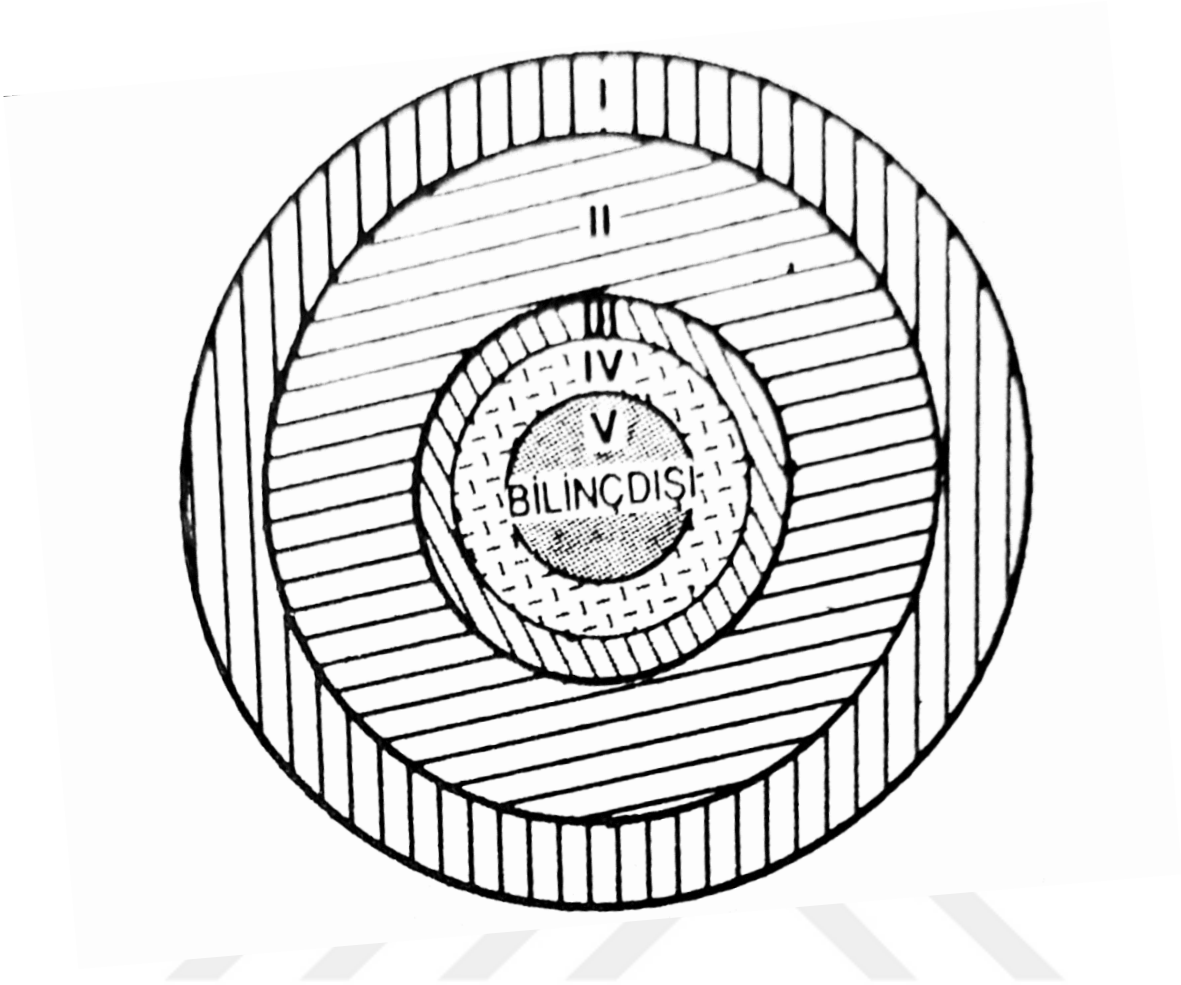
> *"Olgunlaşmış insanlarda, çoğu zaman olduğu gibi, örneğin düşünce gibi bir fonksiyon özellikle gelişmişse ve bilince egemen ise, duygu ister istemez arka plana itilmiş oluyor, böylelikle büyük çapta yeniden bilinçdışına düşüyor. Kişisel bilinçdışını oluşturan odur. Öteki bölüme kolektif (ortak) ya da kişisel olmayan bilinçdışı diyorum."* (Jung, 2006, s.232)

Bu kavramlardan yola çıkılarak, kolektif bilinçdışının bireysel herhangi bir öğeyi barındırmadığı söylenebilir. Kolektif bilinçdışı, evrenseldi, tüm uluslara, kültürlere ve coğrafyalara aittir. Kişisel yaşantılarla oluşan deneyimler değil, manevi semboller ve insanlık tarihiyle var olmuş dürtülerin eseridir.

Burada canlanmış bir arketip konu edilmektedir. Bilinçdışının yalnızca kişisel değil, kalıtsal, arketipsel ve ortak etkenleri de içinde barındırdığı kabul edilmelidir. Bilinçdışı, derin katmanlarında canlı ve etkin insanlığa ortak öğeler bulundurur buna kolektif bilinçdışı denir. (Jung, 1977, s.30,31)

Bir kişinin yılandan korkması için yılan ile ilgili deneyim yaşaması gerekmemektedir; bu korku atalardan aktarılmıştır. Kişisel irade kolektif bilinçdışına bir kuvvet uygulayacak güçte değildir ancak o bilinçli zihne tesir edebilir. (Jung,2020, s.26)

Kolektif bilinçdışı, insan, hayvan ve bitkilerin ortak geçmişinde bulunan imge ve arketipleri içerir. Analitik Psikolojinin temel yapı taşlarından olan Arketipler bir sonraki başlıkta detaylandırılacaktır.

I.	Anılar	Kişisel Bilinçdışı
II.	Bastırılmış Gereçler	
III.	Coşkular	Kolektif Bilinçdışı
IV.	Baskınlar	
V.	Ortak bilinçdışının hiçbir zaman bilince çıkamayacak bölümü	

Şekil 5: Analitik Psikoloji' de Bilinçdışının Bölümleri (Jung, 2006, s.43)

Bilinçdışı, kişisel ve kolektif bilinçdışı olmak üzere iki bölümden oluşur. Kişisel bilinçdışı, bastırılmış, unutulmuş ve bilinçdışı yol ile algılanan tüm öğeleri kapsar. Ortak bilinçdışı ilk katmanda zaman zaman düzene sokulabilen coşkular ve ilkel iç güdüler bölgesi vardır.

> *"Bir altındaki bölüm ise hiçbir zaman bilinç yüzeyine çıkarılamayan, anlaşılmadan kalan bir kattır. En dipten yatandan yukarı doğru sayılır, merkezdeki güç, hayvan atalarımız, ilkel insan atalarımız, ırk toplulukları, ulus, oymak, aile ve birey olarak sıralanabilir. Kolektif bilinçdışı, her bireyin*

zihninde yeniden doğan evrenin tüm kalıtımını kapsamaktadır." (Jung, 2006, s.44)

1.2.7. Arketipler

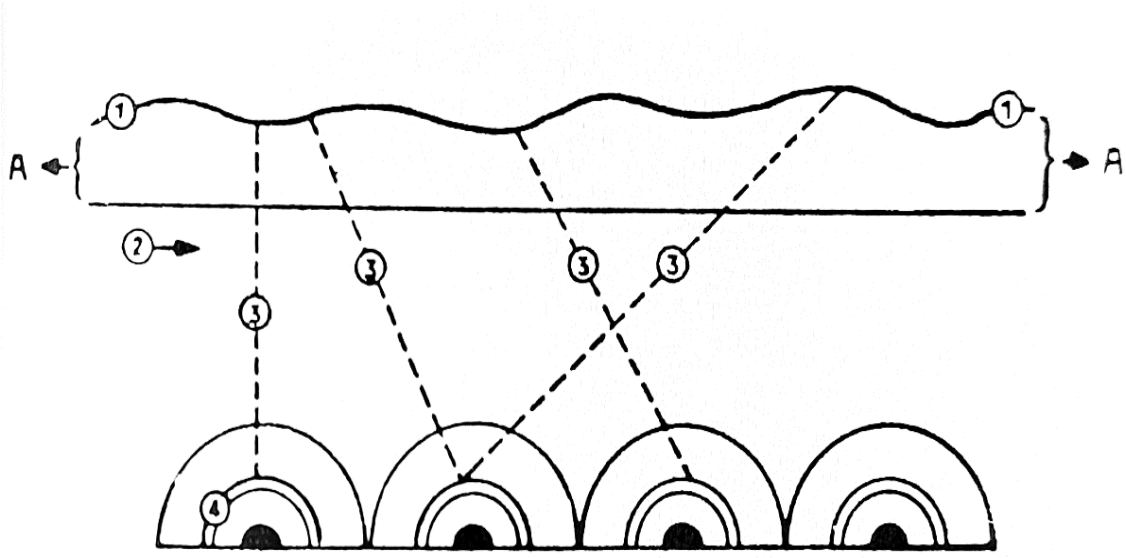
İlk defa Jung tarafından kullanılan arketip kavramı, ilktip anlamına gelir. İnsanlık tarihi süresince karşılaşılan olaylara ve durumlara belirli tepkiler vererek şekillenmiştir. Bu kalıplaşmış tepkiler nesiller boyu taşınarak arketipleri oluşturmuştur. (Jung, 2020, s.93)

Analitik Psikoloji 'de ilk tutumdan sonra tekrarlanan aynı tutumun ilk tutuma göre kalıplaşmasına prototip anlamına gelen arketip adı verilmiştir. Jung'a göre insanlığın bir zihin geçmişi vardır ve herkes bu bilgi birikimi ile doğar. Tüm inanış sistemlerinde, tarihte ve mitolojide söz konusu olan arketipler, insan maneviyatında da bir güç olarak kullanılır. (Sambur, 2005, s. 86, 87)

Jung'a göre evrensel arketipler, insanın gizli hazinesinin toplamıdır. Arketipler, kolektif bilinçdışına ait öğelerdir. Rüyalar yolu ile kişilerle iletişim kurabilir. Arketiplerin sayısı, hayatta karşılaşılan olay ve durum sayısı ile paraleldir. Örneğin, her çocuk evrensel olarak aynı anne arketipi ile doğar. Fakat anne ile iletişime geçtikten sonra farklılaşmaya başlar. (Gençtan,2020, s.168)

Arketipler, tez çalışmama konu olan bireyleşme sürecinin ana kahramanlarıdır. Kişisel yaşantılarımızın ana hayat amacı olan bireyleşmenin sağlıklı gerçekleşebilmesi için arketiplerin yaşantılarımıza yüklediği anlamları çözümleyerek katkı sağlayabiliriz. Tezin ikinci bölümünde ana arketiplere; bireyleşme arketiplerine değinilecektir.

Tecimer (2005, s,97), *"Arketipler tam olarak suların çekildiği nehir yatakları gibidir; ama kurumuş bir nehir yatağı belirsiz bir sürenin sonunda yeniden su tutabilir. Bir arketip, uzun zaman içinden yaşamın ırmakları akmış eski bir vadiye benzer."* şeklinde ifade etmiştir. Ona göre, uzun zamandır akan bir su, aynı güçte nehri derinleştirir. Arketiplerin ne kadar derin izler bırakabileceğini anlatır.

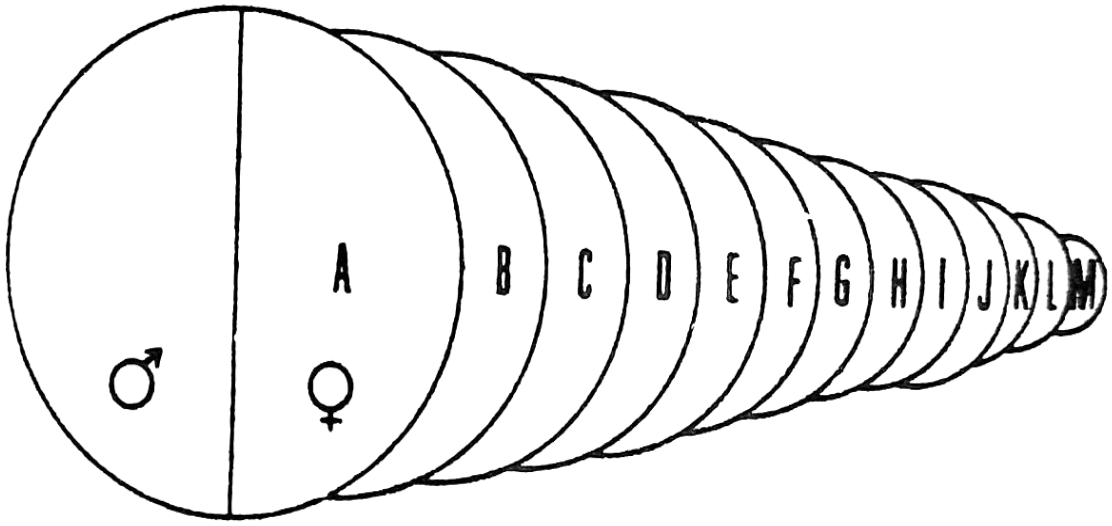
1. Bilinç Yüzeyi
2. İç Düzen ’in İşlemeye Başladığı Alan
3. İçeriğin Bilinçdışına Çöktüğü Yollar
4. İçerikleri, Çekme Güçleriyle Yollarından Saptıran Arketipler ile Manyetik Alanları

A. Dış Olayları Görünmez Kılan Katıksız Arketipik Süreçler Bölgesi

Şekil 6: Arketiplerin İşleyişi (Jung, 2006, s. 47)

Arketipler kendini dinamik bir süreç olarak ifade eder. Arketipler, çeşitli durumlara karşı gösterilen içgüdüsel yansımalardır; bilinci aldatarak ruhsal olarak gerekli davranışı şekillendirirler. Şekil 5’e göre, arketiplerin üzerine bir tabaka konmuş gibidir. Bilinç içeriği istek doğrultusunda düzenlenebilir olsa da bilinçdışı dışarıdan etkilenmeyecek bir düzene sahiptir. Bu düzenin merkezi arketiplerdir. Bilinçdışına çöken içerik, bilincin erişemeyeceği bir düzene girer. (Jung, 2006, s. 48)

Jung’a göre arketipler, “Benlik’ ’in yansımalarıdır. Ebeveyn ile yaşantılardan oluşmasından ziyade arketipler metafizikseldir ve bilinçdışına ait olduğu için oluşum zamanı bilinemez. Arketipler çeşit ve süre olarak sonsuzluğa eşittir. Çokça kişilik düzeyinde ve durumunda çeşitli şekillerde karşılaşılabilir. Ancak temelde verdiği anlam değişmez.

♀- Dişil Arketip
♂- Eril Arketip

A. Gece, Bilinçdışı, Alıcı

B. Deniz, Su

C. Toprak, Dağ

D. Orman, Vadi

E. Mağara, Yeraltı Dünyası, Derinlikler

F. Ejder, Balina, Örümcek

G. Cadı, Peri, tanrıça Kız, Peri Masalındaki Prenses

H. Ev, Kutu, Sepet

I. İnek, Kedi

J. Gül, Lale, Erik

K. Atasal Ana

L. Büyük Ana

M. İnsanın Kendi Anası

Şekil 7: Dişil Arketiplerin Gelişim Sırası (Jung, 2006, s.50)

Dişil arketiplerin gelişim sırasında ilksel başlangıcı gösteren bu işaretler iki cinsiyetli olarak düşünülür. Şekil 6'da dişil arketiplerin görünüş ve belirtilerinin bir kaçı gösterilmiştir. Öz ve basit bir arketip, yaşamın ve dünyanın tüm zenginliğini içinde barındırır. Jung'a göre arketipler kendini istiare ile gösterir. Örneğin Güneş arketipinden bahsederken; aslan, kral, altın gömü, canlılık gücü de ifade edilir. (Jung, 2006, s.52) Bu sebeple eril ve dişil arketiplerden bahsederken altındaki tüm gelişim sırasından bahsedilir. Arketipleri çözümlemesi oldukça

zordur. En başarılı olunan durumlarda dahi bu çözümleme iyi bir istiareden öteye geçememektedir.

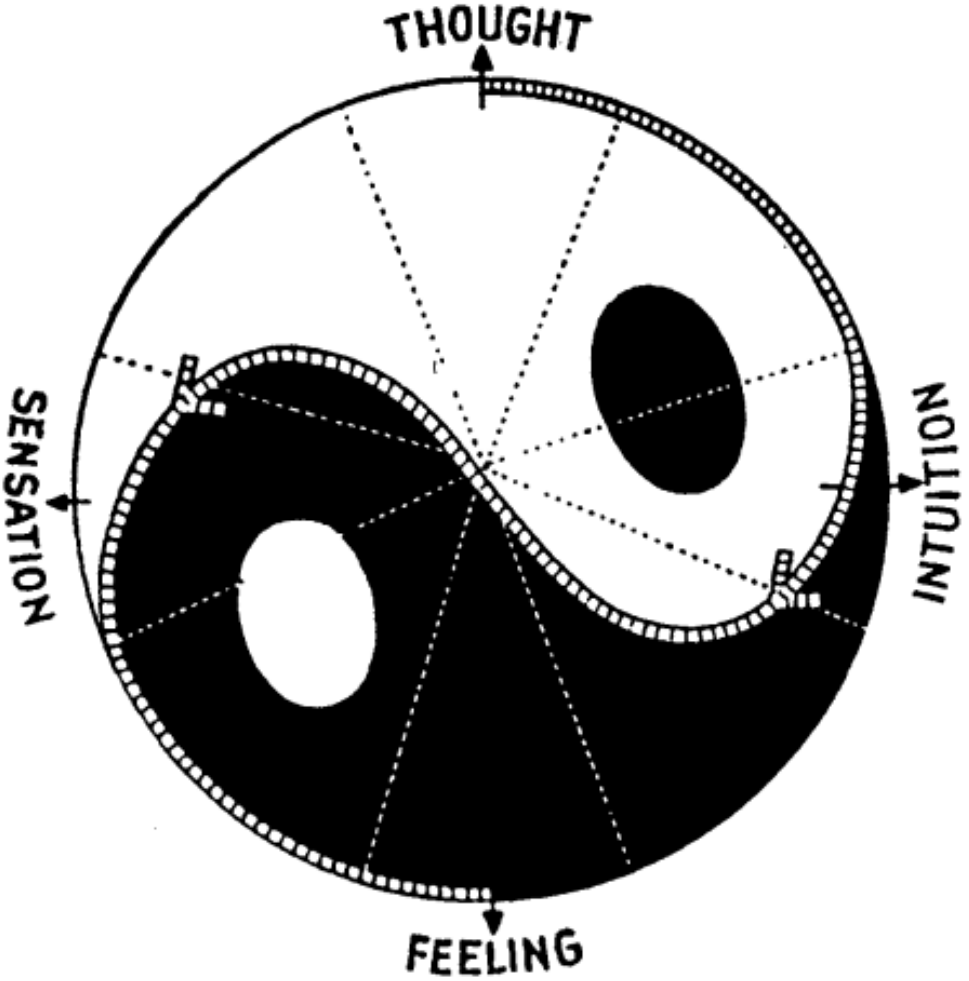
1.3. Kişiliğin İşleyişi

Kişiliğin yapısında başlığında ele alınan kişilik bölümleri, birbiri ile devamlı bir etkileşim halinde sürekliliğini sürdürür. Bu devinim hareketi kişiliğin işleyişini oluşturmaktadır. Bu başlık altında, kişiliğin dinamik ilkeleri; karşıtlık, eşdeğerlik, entropi, kişilik tutumları, kişiliğin işlevi ve kişilik tipleri incelenmiştir.

1.3.1. Kişiliğin Dinamik İlkeleri

Jung psikolojisinde kişiliğin tümü olarak geçen psişe, dışarıdan içeriye doğru tek taraflı olarak etki alan, kendi içinde işleyen bir sisteme sahiptir. Sürekli bir devinim haline olan kişilik, libido ile çalışır. Libido enerjisinin kişiliğin çeşitli bölümlere aktarılmasını sağlayan, kişiliği dinamik tutan üç ilke vardır; karşıtlık, eşdeğerlik ve entropi ilkeleri.

Karşıtlık ilkesi psişeyi dengeleyerek kendini otomatik ayarlayan bir sistem oluşturur. (Jung, 2006, s.141) Jung libidoyu zıtlıkların meydana getirdiğini düşünür. Bir pilin zıt uçlarının yarattığı enerjiye benzetir. Zıtlık güçlü bir enerji yaratır. Her arzu, karşıt bir arzuyu da gösterir. İyi bir fikrin oluşabilmesi için zıt bir kötü fikir bulunur. (Jung, 2020, s.119) Kişiliğin ana bölümü olan bilinç ve bilinç dışı, bilinçdışının için bireysel ve kolektif bilinçdışı, psikolojik tipolojide içedönük ve dışadönük tipler, kolektif bilinçdışının arketipleri birbirine zıt bir işleyişe sahiptir. Kişiliğin zıt taraflarının farkına varıp, çatışmayı aşarak, bu zıtlıkları birleştirme "aşkınlık işlevi" olarak adlandırılır. (Sambur, 2005, s.59,60) Aşkınlık, psikolojik gelişimi kısıtlayan durumlara yeni bir bilinç kazandırarak, bireyleşme ve bütünleşme sürecine katkıda bulunur.

Şekil 8: Taigutu Sembolü ile Kişiliğin İşlevsel Karşıtlığının İfadesi (Jacobi, 1951, s.29)

Karşıtlık ilkesinin ifadesi olarak, kişiliğin işlevinin karşıtlığı bir analoji olarak Çin Taigutu sembolü ile gösterilmiştir. Burada da yol çevreyi değil, bir iç çizgiyi izler. Bu Taigitu işareti, insanlığın vizyoner ilk sembollerinden biridir. Aydınlık ve karanlığın, birlik olarak eril ve dişil ikiliğini bir bütün olarak temsil eder: Onda aynı anda hem yukarıda hem aşağıda, sağda ve solda, önde ve arkada, kısacası karşıtların birliği verilir. Okun yönü, yol, yukarıdan sağa doğru gider, o zaman solda (dişil sembolü olarak) karanlığın zaten hüküm sürdüğü yerde ve son olarak, tamamen anne rahminin, bilinçdışının karanlığında yatan dördüncü işleve gider. (Jacobi,1951, s.30)

Eşdeğerlik ilkesine göre kişiliğin bir bölümünde libido düşerse başka bir bölümünde yükselir. Kişilik sahip olduğu enerjiyi kaybetmez, onu dönüştürür. Bazı durumlarda, kişiliğin düşüşte olan bölümünden yükselişte olan bölümüne geçen ruhsal enerji, bu geçiş esnasında nitelikleri de taşır. Bir kişi, birine karşı duyduğu bağlılığı ancak o kadar değerli birini bulduğunda bu geçişi sağlayabilir. (Gençtan, 2020, s. 178) Kişi için değerli bir dinamiğin yerine eşit değerde bir dinamik konulmadığı sürece o dinamik kaybolmamaktadır.

Entropi ilkesi fikrini fizikten alan Jung, zıt dinamiklerin bir araya gelme eğiliminde olduğunu savunur. Tüm sistemler sona doğru ilerlemeye meyillidir. Bu da enerjinin dengeli bir biçimde dağılacağını gösterir. (Jung, 2020, s.119) Entropi ilkesi, enerji dağılımı yaparak kişiliğin çeşitli bölümleri arasında denge sağlama çabasıdır. Bu çaba, kişiliğin bölümleri arasında sürekli bir devinim halini ortaya çıkarır. Dış uyaranlar kişilikte gerilim yaratabilir. Böyle bir durumda entropi yasası gereği enerji eşit dağıtılarak dengelenir ve gerilim bir sorun yaratmaz. (Gençtan, 2020, s. 179)

1.3.2. Kişilik Tutumları

İki çeşit dünya vardır; nesnel ve öznel. Nesnel dünya, dışarıdaki çevre ve gerçeklikken, öznel dünya kişiliğin kendine has içselliğidir. İki temel tutumdan, dışadönük tutum libidonun nesnel dünyaya, içedönük tutum libidonun içsel dünyaya yönlendirilmesiyle oluşur. Yalnızca bir tutum kişide baskındır. (Gençtan,2020, s.187,188)

Jung içedönük ve dışadönük olarak nitelendirdiği kişilik süreçlerini etkileyen iki tutum tipinden bahseder. Dışadönük tip nesneye karşı iyimser bir tavır sergileyen, dış dünyaya karşı uyumlu ve tepkisel olarak ortak değerlere yönelen tiptir. İçedönük tip, nesneye karşı negatif tavır sergileyen, dış dünyaya uyum sağlayamayan ve subjektif unsurlara bağlı kalan tiptir. (Jung, 2006, s.37)

Dışadönük tutumda, psişik enerji dışarıya akar ve kişi çevresi ile iletişimde olmak ister. Sosyal bir tiptir ve eyleme geçerken dış dünyanın etkisi altında kalabilir. İçedönük tutumda psişik enerji içeriye akar ve geri çekilmeci bir tavır sergiler. Sosyal değildir, insanlar güvenmez ve eyleme geçmektense düşünmeyi tercih eder. (Fordham, 2015, s.38) Dış uyaranlara karşı

ikilemde kalmadan harekete geçen tipler dışadönük, endişeli ve sorgulayıcı davranarak geri duran tipler içedönüktür denebilir.

Dışadönük tipler, toplum tarafından hoş karşılanan değerleri hoş karşılar, çevresi tarafından fark edilmeyen yanlışlar onun için de yanlış sayılmaz. İçedönük tipler, toplum tarafından bilinen ve kabul gören her şeyi sorgulama ve onaylamama eğilimde olurlar. (Jung,2020, s.25)

Jung içedönük ve dışadönük tiplerle ilgili aşağıdaki özellikleri analiz etmiştir: *"Her birey iki mekanizmaya da sahiptir. İçe dönüklük kadar dışa dönüklüğe de rastlanır ve sadece birinin veya diğerinin görece baskınlığı tipi belirler. Dışa dönüklükte genel enerji akışı dışarıya doğrudur; bilinç çoğunlukla dış nesnelere karşılık gelen şeyler içerir*. (Bennet, 2006, s. 59)

İçe dönük tipte, bilinç nesnenin dışında kalana odaklıdır. Libidonun yön değiştirdiği doğrultuda kişisel etkilerde yön değiştirir. Bilinçli zihin nereye odaklıysa enerji oraya akar. Aynı duruma maruz kalmış içedönük ve dışa dönük tip, o durum hakkında farklı zihinsel süreçlere girerek, farklı tutum sergilerler.

Dışadönük tip, sosyal ilişkilerini kolaylıkla kurabilir, nesnel dünya ile teması daima daha kolaydır. Dış dünya teması ile meşgulken kendisini güçlükle fark edebilir. İçedönük tip, tek başınalıktan zevk alabilir, sosyal ortamlarda kişisel olarak ulaşılması güçtür.

İç dünyası içinde yalnızla kaybolmuş değildir ancak dış dünya ile teması dışadönüğe göre farklıdır. Kimi durumlarda dış dünya ile ilişkilerini rahatlıkla devam ettirebiliyormuş gibi görünen, yanıltıcı olabilecek tipler de vardır. Böyle bir durumda kişinin ayrıntılı analizi yapılmalıdır.

DIŞADÖNÜK	İÇEDÖNÜK
• *Dışa dönüktür.* • *Dış dünyaya yönelir.* • *Beklemenin yarar sağlamayacağını düşünür.* • *Dış dünyayla olumlu, yaratıcı ilişkiler kurmakta güçlükle karşılamaz.* • *Değişiklikleri, yenilikleri sever.* • *Çabuk kırılmaz.* • *Zorluklar karısında cesaretini kaybetmez.* • *Genel olarak, önce tasarladığı işi yapmaya balar. Bu ile ilgili düşüncelerini sonraya bırakır.* • *Kararsızlık göstermez.* • *İşlerinde geç kalmaz.*	• *Kendisine dönüktür.* • *Anılar, hayaller dünyasında yaşar.* • *Bir şey yapmaya balamadan önce uzun uzun düşünür.* • *Yapacağı işin sonuçlarını kendi kendine tartışır, sakıncalı yanların olup olmadığını anlamaya çalışır. Bu nedenle karar vermekte zorlanır, zaman kaybeder, işin gecikmesine neden olur.* • *Utangaçtır.* • *Kendisine, dolayısıyla bakasına güvenmez. Bunun sonucu olarak, bakasıyla kurduğu, ama zorlukla kurduğu ilişkilerinde kuku duymaktan kendini alamaz.* • *Çevresine uymakta güçlük çeker.*

Tablo1: Jung'un Karakter Tipleri (Veznedaroğlu ve Özgür, 2005, s.5)

Tablo1'de Jung'un temelde ayırdığı 2 tutum tipi içedönük ve dışadönük tipin özellikleri verilmiştir. Tablodan da görüldüğü gibi iki tip de taban tabana zıt niteliklere sahiptir.

1.3.3. Kişiliğin İşlevi

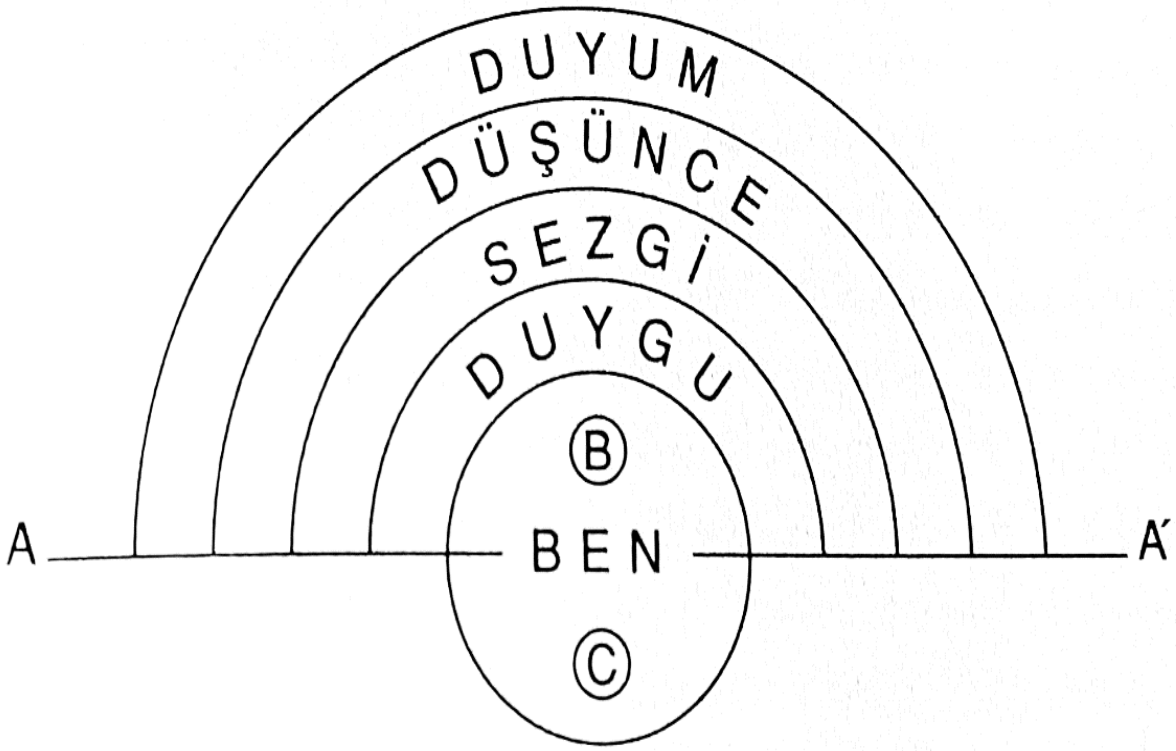
Analitik Psikoloji ‘de kişiliğin dört temel işlevi olan duyum, düşünme, duygu ve sezgi aracılığıyla bilinç yaşam boyu gelişim içindedir. Bu dört işlev aracılığıyla bilinç nesnel ve öznel dünyaya uyum sağlamaktadır. Jung, duyu işlevinin bir öğenin var olduğunu, düşünme işlevinin var olan öğenin ne olduğunu, hissetme işlevinin o öğenin çevresiyle ahenk içerisinde olup olmadığını, sezgi ise o öğenin geldiği ve gittiği yeri bildirdiğini söylemiştir. (Sambur, 2005, s.137)

Düşünme; idrak etme, teşhis etme ve karar verme eylemleri ile dünyaya adapte olmaya çalışma işlevidir. Duygu; dünyayı güzel ve onaylanan yada tam tersi duygular olarak algılamayı sağlayan işlevdir. Bu iki işlev rasyoneldir ve akla dayanır. (Jung, 2006, s. 34)

Duyum ve sezgi işlevleri irrasyoneldir. Duyum işlevi, duyu organlarının uyarılması ile algılanan duyularken sezgi işlevi, aklın bir katkısı olmadan anlık deneyimin kişide bıraktığı izlenimdir. Kişi sezgi işlevinin kaynağını anlayamaz. (Gençtan, 2020, s.189)

Bu işlevlerin aynı anda hepsi kişilik üzerinde egemen olamayacağı gibi baskın kişilik tipine göre ön plana çıkmaktadır. Böylece bu dört işlevden bir tanesi üst işlev olarak karşımıza çıkar.

Jung’a göre düşünce ve duygu; duyum ve sezgi ile birbirine zıt çalışır. Üst işlev bilinç alanında aktifken, zıt işlevi bilinçdışında aktiftir. Çünkü zıt işlevlerin birbiri ile uyuşmayan doğaları aynı zamanda işlev göstermesini imkânsız kılar. Zıt olan işlev geri çekilmek zorunda kalır. (Jung, 2020, s.22)

Şekil 9: Benlik ve Kişilik İşlevlerinin Sıralaması (Jung, 2021a, s.87)

AA' doğrultusunda kesişen Ben iki parçaya bölünür. C Ben'in bilinçdışı bölümünü B ise bilinci gösterir. Çevresinde kişiye göre sıralanabilen dört ana işlev vardır. Bu şema, Ben'in çevresinde yer alan çeşitli bireysel kuşakların sıralanabileceği bir düzeni göstermektedir. İşlevleri bu sıralama ile oluşan bir kişi, öncelikle duyarlı görünür, sonra ilgilendiği konuları doğasını düşündüğünü fark edilir. Daha sonraları sezgi ve duygunun varlığı da görülebilir. Yeryüzünde bir yere varmak istendiğinde dört ana yönün ne olacağının bilinmesi gibi ruhsal ufkunda dört köşesindeki işlevin bilinmesi gerekir. Böylece benlik denilen ruhsal kürenin etrafına oturtulabilir. (Jung, 2021a, s.88)

1.3.4. Kişilik Tipleri

Jung, iki kişilik tutumu ve dört kişilik işlevini birleştirdiği birbirinden bağımsız sekiz psikolojik tip olduğunu söyler. İnsanların bu şekilde bölümlendirilemeyeceğini düşünen psikiyatristlerce eleştirilen Jung, her bireyin bu sekiz tipten birine ait olmadığını, her bireyin kendine özgü olduğunu; kategorize ettiği noktanın bilinç ve bilinçdışı katmanların farklı tutum ve işlevleri olduğunu savunur. (Gençtan, 2020, s.191)

Jung, içedönük ve dışadönük olarak adlandırdığı temel kişilik tutumlarını, birbirinden farklılaşmış işlevler aracılığıyla yeni özellikler kazanan tipler olarak genişletmiştir. İçedönük ve dışadönük tipleri tutum tipleri, işlevler aracılığıyla ortaya çıkan daha özel tipler işlev tipleri olarak ayırt etmiştir.

Bennet (2006), Jung'un dahil olduğu tipi ve niçin ana kişilik tutumlarını çeşitlendirdiğini şu şekilde açıklamıştır:

> *"O, bir içe dönüktü. Fakat Adler de içe dönüktü ve ikisinin arasında farklar olduğunu biliyordu. Adler'in görüş açısının çok dar olduğunu ve çıkış noktasının genelde başkalarına ve hayat yarışına karşı gelişen güç düşüncesinden geldiğini düşünüyordu. Jung daha geniş bir bakış açısına sahipti ve kişiliği tanımlarken kullanılan her türlü katı ifadeyi ve dogmayı reddediyordu.."* (Bennet, 2006, s. 57)

Jung, bu noktadan yola çıkarak şu sonuca vardı; dışadönük ve içe dönük tipler arasında daha detaylı bir ayrım vardır. İnsanın kaotik kişilik yapısının yalnızca içedönük ve dışadönük olarak ayrılması yetersizdir.

Tutum tipleri nesnel dünyaya karşı sergiledikleri tavır ile şekil alırlar. İçedönük soyutlayıcı davranır ve yaşam enerjisini nesnellikten uzakta tutmayı tercih eder. Dışadönüğün tutumu nesne ile pozitif ilişki kurmak ile ilgilidir. İçedönük, yalnız, içine kapanık, sessiz bir tip iken dışadönük, sosyal ilişkileri kuvvetli, arkadaş canlısı ve iletişime açıktır. Bu taban tabana zıtlık; cinsiyet, sosyal sınıf ve statü farkı gözetmeksizin vardır. (Jung, 2019, s.352) Her birey aynı psikolojik gereçlere sahiptir; ancak sahip oldukları bu gereçleri kullanma şekillerini tipler belirler.

"Bir tipoloji tasarlama girişiminde bulunan her psikolog şu sorular karşısında ustalığını konuşturmak zorundadır: (1) donanımın temel bileşenleri neler ve (2) gerçekliğe uyum sağlayabilmek için geliştirdikleri kalıpsal davranışları belirleyen bu bileşenlerin kullanımı kişiden kişiye ne ölçüde değişkenlik gösteriyor? Jung'un bu sorulara yanıtı şöyle: (1) donanım duyu, düşünce, duygu ve sezgi adını verdiği dört psikolojik işlev barındırır; mevcudiyetleri tüm insanlar için önseldir ve (2) bireyleri farklı kılan da bu dört işlevden hangisini tercih ettikleridir." (Stevens, 2014, s.118-119)

İçedönük ve dışa dönük temel tutum tiplerinin yanında, Jung bu sınıflamayı işlevsel olarak ikili şekilde dört gruba ayırır. Aşağıdaki tabloda bu tipler nitelikleri ile belirtilmiştir.

Dünya ile İlişki Şekli	**DIŞADÖNÜK (EXTRAVERSION)**	**İÇEDÖNÜK (INTROVERSION)**
	Şeylerin ve diğer insanların dış dünyasına dönüklük	Fikirlerin ve hislerin iç dünyasına dönüklük
Karar Verme Şekli	**KARAR VERİCİ (JUDGING)**	**AZİMLİ (PERCEIVING)**
	Karara ulaşırken ve sorunları çözerken bir sıraya odaklamak	Mümkün olduğunca çok veri ve bilgi elde etmeye odaklanmak
Algı Şekli	**ALGISAL (SENSATION)**	**SEZGİSEL (INTUTION)**
	Duyularla algılamaya, olgulara, detaylara ve somut olaylara dönüklük	Olasılıklara, hayal gücüne, anlamlara ve şeyleri bir bütün olarak görmeye dönüklük
Değerlendirme Şekli	**DÜŞÜNEN (THINKING)**	**HİSSEDEN (FEELING)**
	Mantık ve gerçekliği kullanarak analiz yapmaya dönüklük	İnsani değerlere, kişisel dostluklar kurmaya, inanç ve beğenilere bağlı olarak karar vermeye dönüklük

Tablo 2: Jung'un Temel Kişilik ve Duyuşsal Özellikler Sınıflandırması (Given, 1996, Akt: Veznedaroğlu ve Özgür, 2005:5)

Tablo 2'de Jung'un psikolojik tipler sınıflamasına göre; algılama şekli olarak algısal ve sezgisel, karar vericilik bakımından karar verici ve azimli, hayatı değerlendirme şekillerine göre düşünen ve hisseden olarak gruplandırılır.

1) Dışadönük Düşünen Tip

Düşünmenin kökeni nesnel verilerdir. Somut durumlardan görgül kanılara ulaşıp yenilerini yaratır. Objektif realiteyi iç ve dış dünyasında doğru bir kural olarak yüceltir. İyi, kötü, güzel ve çirkin objektif realiteyle ilgilidir ve bununla çelişen hiçbir şey doğru değildir. (Jung, 2019, s.366) Gölgesi, içedönük duygusal tiptir. Duyguların küçümsenmesi ve ifade edilememesi

değer yargısına neden olur. İlişkilerde emin görünseler de etrafındaki kişilerin duygularını fark etmezler. Bilim insanları, idareciler ve avukatlar örnek gösterilebilir. (Stevens, 2014, s. 127)

2) İçedönük Düşünen Tip

İnatçı ve gururlu içedönük tip, kendini korumak için duygularını bilinçdışına iter. Dış dünya ile ilgili değildir. (Jung, 2020, s.74) Subjektif etkiler düşünceyi yönlendirir. Darwin dışadönük düşünen tipe örnek iken Kant içedönük düşünen tipe örnektir. Darwin objektif olgulardan üzerinde dururken, Kant subjektif etkiler ile yönetilir; bilgiyi eleştirir. Bu tip kibar ve edepli görünür ancak her zaman bir huzursuzluk anlaşılabilir. (Jung, 2019, s.401) Kendi düşünceleri ile tek başına kalmayı tercih edebilirler. Gölgesi, dışadönük duygusal tiptir. İçedönük düşünen tip duygularını dış dünyaya duyurmaktan çekinir. Bu tipler, kendi realistinde doğru tepkiler vermeyen kişilere karşı duygusal patlama yaşar. (Stevens, 2014, s.128)

3) Dışadönük Duygusal Tip

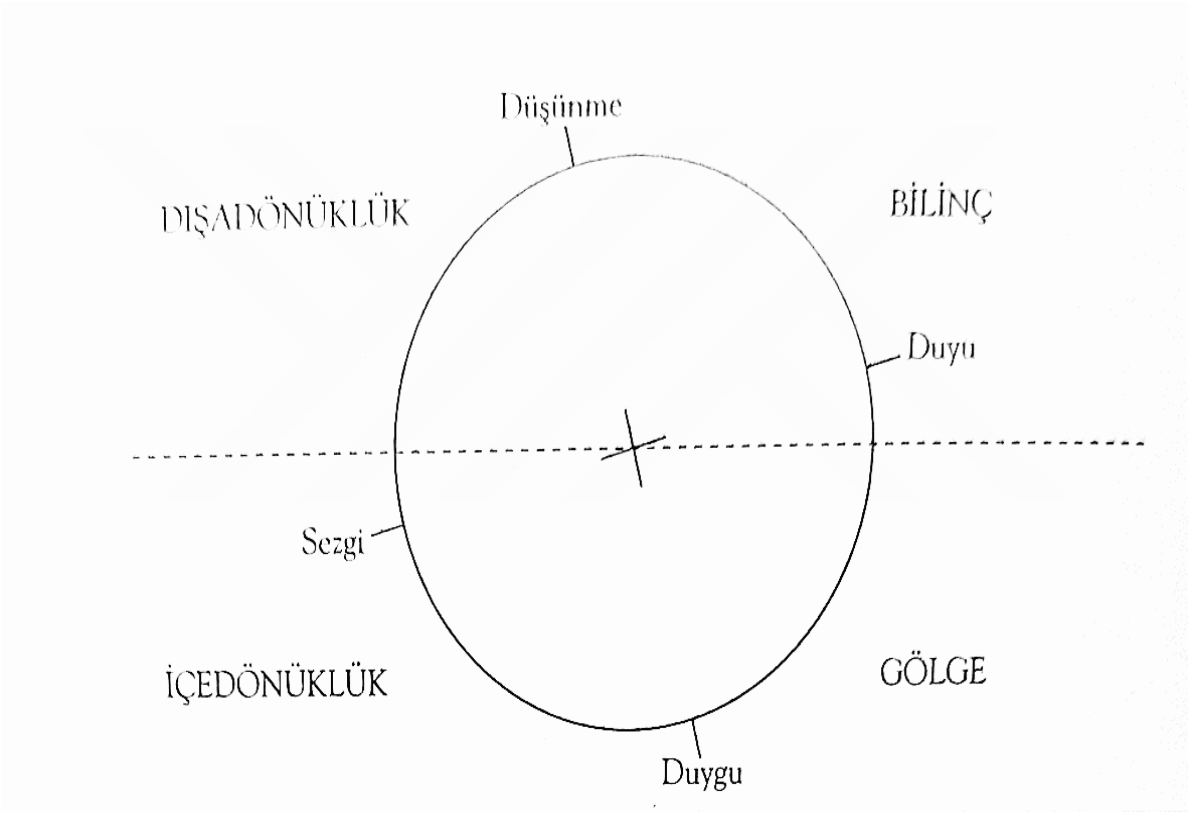
Dışadönük duygusal tipte, tepkisel duygular gelişmemiş düşünce işlevinin üzerinde tutulur. Duyguları değişkenlik gösterebilir ve sevgileri basitçe nefrete dönüşebilir. Duygular, durumlara göre değişkenlik gösterebilir. (Gençtan, 2020, s.190) Gölgesi, içedönük düşünen tiptir. Bu tip anlık duyularını aklına uydurmaya çalışacağı için sığ ve çocuksu kalır. Akılcı bir sistemle ilgi duyarsa tam anlamıyla anlayamayabilir. Televizyon sineme oyuncuları örnek gösterilebilir. (Stevens, 2014, s.129)

4) İçedönük Duygusal Tip

İçe dönük duygusal tipin duygularını çevresinden gizleme eğilimi onu ilişki kurması güç biri haline getirebilir. Derin ve yoğun duyguları ile melankolik olabilirler. (Jung, 2020, s.74) Bu tip çoğunlukla kadınlarda görülür. Jung, sessiz, anlaşılmaz ve çocuksuluğa yatkın olarak değerlendirir. Subjektif hisleri kişiye ışık tutarken gerçek hislerini gizleyebilirler. Burada duygular yaygın değil, yoğundur. (Jung, 2019, s.406,407) Gölgesi, dışadönük düşünen tiptir. Düşünme işlevi aktif olduğunda kişi detaylara dalabilir, depresyon yaşayabilir.

5) Dışadönük Duyusal Tip

Realist, kolay uygulayabilen ve yapmak istediklerinde kararlı davranan tiptir. Duyguları sığdır ve çevresinden gelen tepkilere göre şekillenebilir. Erkeklerde daha çok karşılaşılır. Dış dünya realitesiyle ilgilense de anlamını muhakeme etmezler. Yaşamı objektif gerçeklikten edindiği deneyimlerle doludur ancak bunlardan az faydalanır. Nesneyi deneyimleyerek duyum kazanmak ve duyumlardan haz duymak bu tip için önemlidir. (Jung, 2019, s.382) Gölgesi, içedönük sezgisel tiptir. Bu tip baskın olmaya başlarsa manipüle eden duygulara kapılmasına sebep olur.

Şekil 10: Dışadönük düşünen duyusal tipte görülen tutum ve işlevler (Stevens, 2014, s.124)

Jung'a göre, kişiler rasyonel ve irrasyonel olmak üzere iki işlev gösterir. Bunlardan birisi esas diğeri yardımcı işlevdir. Diğer iki işlev bilinçdışı olduğu için onlara alt işlev denir. Aynı kişide dört işlevin birden olması çok zordur. Düşünme ve duygu gibi rasyonel işlevler karşıtlarından oluşan çiftlerdir; duygu ve sezgi için ise tam tersi geçerlidir. Dışadönük duygusal tipte, içedönük sezgisel bir gölge vardır yada bunun tam tersi bir durum söz konusudur. Bu durum Şekil 9'de gösterilmiştir. (Stevens, 2014, s. 123)

6) İçedönük Duyusal Tip

Çevresinden uzakta kendi duyularına göre yaşamayı tercih eden tiptir. Mülayim ve tavırlarını kontrol altında tutan biri gibi görünebilir. Kişi, nesnel uyarıcıya edilgen bir tepki verir ve öznel duyum yol gösterir. Kişinin duyumlarıyla ifade yeteneği eş değer olursa olağanüstü bir sanatçı olabilir. (Jung, 2019, s.412) Gölgesi, dışadönük sezgisel tiptir. Bu tip egemen olmaya başladığında kişiyi yanlış yönlendirebilir ve huzursuzluk yaratır. Karanlık bir kâhin üslubu yaratabilir. İzlenimci ressamlar bu tipe örnektir. (Stevens, 2014, s.126)

7) Dışadönük Sezgili Tip

Yenilikleri takip etmek ister ancak odaklanma sorunu yaşar ve genelde dengesiz bir yapıya sahiptir. Objektif realiteyle başa çıkmak için sezgilerini kullanır ve ne işe yaradıklarını sorgularlar. Düşünce işlevleri çok gelişmediğinden tutumları sezgisel ilerler. Hevesle başladıkları işlerde istikrarı yakalayamazlar. (Gençtan, 2020, s.190) Gölgesi, içedönük duyusal tiptir. Bu tip duyularını fark etmeyebilir bu da acıkmak, susamak gibi temel ihtiyaçların geri planda kalmasına sebep olur. Gazeteciler bu tipe örnek gösterilebilir.

8) İçedönük Sezgili Tip

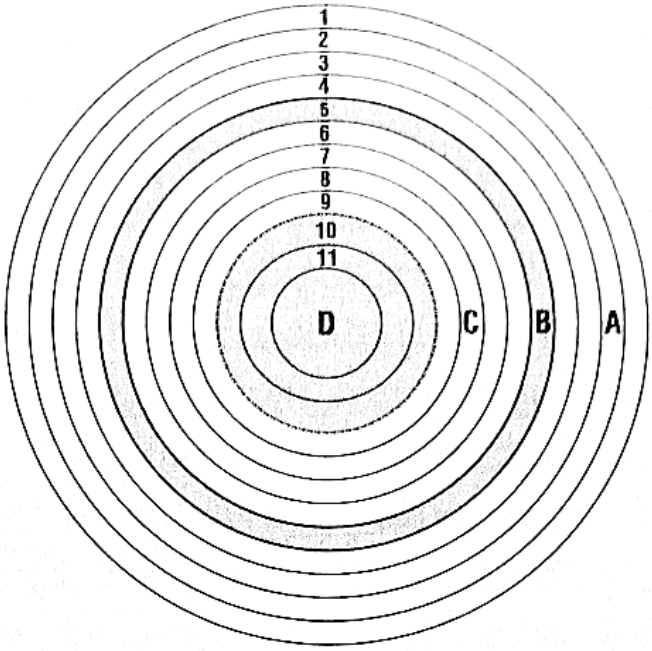
Dışarıdaki realiteyle ilgili olmadığı için zor iletişim kurulan ve fark edilmemiş bir dehasının olduğunu düşünen tiptir. Nesnel dünyada meydana gelen durumların kendi üzerinde yarattığı duygusal süreçlerle ilgilenir. Jung'a göre bu tip bir peygamber çıkartacak güce sahiptir. Gölgesi, dışadönük duyusal tiptir. Genellikle bilinçdışı olduğundan dolayı, dışardaki realiteyle bağın kopma tehlikesi vardır. Şair, sanatçı, kâhin, psikolog bu tipe örnektir. (Stevens, 2014, s.132)

Her tip, libidonun aktığı yön tutumu ve işlevin kombinasyonuyla oluşur. Tiplerin dinamik yapısında işlevler ve tutumlar vardır. Bu dinamiği belirlemek için şunlar bilinmelidir; baskın işlev rasyonel işlevlerden biriyse, yardımcı işlev irrasyonel işlevlerden biridir. Üçüncül bir işlev ise yardımcı işlevin zıttıdır. (Quenk, 2010). Aşağıdaki tabloda tiplerin işleyiş dinamiği örneklendirilmiştir.

Kişilik Tipi	Dışadönük Düşünen
Baskın İşlev	Dışadönük Düşünen
Yardımcı İşlev	İçedönük Duygusal/Sezgisel
Üçüncül İşlev	Sezgisel /Duygusal
Alt İşlev	İçedönük Hisseden

Tablo 3: Örnek Psikolojik Tip Dinamiği (Ağaççı, 2019, s.21)

Tablo 3'te Dışadönük Düşünen tipin dinamikleri verilmiştir. Baskın işlev ve alt işlev birbirlerine karşıtken, yardımcı işlev tutum açısından baskın işlevin karşıtıdır. Ancak bir yandan da baskın işlevi dengeler. Buna karşın yardımcı ve üçüncü işlevler arasında tam bir netlik yoktur.

1. Duyum
2. Düşünce
3. Sezgi
4. Duygu

A Bölgesi

5. Benlik, İrade

B Bölgesi

6. Anılar
7. Öznel katkılar
8. Coşkun etkiler
9. Ataklar

C Bölgesi

10. Bireysel bilinçaltı
11. Irksal bilinçaltı

D Bölgesi

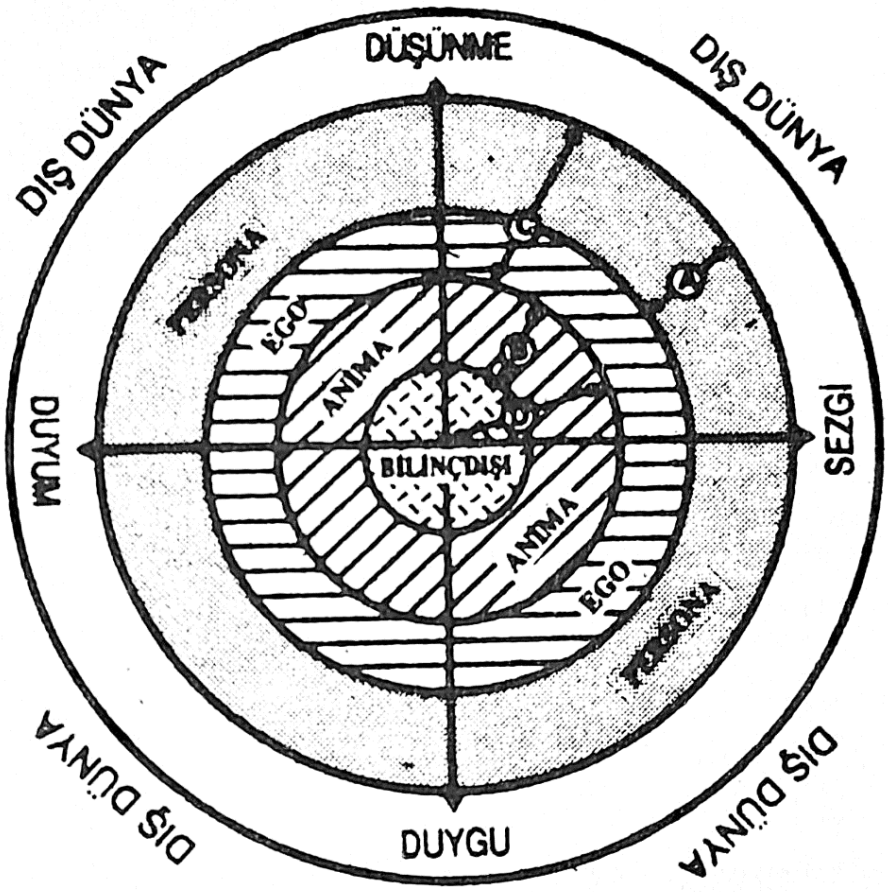
Şekil 11: Benliğe Göre Kişiliğin İşleyişi (Jung, 2021a, s.114)

A ile gösterilen dış bölge duyum, düşünce, sezgi ve duygular aracılığı ile algılanan bilinci gösterir. A ile C noktası arasındaki geçişi gösteren 5 numaralı halkla; B bölgesi, benliğin dış dünyadan iç dünyaya geçişini simgeler. Bilinçli dış dünya dikkati üzerinde topladığı için buranın farkına varılmaz. Bilinç güçsüzleştiğinde anılar, öznel katkılar, coşkun etkiler, ataklar bilinçdışının karanlığından yüzeye çıkar.

Örneğin; ilkel topluluklarda gün batımı nesnelerin kavrama yeteneğini uyarır; gündüzleri dikkatleri dış dünyadadır. Güneşin batışıyla gündüz bilinci köreleceği için iç dünyası somutlaşmaya başlar. İlkel topluluklarda iç dünya dış dünyaya yansır ancak günümüzde gece ve gündüz iç içe geçmiştir. Bu yüzden iç dünya verileri dış dünyaya kolay yansımaz. (Jung, 2021a, s.115-116)

1.4. Kişiliğin Gelişimi

Jung'a göre bütünlüğü sağlayan kişiliği geliştirmek insanın öncelikli amacıdır. Kişinin topluluktan bilinçli bir şekilde farklı tutulması kişilik gelişiminin ürünüdür. Bu nedenle zorlu bir süreçtir. Kişiliğin gelişimi topluluktan soyutlanma korkusundan çok daha derindir. İnsanın varoluş yasasına bağlılığı demektir. (Jung, 2021b, s.198) Kişiliğin gelişimi doğrudan bireyleşme ve bütünleşme süreçleri ile ilgilidir.

Şekil 12: Jung'a göre kişiliğin bütünleşme süreci öğeleri (Jung, 2006, s.71)

Kişiliğin bölümsüzleşmesi için birbirine karşıt ve birbirini tamamlayan yaşamın bir ve ikinci yarısı olmak üzere iki evresi vardır. Yaşamın ilk yarısının görevi "Dış Dünya" gerçeğine uyumlanmaktır. Benliğin güçlendirilmesi için temel işlev ve davranış tiplerinin ayrışması, uygun bir personanın gelişmesiyle bireyin kendisini dış dünyaya adapte etmesi beklenir.

İkinci yarıda ise birey "İç Dünya" gerçekliğine uyumlanır. Kişinin o zamana kadar bilinçdışında kalmış niteliklere dönüşünü simgeler. Bu bilinçdışı nitelikleri bireyleşme sürecini de oluşturan, gölge, anima animus ve kendiliktir. (Jung, 2006, s.69)

Jung, insan mekanizmasının içsel, sosyal ve doğal bir kaotik bütün olduğunu düşünür. Yaşam dönemleri arasındaki geçişte benliğin yeni yönleri ortaya çıkar. (Jung, 2020, s.80) Bireyleşme süreci doğrultusunda öncelikli olarak yaşam evreleri ele alınmalıdır. Jungiyen bakış açısıyla yaşam boyu kişilik gelişimi açısından insan yaşamı dış realiteye yöneldiği ilk yarısı ve içsel realiteye yöneldiği ikinci yarısı olarak iki bölümde incelenebilir.

İnsan hayatı güneşin izlediği rota gibi; sabahları güç kazanıp, öğlenleri zirveye ulaşıyor ve sonra karşı koşma denilen ilerledikçe güç kaybeden bir hale dönüyor. Yaşamın ilk evresinde yükselmeyi engelleyen psikolojik dengesizlikleri yok etmek gerekirken, ikinci evresinde inişi destekleyen her öğenin eğitilmesi gerekir. (Jung, 2006, s.153)

İlk evre doğum ile başlayıp kırk yaşına kadar süren çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemini kapsar. Çocukluk döneminde içgüdülerin ön planda olduğu, algılarını organize edemediği bir süreçten geçer. Çocuk büyüdükçe kimliği oluşur. Gençlik ve yetişkinlik döneminde ergenlik çağında kişilik yeni kararları ile toplumsal düzene uyum sağlamaya çalışırken yetişkinlik çağında meslek ve eş seçimi yaparken dış sorunlarla uğraşırken iç dünyası ile de uğraşır. Çocuk arketipi aktif olur. (Gençtan, 2020, s.184)

İkinci evre kırklı yaşlardan yaşam sonuna kadar süren orta yaş ve yaşlılık dönemini kapsayan bir süreçtir. Orta yaş döneminde kişi dış dünyanın gerektirdiklerini yaparak topluma ayak uydurur. Fakat önemli bir sorun oluşabilir: *"Psişede gizli bir şekilde var olmuş manevi değerler gençlik yıllarındaki maddeci tutumlar nedeniyle ihmale uğramıştır. Eski terk edilerek ruhsal enerji yeni yollara kanalize edilmelidir."* (Jung,2020, s.80) Yaşlılık döneminde kişi tamamen bilinçdışına gömülür.

Bireyleşme süreci hayatın ikinci evresinde daha belirgindir. Bütünleşmek, kişiliğin saklı kalmış tarafları ile yüzleşmek ve anlaşmayı gerektirir. Bu taraflar bilinçdışında kalmış taraflardır. Bilinç yada bilinçdışı baskılanmamalıdır. (Fordham, 2015, s.101) Kişi, yaşamının ikinci yarısında bilinçdışında sessiz kalan yönlerini geliştirir ve yeniler.

Jung'a göre kişilik gelişimi yetişkinlikte durmaz, yaşlılık döneminde bireyleşme ve bütünleşme süreci devam eder. Bireyleşme sürecinin temel koşulu bilinçdışı ile yüzleşmek ve bütünleşmek için kendini gerçekleştirmektir. Bireyleşme, kişinin gelişmesini ve özgürleşmesini hedefleyen süreçtir. Tüm bu yaşam dönemleri boyunca kişi olgunlaşmaya yönelik değişimler yaşar. Bu süreçte kişiliğin mekanizması diğer mekanizmalardan ayrışarak her mekanizmada kendi içinde ayrışır. (Bahadır, 2010, s.158) Bütünleşme ise bireyleşmenin sonraki aşamasıdır. Bireyleşme tamamlandıktan sonra zıt tutumlar birleşerek ben arketipini oluşturur.

Teze konu olan bireyleşme süreci ve aşamalarından gölge arketipi ile yüzleşme ikinci bölümde detaylıca incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

BİREYLEŞME SÜRECİNDE ARKETİPLERİN YOLCULUĞU; İLK ADIM GÖLGE

2.1. Bireyleşme Süreci

Mars gezegenine ulaşmak,

kendi kendine ulaşmaktan daha kolaydır.

Carl G. Jung

Jung, bireyleşme kavramını, kişiliğin parçalanamaz bir tamlığa ve tekliğe dönüşmesi olarak nitelendirir. Bilincin insan psikolojisinin tümünü kapsadığı yargısının aksine egoya ait öğeler olmasa bile bilinçdışı süreçlerin kişiliğin bütünlüğüne önemli bir katkısı vardır. (Storr, 2006, s.184) Ego bilincin merkezindedir ancak günlük yaşamda birçok durum egoya iş düşmeden bilinçsiz bir şekilde gerçekleşir. Kişiliğin tamlığa ve tekliğe dönüşme serüveni çoğunlukla bilinçdışı öğeleri ve durumları kapsar.

Bireysel olmak ve bireyleşme terimlerini ayırt etmek gerekir. Bireysel olmak, farklı tutumlar geliştirerek ego merkezli olmayı anlatırken, bireyleşme kişinin bilinçdışı ile yüzleşip kendini onaylaması, kendine özgü yönlerin keşfi ile gelişen bir süreci anlatır. (Fordham, 2015, s.102) Bireysellik bir durumdur ancak bireyleşme devimsel bir prosestir.

Analitik Psikoloji ‘de kişiliğin ömür boyu gelişebilen bir yapıda olması temel esastır ve diğer psikoloji türlerinden ayrımı bu noktadadır. Bireyleşme; doğal, kendiliğinden ve yavaş yavaş gelişen bir süreçtir. Ancak ebeveynlerin tutumu, eğitim veya toplumsal nedenlerle süreçte güçlük yaşanabilir. Bedensel gelişme ve olgunlaşmayla benzer oranda ilerler. Bu nedenle yaşamın ikinci yarısında daha belirgindir. Yetişkin bireyler hayatı anlamlandırma çabasıyla yeni bir hayat görüşü arayışına girebilirler.

Kişiliğin bütünleşmesi ideali meşakkatli bir sürece işaret ederken kişinin yaşam boyu ruhsal enerjisini bu ideale yönlendirmesi gerektiğini vurgular. Bireyleşme için kişinin tüm libidosu aktif hale gelmelidir. (Sambur, 2005, s.174) Bireyleşme sürecinin sağlıklı gerçekleşebilmesi için çeşitli hayat deneyimleri ve eğitim gereklidir. Jung’a göre eğitim ile bilinçdışı süreçler

bilince taşınarak kişilik gelişimi sağlanabilir. Kişiliğin geride kalmış bir katmanı, şişirilmiş diğer bir katmanı ile dengesizlik gösterir. Tıpkı kendi tercihlerini yapma imkânı sunulmamış bir çocuğun personasının çok gelişmesi gibi. (Gençtan, 2020, s.182)

Analitik Psikoloji 'ye göre kişi yaşamına başlarken birbirinden farklılaşmamış katmanlarıyla bir tümlük halindedir. Yaşam tecrübeleriyle bu katmanlar zaman geçtikçe farklılaşır ve bireyleşmeye başlar. Bireyleşme gerçekleştiğinde farklılaşan kişilik katmanları tekrar birleşerek bütünleşir ve ben arketipini oluşturur. Bu sürece bütünleşme adı verilir. (Jung, 2020, s.81) Bireyleşme ve bütünleşme iç içe geçmiş süreçlerdir.

Ego aracılığı ile tüm kişilik sistemi bilinç düzeyine ulaşır ve egonun izni ile aydınlanır. Ego gizli bir yeteneği keşfederse o yetenek gün ışığına kavuşabilir. Bireyleşme doğal olarak ilerlemesine rağmen kişi süreci bilinçli bir şekilde algılayıp birbiri ile ilişkilendirdiği takdirde gerçeğe dönüşür. (Jung, 2018, s.158) Egonun istekli bir şekilde bilinçdışı süreçleri algılayıp aydınlığa kavuşturabilmesi için yüzeysel isteklerinden kurtulup gelişmek isteyen iç sesine yönelmesi gereklidir.

Kişiliğin karşıt yönlerini çözümleyip bütünleştirme işlevi olan aşkınlık, bireyleşme süreci ile büyük ölçüde ilişkilidir. Aşkın işlev, toplumsal değerlere yönelik hareket ederek gelişim için gerekli bireysel sınırları oluşturur. (Jung,2016a, s.17) Bireyleşmenin yalnızca toplumsal ölçütlere göre belirlenmesi kişide dengesizlik yaratabilir. Oysa ki kişi hem toplumdan bağımsız bir birey olmalı hem de toplumla ilişkisini korumalıdır.

Bireyleşme süreci gerçekleşirse, ana amacı self arketipi de kendini gerçekleştirir. Bu yüzden bireyleşme süreci arketipsel ilerlemektedir. Bireyleşme sürecinde, self arketipi, en büyük tehdidi ben bilinci ile bütünleşir. (Jung,2005, s.75)

Kişilik, self arketipinin özgün bir fonksiyonudur. Bu fonksiyon kendiliğin kadın ve erkek kişiliği ile iç içe geçmesidir. Bireyleşme süreci simgesel içeriklerin imajlarla harekete geçtiği rüyalarda karşımıza çıkar.

İlk insandan bu yana tüm bilgi birikimine rüyasında ulaşan birey zamansızca kendilik arketipi ile bütünleşir. Analitik Psikoloji, rüyaların bireyleşme sürecine katkısını belirlemek için "Genişletme" yöntemi kullanır. (Bahadır, 2010, s.159)

Freud rüyalarda kişiliğin kompleksini bulmaya çalışırken, Jung rüyaların bireyleşme sürecine katkı sunacağı düşüncesiyle kompleksi yenme yolunun da rüyalarda analiz edilebileceği üzerine durmuştur. Genişletme tekniğine göre her rüya kendi içinde özel anlamını saklar.

Arkeoloji, edebiyat, inanç sistemleri, mitoloji, etnik kültürden beslenerek rüyaya bütüncül yaklaşır. (Sambur, 2005, s.121)

Jung, rüyalarla ilgili: "*Bireyleşme sürecine eşlik eden motiflerin en çok ve ağırlıklı olarak analiz sırasında kaydedilen rüya-dizilerinde görülmesi muhtemeldir; "ekstra-analitik" rüya-dizilerinde daha büyük zaman aralıklarıyla ortaya çıkarlar.*" demiştir. (Jung,2015b, s.95)

Bireyleşme süreci, arketip aşamalarıyla ilişkilendirilir. Dört temel arketip 'in kişiliğin oluşumunda yeri vardır. Bunlar persona, gölge, anima-animus, gölge ve kendilik arketipleridir. Bireyleşme arketipleri başlığından detaylıca incelenecektir. Daha sonra bireyleşme adımları olan; gölge ile yüzleşme, anima-animusun bilince çıkarılması ve bireyleşmenin ana amacı kendiliğin gerçekleştirilmesi sırasıyla detaylandırılacaktır.

2.2. Bireyleşme Sürecinde Dört Temel Arketip

Jung iki çeşit arketipten bahseder; her kişilik yapısında saklı bir şekilde bulunan "kendi başına" ve gerçekliğe erişmiş "bilinç alanına çıkmış" arketiplerdir. Nicel olarak insan yaşanmışlığı kadar arketip mevcuttur.

Arketipler evrensel bir niteliğe sahip olsa da her birey farklı şekillerde yaşar. Kişiliğin bütünlenmesinde etkin rol oynayan dört temel arketip vardır; persona, gölge, anima-animus, kendilik arketipleridir. (Bahadır, 2010, s.93)

Kişiliğin karşıtlık ilkesi gereğince persona ve kendilik, anima ve animus birbirine karşıt arketiplerdir. Kişide persona baskınsa kendilik zarar görür. Erkek animasını baskılarsa duygusal anlamda donuklaşır.

Bilinçdışında baskılanan ana çatışmalardan gölge arketipi bilinç katmanına çıkarılarak bireyleşme süreci başlatılır. Arketiplerin kişiliğin gelişimini düzenler. Kişinin tutumları, yargıları ve seçimleri üzerinde çarpıcı bir etkiye sahiptir.

Bireyleşme sürecinin gayesi bireysel bilinçlenme ile kolektif bilince kazanım sağlamaktır. Bu yüzden Jungiyen bakış açısının mihenk taşı bireyleşme sürecidir. Bu sürecin mekanizması bilinç ve bilinçdışının etkileşimidir. Kişi, özüne yolculuk ederken arketipsel sembolizmi kaynak edinir. (Jung, 2005, s.13)

Bireyleşme sürecinde arketipler yeni bir kişilik merkezi oluşturmayı anlatır. Bu merkez kendiliktir, psişenin tümüdür. Kendilik merkezi olduğu kadar bilinç ve bilinçdışını saran bir hattır. (Jung, 2015b, s.133)

2.2.1. Persona

Persona; Latince maske anlamına gelirken, person diğer bir deyişle kişi kökünden türemiştir. Kişinin kendini dış dünyaya sunarken taktığı maskeyi anlatır. Sosyal görüntüyle ve rollerle ilgilidir. (Jung, 2020, s.76) Persona kişiliğin realitesini dış dünyada maskeler.

Maskelenen kişilik, gerçek kişilik ve toplumsal değerlerin ortak bir paydada buluşması üzerine tasarlanmıştır. Bu yüzden toplumsal arketip olarak da anılmaktadır. Kişiyi toplum bütününün bir parçasına haline getiren bir işlevi vardır. (Sambur,2005, s.94) Bütünleştirici işlevinin yanı sıra iyi bir imaj çizmek için sergilediği rol, kişiliğin gerçekliğini baskılamaktadır.

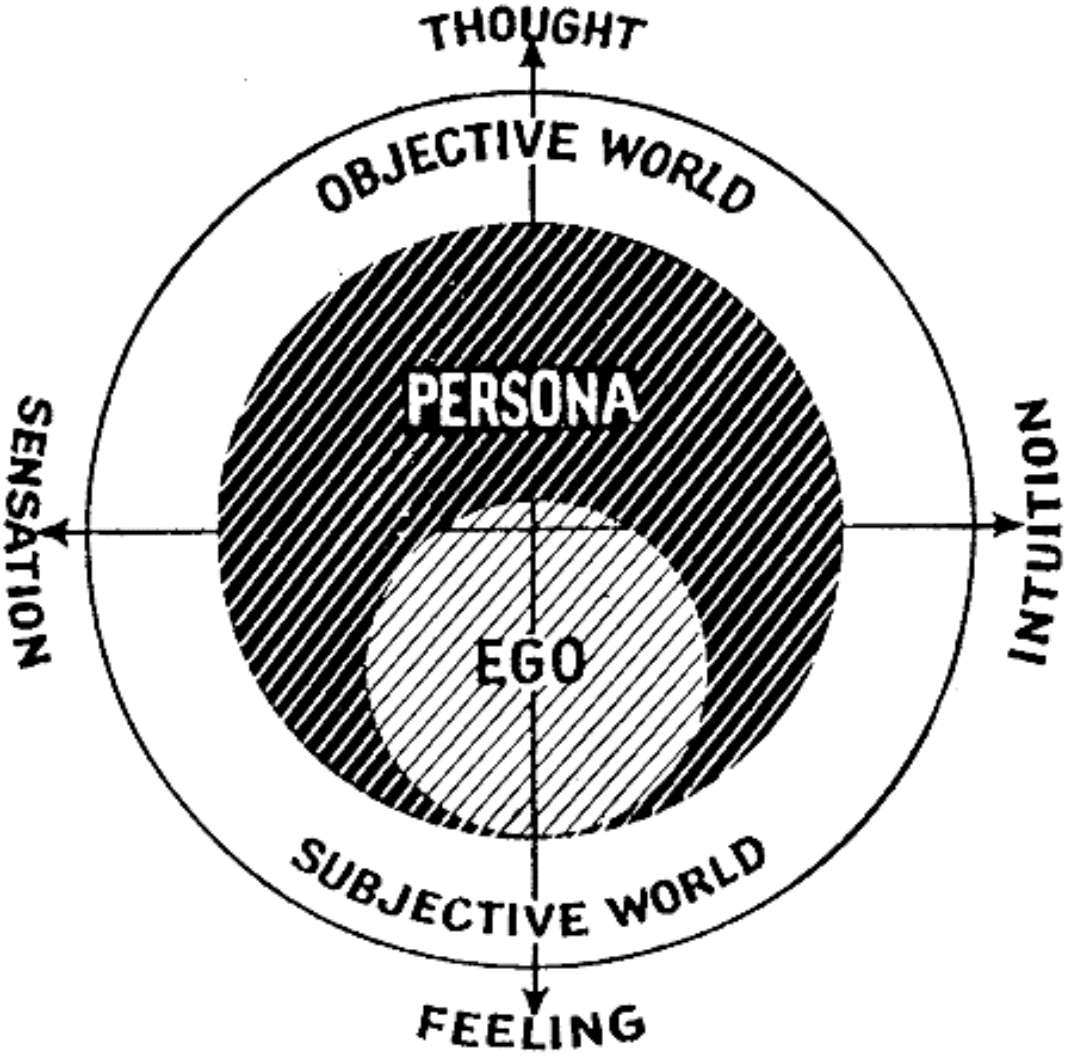
Persona; sosyal yaşamda sağlıklı iletişim kurmak, sosyal yaşantımızı dengeli bir şekilde devamlılığını sağlamak ve hedefe ulaşma konusunda yardım eder. Bir kişi işteyken farklı, eve gelince farklı ve arkadaşlarıyla farklı personalar kullanabilir.

Bu, kişinin kendini değişen dış koşullara adapte etmesini kolaylaştırır. Persona gelişmediğinde kişi toplum içeresindeki rolünü bulamaz ve toplum değerlerinden uzakta uyumsuz davranışlar sergileyebilir.

Kişi taktığı bu maskeyi kendi kişiliği gibi sunmaya başlarsa kişiliğin diğer katmanları bilinçdışına bastırılır. Böylesine baskın bir persona kişinin kendine yabancılaşmasına ve bilinçdışına itilen diğer katmanları ile çatışma yaşamasına sebebiyet verir.

Kişinin personası ile birleşmesine “şişme” denir. (Gençtan,2020, s.169) Şişme nedeniyle kişiliğin bölümleri arasındaki bu çatışma kişinin yaşamını dengesizleştirir ve aşağılık kompleksi oluşabilir.

“Persona uyum sağlama ya da kişisel rahatlık nedenlerinden ötürü var olan, işlevsel bir komplekstir. Ama hiçbir zaman bireysellikle özdeş değildir. Persona yalnızca nesnelerle ilişkiyle ilgilidir.” (Storr,2006, s.86)

Şekil 13: Bilincin Tabakası (Jacobi, 1951, s.34)

Şekil 13, psişenin çevreye göre kendini gösterdiği tüm ilişkiler sisteminin, egoyu nesnel dünyadan nasıl kapattığını gösterir. Bu diyagramda düşünmenin temel işlev olduğu varsayılır; bu nedenle, egonun etrafındaki kişiliğin örtüsüne neredeyse tamamen hakimdir. Yardımcı işlevler, sezgi ve duyum, çok daha küçük bir işleve sahiptir ve alt işlev olan duygu, onda neredeyse hiç yer almaz.

Jung, Persona'yı şu şekilde tanımlar: "Persona, uyum sağlama veya gerekli uygunluk nedenleriyle ortaya çıkan bir işlev kompleksidir, ancak hiçbir şekilde bireysellik ile özdeş değildir. Kişinin işlev kompleksi, yalnızca nesneyle, dışla olan ilişkiyle ilgilidir. Persona, birey ve toplum arasında kişinin göründüğüne dayalı bir uzlaşmadır. Çevrenin talepleri ile bireyin iç yapısının gereklilikleri arasında bir anlaşma biçimidir. (Jacobi, 1951, s.33)

Kişinin kendisine en uygun maskeyi takması bireysel bir süreç olsa da persona kişiye has değildir. İyi giyimli, bakımlı ve uzun saçlı bir oyuncunun bu özellikleri, kişiliğinin kendine özgü yanını göstermez. Yalnızca bir parçası olduğu oyuncu topluluğundakiler gibi giyinir ve hareket eder. (Fordham, 2015, s.63)

Persona kişiyi tanımlamaz, başkasının onun hakkında ne olduğunu düşünmesini sağlar. Kişi, parçası olmak istediği toplulukta iyi bir izlenim bırakabilmek için kendini favori objelerin gösterildiği bir vitrin haline getirebilir. Bu da personaya içtenlikten yoksun bir özellik verir.

Kişiliğin karşıtlık yasası gereğince personanın zıttı kendilik arketipidir. Personanın şişmesi kendiliğe zarar verir. Kişi oynadığı sosyal rolün kendine özgü doğası olduğunu düşünürse, diğer kişilik yönlerini de bu rolün bir parçası haline getirmeye çalışır. Böylece kişilik öğeleri farklılaşıp gelişemez ve bireyleşme süreci engellenmiş olur. (Sambur,2005, s.95)

Kişiliği ve toplumsal rolleri uzlaştırdığı için iç ve dış dünya arasında etkileşim halinde olan persona, ego ile ilişkili olmak durumundadır. Kişi, bireyleşme sürecinin gelişmesi için persona ve ego ile bastırmaya çalıştığı gerçek kimliğini açığa çıkarmalıdır. Aksi halde baskılanan bu kişilik öğeleri bilinçaltında gölge olarak komplekslere dönüşür.

2.2.2. Gölge

Kişinin hayvani tarafının yer aldığı kısım, arketiplerin en kuvvetli ve risklisi gölgedir. Hemcinsler ile ilişkinin yönünü etkileyen temel faktörlerden biridir. Kişinin dış dünya ile uyum içinde olabilmesi, sosyal topluluklarda ilişkilerini sürdürebilmesi için gölgesinin etkinliğine karşı güçlü bir persona geliştirmesi gereklidir. (Gençtan,2020, s.171)

Hayvani dürtülere sahip gölge etik olarak değerlendirilemez; iyi yada kötü değildir. Bir hayvan vahşice avlanabilir ya da yavrularına sevecen bir bağlılık gösterebilir. Doğal olan bu durumu, insani değerler vahşi olarak yargılar. Böylece kişiliğin ortaya çıkarılmak istenmeyen yanları bir kenarda saklanır. (Jung,2020, s.77)

Gölge arketipi öylesine derin bir güç olarak egoyu yönetir ki günlük yaşamda bilinçsizce yapılan ve nedeni anlaşılmayan davranışların sorumlusudur.

Gölge, persona ile karşıt niteliklere sahip olması nedeniyle, dış dünya tarafından anlaşılması istenmeyen durumların kişisel bilinçdışına bastırılmasıyla oluşur. Kişiliğin karanlık yüzü gölge,

kişinin dış dünya ile ilişki kurarken ortaya çıkmasını istemediği her şeyi kapsar. (Sambur,2005, s.95)

Gölgeyi oluşturan kompleksler, duygu patlamaları şeklinde ve ele geçirici bir yapıya sahip olduğu görülür. Duygu patlaması sosyal çevre adaptasyonunun en güçsüz olduğu noktada ortaya çıkar. Duyguların kontrol altında tutulamaması, kişiyi ilkel davranışa itebilir. (Storr, 2006, s.79)

Kişinin kendinden geçtiği ve olduğu kişiden uzaklaştığı bir öfke nöbeti anında büründüğü karakter gölgedir. Mantıklı bir açıklaması olmadan birinden hoşlanılmıyorsa gölge kişiliğe bürünmüş demektir. Eğitimle ulaşılamayan gölge, içgüdüsel insandır. (Fordham,2015, s.64,65)

Kişisel bilinçdışının var olması, bilince çıkarılacak kişilik özelliklerinin nedensizce bilinçdışında kaldığını gösterir. Bu nedenle gölge bilinci dardır. Gölge ben kişiliğinin olumsuzudur, üzüntü veren tüm olaylar bu içeriğe aittir. (Jung,2015b, s.290)

Gölge, neyin bize ait neyin ait olmadığını gösteren, kişiliğin bağışıklık sistemi gibi hareket eder. Farklı kültürlere ait kişiler için egoya ve gölgeye ait olan öğeler de farklılık gösterir. Kimi toplumlarda kızgınlık, öfke ve bunun dışa vurumuna izin verilirken bazıları izin vermez. Bu durumda öfke ifadeleri topluma göre gölgeye itilir. (Zweig ve Abrams,2022, s.29)

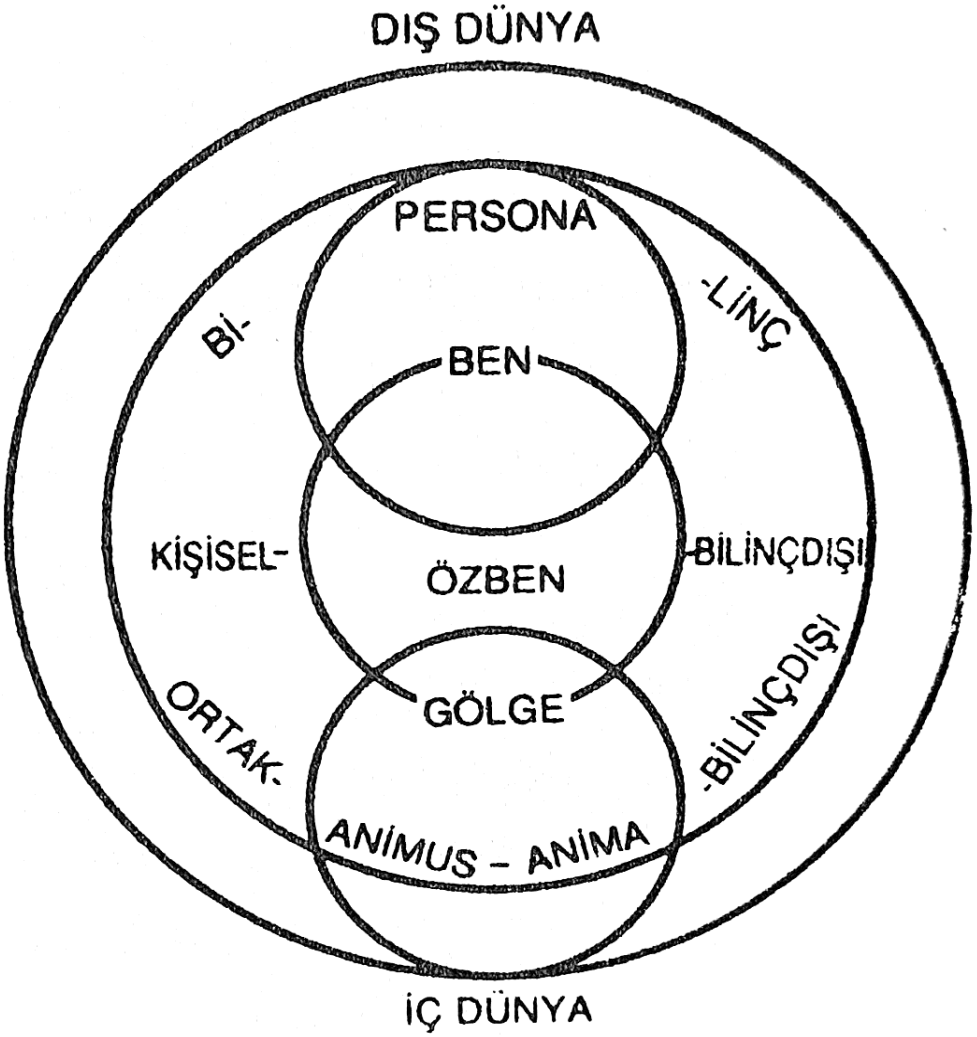
Kişiyi etkileyen önemli bir faktör olan düşük işlev, kişiliğin bilinçdışına açılan karanlık kapısıyla bağdaştırılır. Gölge arketipi ile rüyalarda karşılaşılır ya da gizli bir şekilde ben bilinci üzerinde egemenlik kurarlar. Gölgesinin esiri olan bir kişi, kendi tuzağına düşmüştür, kendi seviyesinin altında yaşamaya razı olmuştur. (Jung,2005, s.56) Kişi kendine engeller yaratarak eşiği aşamaz.

Gölge ve egonun gelişimi benzerdir. Egonun ihtiyacı olmayan öğeler bilinçdışına itilerek gölgeyi oluşturmaya başlar. Yaşanmışlıktan dolayı çocukluk dönemlerinde kendini çoğunlukla göstermeyen gölge, ego zamanla geliştikçe gelişir.

Rüyalar dışında gölge kendiliğinden bilinç katmanına ulaşamaz. Bunun için farkındalıkla uğraşmak gerekir. Bu da bireyleşme sürecinin ilk aşamasını oluşturur. Gölge; yılan, ejderha, canavar ve şeytan gibi sembollerle ifade edilir. (Jung, 2020, s.77)

Jung'a göre kişisel ve kolektif iki çeşit gölge vardır. Kişisel gölge yaşamanın ilk evrelerinde az yaşadığı kişilik özelliklerini içerirken, kolektif gölge ortak bilinçdışına ait onun sembollerini kullanan 'Yaşlı Bilge' arketipinin karşıtıdır. Kişinin karanlığı ifadesi ile kişiliğin bastırılmış

yanlarını ifade eden gölge, kişinin gizli yeteneklerini de anlatır. (Jung, 2006, s.71) Gölgede olumlu bir çok potansiyel bulunur.

Şekil 14: Jungiyen Bireyleşme Sürecinde Gölge' nin Konumu (Jung, 2006, s.73)

Şekil 14'e göre Gölge konumlanış itibari ile kişisel ve kolektif bilinçdışı kesişiminde bulunmaktadır. Kişisel gölge yaşamın ilk evresinde bireyin daha az yaşadığı ya da deneyimlemediği yaşantılardan oluşurken, kolektif gölge tüm öteki figürlerle ortak bilinçdışına aittir. "Yaşlı Bilge" arketipinin olumsuzudur. Benliğin karanlık yönüdür. Gölge iç dünyaya ait simgesel bir figürken, dış dünyanın somut örneğine de dönüşebilir. (Jung, 2006, s.71)

Sıradan ve rutin nitelikleri normali oluştururken bu niteliğe sahip olmayan her şey gölgeye itilir. Böylece kişiliğin eşsiz ışıklı yönleri de dönemin normlarında kendine yer bulamaz ve gölgeye gidebilir. Kişi, gölgesindeki bu olumlu potansiyele, karanlık yanına olduğundan daha çok direnir. Kişi için eşsiz bir yeteneğin derinlerde saklı olması, kötü bir potansiyelin daha sarsıcıdır. (Johnson,2019, s.18)

Gölge kişilik bütünlüğünün ayrılamaz bir yönüdür. Çünkü gölge, nesnelere olduğu gibi insana da derinlik perspektifi kazandırır. Sanat, edebiyat ve mitoloji bilinçdışının ürünleri olarak yansıtıldığı için gölge ile sıklıkla karşılaşılır. Teze konu olan Beyaz Kale romanındaki gölge de bu yüzden rahatlıkla görülebilmektedir. Gölge, roman karakterlerinin de derinliğini arttırır.

Jung'a göre gölge bastırılmamalı ve yok sayılmamalıdır. Kişi gölgesinin farkına varmalı ve bununla yaşamayı öğrenmelidir. Gölgeyi kabul etmek için yoğun törel bir gayret gerekir. Tezin ana konusu gölge arketipi ile yüzleşme, bireyleşme aşaması başlığında detaylandırılacaktır.

Kişi eleştiri aldığında hoşuna gitmeyecek bir şekilde sinirleniyorsa, orada bilince çıkarılmamış bir gölge yön vardır. Gölge kaynaklı düşünülmeden söylenmiş kötü bir söz, çeşitli komplolara ve istenmeyecek sonuçlara sebebiyet verebilir.

Karşı cinsin gölgesi çok rahatsız etmezken, hemcinsler ile kurulan iletişimde gölgenin tuzağına daha çok düşülür. Rüyalarda ve mitlerde gölge aynı cins insanlara ithaf edilir. (Jung,2018, s.164,165) Gölge, kişiliğin en derin yönleri olan anima ve animus ile egoyu parçalanmakla tehdit eden arketiplerdir.

2.2.3.Anima-Animus

İnsanın içe dönük tarafı erkeklerde anima, kadınlarda animustur. Anima erkek kişiliğinin kadınsı yönü iken animus kadın kişiliğinin erkeksi yönüdür. Biyolojik olarak da psikolojik olarak da kadın ve erkeğin içinde karşı cinsinden bir yön bulunur. (Gençtan,2020, s.170) Uzun zamanlar birlikte yaşayan kadın ve erkek karşılıklı olarak anima ve animuslarını geliştirecek, birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlayacak deneyimler elde etmiştir.

Bireyleşme sürecinin ikinci aşaması ruh imgesi yani anima ve animus ile karşılaşmadır. Kişilik, karşı cinsin de barındırarak tamamlayıcı bir rol oynar. Gölge gibi anima ve animus da dış çevreye yansıtılarak yaşanır. Sempati ve antipati kavramları anima ve animus ile ilgilidir.

Yansıtılan anima ve animus sonucunda kişiler birbirini önceden tanıyormuş hissine kapılır ve gerçek perdelenir. (Jung,2006, s.72)

Anima ve animus işlevsel olarak kadın ve erkeğin ilişkisini sağlıklı bir şekilde devam etmesini sağlar. Aksi halde anima ve animusun olmayışı kadın ve erkeğin birbirini anlaşılmaz olarak algılamalarına yol açardı.

Kişiliğin cinsel yönüyle ilgili olan anima ve animus karşı cinse ait niteliklerin bilinç düzeyine çıkmasına sebebiyet verir. (Sambur, 2005, s.100) Bilinç düzeyine çıkan karşı cins nitelikleri genellikle bir dirençle karşılaşır. İtiraz etmek ya da yok saymak kişiliğin dengesini bozarak, karşı cinsle iletişimi zorlaştırır.

Erkeklerin dişil yönü anima, hızlı bir şekilde değişebilen, sezgisel, duygusal ve yaratıcı bir doğaya sahiptir. Kadınların eril yönü animusun doğası ise realist, mantıklı, makul ve tartışmacıdır. Anima-animus arketipleri ortak bilinçdışıyla ilişki kurulmasını sağlar. Aşk ve gönül ilişkilerinden de bu arketip sorumludur. Çünkü kişiler anima ve animusuna uygun olan kişileri seçerek âşık olur. (Jung,2020, s.77)

Erkeklerin tamamıyla erkek, kadınların tamamıyla kadın olmadığı kafa karıştırıcı bir şekilde öne sürülüyormuş gibi görünse de her erkekte çocuklara, yardıma muhtaç kişilere ve hastalar karşı bir incelik ve şefkat görülebilir. Her erkek duygusal olarak kontrolünü kaybedebilir ya da sezgileri anlama yeteneği olabilir. Bu erkeğin kadınsı özelliği yani animasıdır. (Fordham,2015, s.68)

Görüldüğü gibi erkeğin içindeki kadın, kadının içindeki erkek tabiri ile kadın ve erkeğe atfedilmiş onlara özgü niteliklerden bahsedilmektedir. Kadınlar erkeklere göre daha az sinirli ve çoğunlukla uyumlu, şefkatli bir niteliğe sahipken, erkekler kuvvetli ve duygusal olarak sağlam bir niteliğe sahiptir.

Erkek çocuğunun ilk anima öğretisi annesi ile kurduğu iletişim ile başlar. Anima ile oluşan anne imgesi hayat boyu iletişim kurulan kadınlar üzerine aksettirilir. Aynı olgu kadınlar için de geçerlidir.

Kadının ilk animus öğretisi babası ile kurduğu ilişki ile gelişir ve aynı şekilde devam eder. Bilinçdışına açılan iç dünya kapısında aracılık eden animanın simgesi inek, kedi, kaplan ve mağara iken animusun simgesi Diyonizos, siyasi liderler, hayvanlar, boks şampiyonlarıdır. (Jung,2006, s.73)

Bireyleşme süreci için bir erkeğin ya da kadının iç dünyasında ne olduğu ve dış dünyadan nasıl göründüğünün fark etmesi gereklidir. Bu yüzden erkeğin animası ve kadının animusu ile kurduğu iletişimin farkına olması gereklidir. (Jung,2015a, s.19) Erkek ve kadının anima ve animusunu anlamlandırmaya çalışması kendi kişiliğini çözmesine yardım eder.

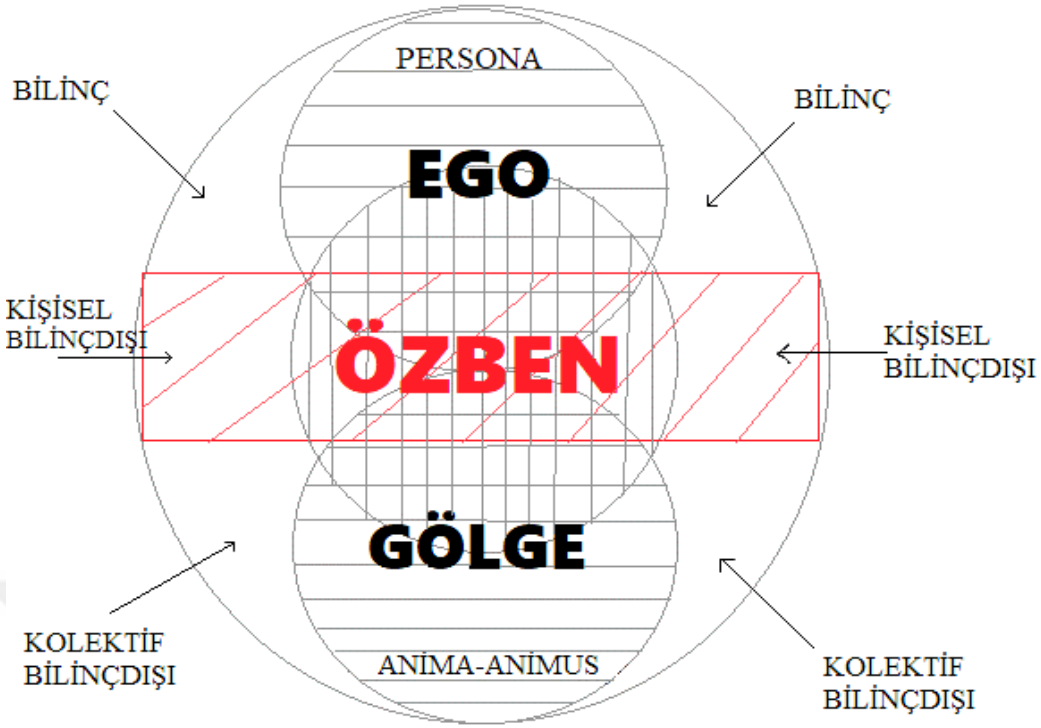
2.2.4. Kendilik

Benlik veya self olarak da bilinen kendilik arketipi, insanın iç dünyasının özü, kolektif bilinçdışının merkezidir. Dünyanın iç çekirdeğindeki magma tabakası gibi enerjik ve dinamik bir yapıdadır. Bilinçdışındaki diğer arketiplerin düzeninden sorumludur. (Jung,2020, s.77) Bu nedenle düzen arketipi olarak da geçer.

Kişiliğin ana merkezi kendilik arketipi, bilinci, bireysel ve ortak bilinçdışını birlikte ele alan bir doğaya sahiptir. Bu da onu tüm insanlığa ait yapmaktadır. Bireyleşme süreci, kendilik arketipinin gerçekleşme sürecine koşuttur, aynı anlama gelmektedir. Çünkü kendiliğin gerçekleşmesi kişilik bütünlüğüne ulaşmak demektir. (Sambur, 2005, s.101)

Kişilik bütünlüğünü, örgütleyici fonksiyonu sayesinde korur. Kişiliğin karşıt katmanlarını ve arketiplerini ayrıştırarak bütünleştirir. Kendilik arketipi işlevini doğru bir şekilde yerine getirdiğinde, kişi iç ve dış dünya ilişkilerinde ahenk içindedir.

Kişi, uyumsuzluklar ve duygusal çatışmalar içerisindeyse, kendiliğin işleyişinde bir sorun vardır. Bu sorunların aşılıp kendiliğin gerçekleşmesi uzun bir zamana tekabül ettiği için orta yaşlardan sonra başlar. (Gençtan,2020, s.173)

Şekil 15: Kendiliğin (Özben'in) Konumsal Gösterimi (Jung, 2020, s. 129)

Kendilik (Özben) kişiliğin merkezinde bulunur. Kişisel ve kolektif bilinçdışını kapsadığı gibi, bilinci de içine alır. Arketipleri düzenlemekle görevli kendilik, kişiye uyum içine sokar.

Kişiliğin merkezi kendilik, bilincin merkezi egodan daha geniş bir yer tutar. Eğer bu iki kavram eşdeğer olsaydı, kişiliğin rüyalarda nasıl kılık değiştirdiği anlamlandırılamazdı. Ego ve kendiliği karıştırmak içedönük tiplerin özelliğidir. (Jung, 2019, s.394)

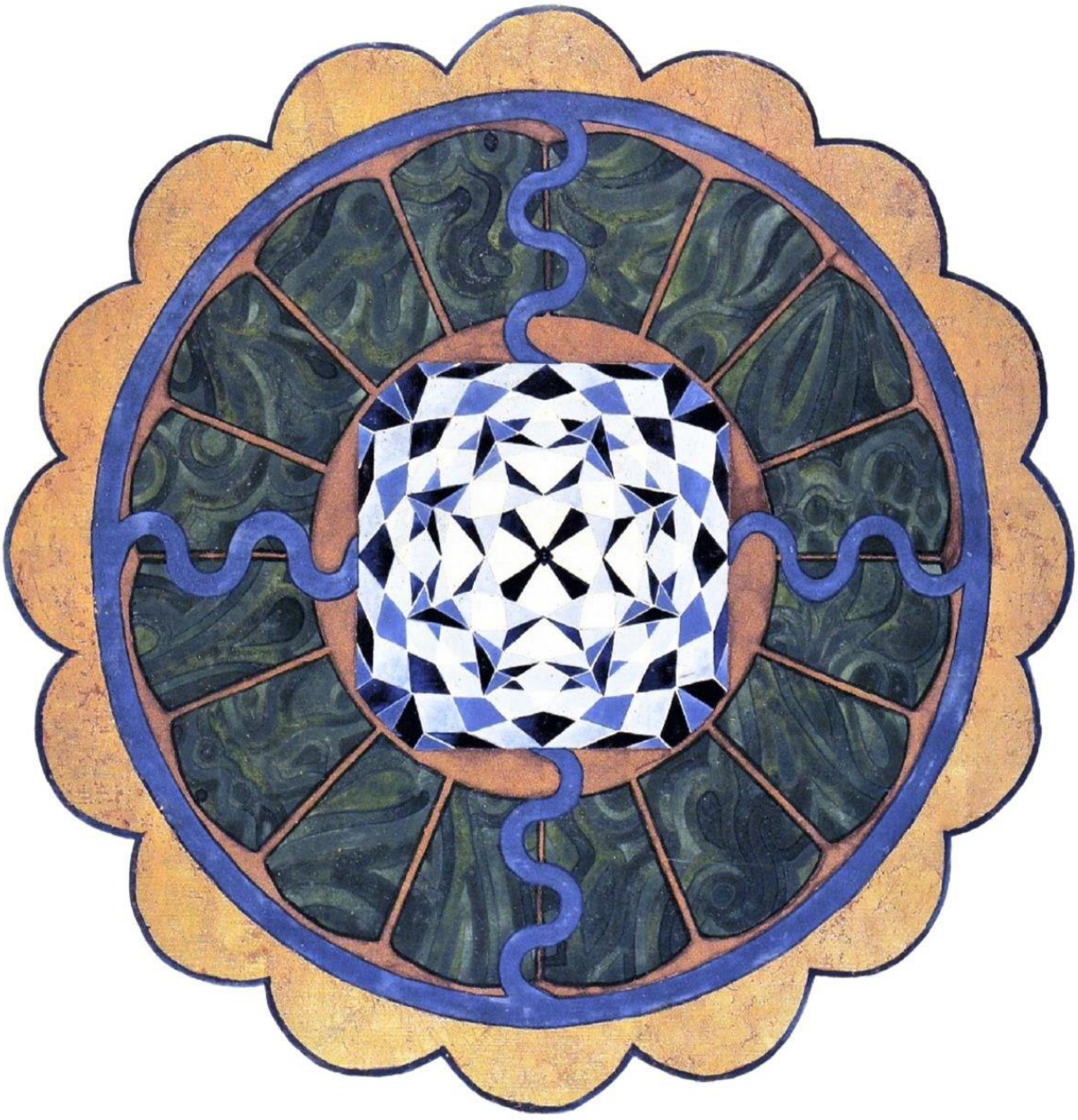
> "*Ampirik açıdan kendilik rüyalarda, mitlerde ve masallarda kral, kahraman, peygamber, kurtarıcı vb. "üst düzey kişilik" figürü veya daire, kare, quadratura circuli [Dairenin kareye dönüştürülmesi], çarmıh vb. gibi bütünlük simgesi halinde ortaya çıka*r." (Jung, 2016a, s.48)

Kişilik bütünlüğünün merkezi kendilik, kişileşerek rüyalarda kadınlar için Tanrıça, erkeklerde yaşlı bilge adam şeklinde görülebilir. Bu tür rüyalar, kişinin dönüm noktası yaşadığı ve hayat tarzını değiştirdiği zamanlarda görülür. (Jung, 2018, s.193-194)

Kendilik arketipinin işaret ettiği kişiliğin bütünleşmesi, mandalalar ile sembolize edilir. İnsanlık tarihiyle yaşıt ve her kültürde kendini gösteren mandalalarda dairenin merkezle olan

ilişkisi öne çıkar. Dairenin dönme devinimi zihin toplaşımını sağlar. Bu devinim kişiliğe ait her türlü zıt yönü harekete geçirir. Böylece ruhsal çatışmalar çözümlenir. (Jung, 2006, s.77)

Bilinçdışı, mandala veya kendilik birbirine benzemektedir. Çoğu kültürde karşılaşılan mandala bilinçdışı sembolüdür. Mandala, kendiliğin gözle görülmeyen amaçlarını içeren bilinçdışı tutumları kapsar. Bilincin sınırları belirlenebilse de bilinçdışı bilinmezi içerdiği için kendiliğin sınırları belirlenemez. (Jung, 2015b, s.294) Bu yüzden mandala sembolleri ile kendiliği anlamlandırmak ve ona eşlik yerinde olacaktır.

Resim 2: Jung'un Kendi Çizimiyle Mandala Örneği (Jung, 2016b)

Jung, bu mandala sembolizmini ele alırken dört köşesinde dört akarsu olan simyasal bir daire simgesine değinmiştir. Ortasına yerleştirilmiş taş Lapis Philosophorum. Mekâna dört ayrı özellikle yayılıyor; genişlik, yükseklik, derinlik ve zaman. (Jung, 2016b, s.322)

Jung'a göre mandalalar kendiliğin biricikliğini sembolize eder. Bununla ilgili şöyle demiştir:

> *"Mandala'lar, bana her gün, benliğimin ne durumda olduğunu gösteren şifrelerdi. Onlarda kendimi, yani tüm benliğimin devinimini görebiliyordum. Başlangıçta onları tam anlayamamama karşın, çok önemli olduklarını bildiğim için, onları çok değerli mücevherler gibi sakladım. Odak noktası olduklarını anlayabiliyordum ve zamanla onların sayesinde, benlikle ilgili, durağan olmayan bir göstergeyi izleyebilme şansına sahip oldum."* (Jung, 2013, s.174)

Jung mandala çizerek benliğinin bölünmez bir bütün olduğunu göstermektedir. Mandala kişiliğin bölünmezliğinin sembolizmidir. Jung'a göre mandala; oluşum, dönüşüm ve bengi usun bengi yaratıcısıdır. Her şey yolunda gittiğinde uyumlu olan kendiliktir, kişiliğin bütünlüğüdür. (Storr, 2006, s. 200)

Masallarda, mitlerde, rüyalarda ve mandalalarda karşılaşılan Tanrı arketipine eşdeğer Kendilik arketipini de açıklayarak bireyleşme sürecinde dört temel arketipi incelemiş olduk. Bir sonraki başlıkta bireyleşme arketiplerinin gerçekleşmesi konusuna değinilerek gölge arketipi ile yüzleşme aşaması öne çıkarılacaktır.

2.3. Bireyleşme Arketiplerinin Gerçekleşmesi

"Yaşamım, bilinçdışının kendini gerçekleştirdiği öykülerden biridir. Bilinçdışında var olan her şey dışa çıkıp varlığını göstermeye çalışır. Kişilikse, evreler geçirerek bilinçdışı durumundan kurtulup bir bütün olarak kendi deneyiminden geçmek ister." (Jung, 2013, s. 14) Jung, kendi bireyleşme yolculuğunu kendi cümleleriyle bu şekilde özetler.

Doğum ile başlayan kişiliğin gelişimi süreci aşamalar halinde amacına ulaşmak için yol kateder. Hayat tecrübeleri arttıkça orta yaşlar ve sonrasında bireyleşme ve bütünleşme daha çok önem kazanır.

Yaşamın ilk yarısında oluşum ve gelişim aşamasında olan ego, sosyal statüyü büyütmek ve dış dünyaya uyumlanmak ile ilgilidir. Yaşamın ikinci yarısında hayata dair anlam arayışı, ölüm düşüncesi ile yüzleşme ve dünyevi rolün sorgulanması gibi alanlara çekilir. Genellikle orta yaş krizi ile tetiklendiği görülür.

Arketiplerle ifade edilen bireyleşme sürecinde, kişi ana hedefi olan kendiliği gerçekleştirmek için belirli arketiplerle yüzleşerek farkındalık yaşar. Kendilik derinlerdeki gizli öz hazinesidir, o halde bireyleşme süreci özümüzü bulma yolculuğudur. Arketip sembolizmi, gelişimi sağlayan ve kişiliği bireyleşmeye götüren bir dönüşüm aracıdır.

Bireyleşme süreci Analitik Psikoloji 'nin mihenk taşıdır. Kendini gerçekleştirme düşüncesiyle, bilincin bilinçdışıyla bütünleşmesini anlatır. Bireyleşme süreci kendini gerçekleştirirken farklılaşmayı da içerdiği için kişi insanlığı anlarken eşsiz bireyselliğini de idrak eder. Toplumdan tarafından kabul gören genel geçer yargılar ve ortak kültürdeki ilkel sembolleri ile yüzleşmeyi anlatır. Bireyleşen kişi herkes gibi ancak kendini özgü bir şekilde birey olmak ister. (Tyagi, 2008, s.143) Bu yüzden bireyleşme süreci, bireyselleşerek bütünleşmeyi kapsayan bir iki yönlü bir olgudur.

Bilincin bilinçdışı ile bütünleşmesi esnasında bastırılan öğeler ışığa çıkar, travmalar iyileşir, kişi kendine dair irade geliştirir ve arketipler gerçekleştirilerek iç ve dış dünya ile tam bir uyum haline getirilir. Bireyleşme süreci gerçek kişiliğin ortaya çıkışı ve derinden bir iyileşme halini de beraberinde getirir.

Bireyleşme sürecinin her aşamasında kişi güçlükler, çatışmalar ve krizlerle yüz yüze gelebilir. Tüm bu sıkıcı durumların kaynağını bulabilmek için kişi karanlık yönünü ve kişiliğindeki karşıtlıkları tanıyıp su yüzüne çıkarabilmeli. (Sambur, 2005, s.176) Jung'a göre bu tür

çatışmalar ruhsal olarak büyümek ve bilinçlenebilmek için gereklidir. Kişi, iç dünyasındaki zıtlaşmalar ve gerilimlerden yeni bir yön yaratabilir.

Kişiliğin yaralanması ve derin bir acı hissedilmesi, bireyleşme sürecinin başlaması için çağrı olarak kabul edilir. Ego, can sıkıcı olan bu deneyimin nedenini dış dünyada başka birileri üzerinden aramaya yönlendirir. Böyle bir çağrı alındığında dış dünyanın aksine iç dünyaya dönmek, o gizemli karanlığa doğru yürümek ve onu anlamaya çalışmak kişiyi kurtaracak olandır. (Jung, 2018, s.163) Kişiliğin zıt işlevleri, düşük işlev ile yüzleşerek gölge, anima-animus gibi bilinçdışı arketiplerin farkına vararak aşamalı olarak bütünleşir.

Çağrı alındıktan sonra ilk aşama kişinin karanlığının, gölgesinin farkına varması ve bilincine yükseltmesidir. İkinci aşama, kadın ve erkeğin kendindeki karşı cinse ait öğelerin yani anima ve animusunun farkına varması ve bilincine yükseltmesi ve üçüncü aşamada bireyleşme sürecinin temel hedefi kişiliğin bütünleşmesi kendilik arketipinin gerçekleşmesidir.

İnsan benliğinin karanlık yönü olarak anlamlandırılan gölge arketipi, öze dönüş yolculuğunun ilk adımı olması nedeniyle oldukça önemlidir. Her bireyin kendi karanlığını farkına varıp bilince yükseltmesi, gölgenin büyümesini engelleyecek ve kaotik durumlara bir son verecektir.

Gölgesini bilmek her bireyin kendine karşı ana sorumluluğu haline gelmektedir. Tez çalışmasının ana konusu gölge arketipi ile yüzleşmek bir sonraki başlıkta detaylıca incelenecektir.

Bireyleşme sürecinin ikinci aşaması anima-animus, bazı durumlarda kişinin içsel çatışmalarının sorumlusu, bilince çıkarıp çözümlemesi gereken bir figür olarak kendini gösterir. Anima, erkeğin kadınsı yönünü anlatan genellikle ana oğul ilişkisiyle ortaya çıkan kişinin karşı cinsle ilişkisini düzenleyen ve kontrol altında tutan arketiptir. Animus ise tam tersi olarak, kadının erkeksi yönünü ifade eden, baba kız ilişkisiyle başlayıp evliliğe kadar karşı cinsle ilişkilerini denetleyen arketiptir.

Anima ve animus arketipleri, kişiliğin karşı cinse atfettiği imajı anlatır. Dolaysıyla, kişi ilişki kurmak için bu imajla özdeşen tiplere çekilim yaşar. Gölgenin gerçekleşmesinden sonraki adım olarak bireyleşme süreci için kişinin karşı cins imajını fark etmesi ve bilince çıkarması gereklidir. Bu farkındalık yaşanmadığı sürece, animasının güdüleri ile yönetilen duygusal erkek ve animusuna teslim olmuş huysuz ve erkeksi kadın olmak üzere iki sorunlu tip ortaya çıkar.

Jungiyen kişiliğin temel ilkesi gereği zıtlıkların birbirini tamamladığı düşünülürse, bir erkeğin bilinçdışı kadınsı yönleri, bir kadının bilinçdışı erkeksi yönleri içererek birbirini tamamlar.

(Bahadır, 2010, s.174) Jung bu düşüncesinin yalnızca ruhsal olarak değil insan biyolojisine ait bir özellik olduğunu da vurgular. Kadınlık ve erkeklik hormonu belirli miktarda her iki cinste de bulunabilir.

Anima ve animus gölgeye göre daha zor ve karmaşıktır. Bunun nedeni gölgenin kişisel bilinçdışına anima ve animusun ise asıl olarak ortak bilinçdışına bağlı olmalarıdır. Anima anlamsız hareket ve tutumlara neden olurken animus, şartlara uygun olmayan ve saldırganlığı tetikleyen durumlar yaratabilir.

Bu arketipler, rüyalarda sıklıkla bilinçdışına itilmiş kadın ve erkek kılığında kişiselleştirilmiş halde karşılaşılan imgelerdir. Bu nedenle rüyada görüldüğünde kişide, normal olmayan, kızgınlık bırakan, tuhaf bir his bırakır. (Jung, 2006, s.259)

Anima ve animus rüyalarda ve fantezilerde kendini göstererek bilinç ve bilinçdışı arasında köprü olurlar. Bu da bilinçdışının derinlerinde kalmış öğelerin açığa çıkmasına olanak tanır. Jung için rüyalar insan doğasının sesi olduğu için dinlemeye değerdir.

Anima ve animusun gerçekleşmesi, kişiliğin özgün yönlerinin ortaya çıkmasına, insan ilişkilerinde daha özgür kalmaya neden olur. (Fordham, 2015, s.75) Böylece, insan bilinçdışında atfettiği karşı cins imajını kırarak, büyük bir yanılgıdan kurtulacak hayallerinin ötesindeki karşı cins realitesini görebilecektir.

Bireyleşme sürecinde anima ve animus ile yüzleşmeden sonraki adım kendilik arketipini gerçekleştirmektir. Kendilik, diğer tüm arketipleri düzenleyen bilinci ve bilinçdışının tümünü çevreleyen insan pişesinin merkez noktasıdır. Orası, bir insanın kişilik bağlamında varabileceği en uç noktadır. Kişiliğin bütünlüğünü anlattığı için bireyleşme sürecinin hedefidir.

Kendilik arketipi kendini sembollerle gösterir. Kendilik, rüyalarda, mitlerde ve kültürlerde üstün kişi olarak tarif edilen kahraman, peygamber, mesih gibi anlamlara gelmektedir. Mandalalarda dörtlü semboller, rüyalarda ve mitlerde, tanrıça, bilge adam, kozmik adam, tanınmış büyük liderler, kral, kraliçe, ulu adam, aslan, masallardaki yardımsever hayvanlar, değerli taşlar olarak karşımıza çıkar.

Kişi, kendilikle ilişkisini iki nedenden dolayı kaybeder. İçgüdüsel dürtüler, duygusal imgeler ve egonun aşırı güçlenmesi. İlk durumda yoğun güdüler ilkel bir şekilde ruhsal ihtiyaçların önünü keser, ikinci durumda kendilikten gelen mesajlar ego tarafından reddedilir. (Jung, 2018, s.208-209) Kendiliğe yönelik bu engelleyici tutum dönüştürülmelidir.

Kişi, kendi iç yönelimini anladığında, kişilik öğelerinin zıtlığını ya sembollere yönelerek ya da bireyleşme ile çözüme kavuşturur. Bireyleşme süreci boyunca bilinçdışında kalmış tüm arketipler bilince taşınarak bilinç alanı farkındalıkla büyütülür ve sonucunda kendiliğin ortaya çıkmasına neden olur.

Kendiliğin ortaya çıkışı ile kişiliği bütünleşmiş kişiler, yeni potansiyeline ulaşır. Bilinçdışının sınırlanamaz olduğu düşünülürse, kişi kendiliğe ulaştığında tam bağımsızlığa ulaşacaktır. (Bahadır, 2010, s.182)

2.4. İlk Adım; Gölge Arketipi ile Yüzleşmek

Gölge, günlük yaşantılarımızdan bildiğimiz gibi bir objeye ışık vurduğunda aydınlanan tarafın zıttında oluşan karanlıktır. Gölge arketipi de bu şekilde işler; bilincin ışığına taşınan öğelerin zıttında, kişisel bilinçdışında karanlığa itilen bir kısım vardır.

Bu kısım, kişinin bölünmüş bir parçası olsa da ona bağlı işlev görür. Kişi gölgesiyle, içsel sembollerle ya da dış dünya kaynaklı somut figürlerle yüzleşebilir. Rüyasında gölgeye ait imgeler gören birisi, bir başka gün gölgesine atfettiği özelliklerin yansımasını sosyal yaşamından bir başka kişi üzerinde görebilir.

Bireyleşme sürecinin ilk adımı gölgenin gerçekleşmesi, kişinin ait olduğu işlev ve tutum tipinin farkına varmasıyla başlar. Farklılaşmamış bu işlev ve tutum; ilkel kalmış, gelişmemiş, kişinin çeşitli nedenlerle reddettiği, karanlığa itilip bastırılan ilkel eğilimlerdir. Kişi, yalnızca farkına vardığı tek işlevini kullanıp hayatı algılamaya çalışırsa, diğer üç işlev karanlıkta kalır ve gölgeye ait olur. (Jacobi, 1951, s.127)

Kişi, yabancı olduğu, reddettiği, aşağılık gördüğü, istemediği yönlerini, ne kadar tuhaf görünürse görünsün kendine ait bir parça olduğunu kabul ederek gölgesiyle buluşabilir. Böylesine yabancı bir yönün onaylanması, bilinçdışının en büyük sırlarına ortak olmak demektir. Bu da, gölgeyi açığa çıkarmaya teşvike den bir teklif olabilir. (Abrams ve Zewing, 2020, s.472)

Gölgenin karanlığında saklı hazinede bir çok olumlu potansiyel vardır. Gölgeye ait yaşanmamışlık ve reddedilmişlik, bilinçdışının yaratıcılığına giden yolu kapatır. Bazı kültürel değerler kişiliğin olumlu yönlerini bastırmayı öğütleyebilir. Böyle durumlarda iyi yönler kişinin gölgesi olarak rüyalarında iyi bir figür gibi çıkar. Gölge, olumsuz bir tanımlamaya sahip olsa

da farklı arka planlara, pozitif taraflara ve ilişkilere işaret edebilir. Karamsar bir tablo çizen gölge arketipi ardında gizemli içerikler ve figürler saklar. (Jung, 2005, s.135)

Gölge, egoyla doğru orantılı büyür. Ego işlevsel olarak ihtiyaç duymadıklarını bilinçdışına gönderir ve gölgeyi şişirmeye devam eder. Çocukluk yaşlarında deneyimlerle doğru orantılı olarak incedir ancak zaman geçtikçe bilince çıkamayan gölge daha çok kararır ve büyür. Bu doğrultuda gölge bastırılmamalı, olabildiğince sağaltımla bilince taşınmalıdır. Jung, yaşamın ilk evresinde gölge arketipi ile ilgilenirken Freud'un tedavi yöntemine başvurur, gölgelerin bilinç yüzeyine çıkarılması yeterlidir. (Jung, 2006, s.70)

Jungiyen bakış açısında doğada ve bireyde her zaman zıtlıklar var olmuştur. Önemli olan bu zıtlıkların mükemmel bir dengede olabilmesidir. Ego ile gölge birbirlerine zıt olduğu kadar aynı kaynaktan gelir ve birbirini dengeler. Aydınlanmak, gölgelemek demektir. Işık olmadan karanlık var olamaz. (Johnson, 2019, s.27)

Gölge her zaman var olacaktır ancak gölgenin bilince çıkarılması, karanlıkta koyulaşıp şişmesinin önüne geçer. Gölge, ahlaki olarak suçluluk ve aşağılık hissiyatına neden olabilir. Gölgenin bilinçdışında tutulması ve baskılanması, güçlenerek psikolojik patlamalara sebep olur. (Bahadır, 2010, s.172)

"Analitik tutum "gölge"yi bilince yükselttiğinde, bir bölünme ve bunun sonucunda da karşıtlığın verdiği bir gerginlik oluşur. Karşıtlar bu gerginlikten kurtulmak için birleşmek isterler. Uyumu sağlayan simgelerdir. Karşıtların çatışmasını ciddiye alırsak ya da onlar bizi ciddiye alırsa, ruhsal durumumuz çökme noktasına gelebilir." (Jung, 2013, s.292) Gölgenin çözümü, çatışmalarla birlikte kişiliğin zıtlıklarının yüzleşmesi ve tam olarak uyumlu hale gelmesidir.

Gölgenin bilince çıkması kişinin kendini acımasızca eleştirmesi demek olabilir. Gölgenin karanlığının kendisine ait olduğunu kabul etmekte zorlanan birey genelde direnç gösterir. Ancak gölgeyi kabul ettiğinde, kendine karşı objektif bir tavır gösterir, bireyleşme sürecinde diğer adımlara geçilebilir. Gölgenin gerçekleşebilmesi için onu sevmek ve ona gülen bir iç görüye sahip olmak gereklidir. Böylece reddedilen deneyimleri sevinçle kabul etmek, onlarla uyumlanmayı hatta bazen onları kullanabilmeyi getirebilir. Gölgedeki fark edilmeyen deneyimlerin taşınması zor yükler olduğunu kabul etmek ve onları neşeyle kabul eden bir teslimiyet halinde olmak gereklidir. (Abrams ve Zweig, 2022, s.389)

Sosyal çevrenden alınan eleştiri kişiyi sinirlendiriyorsa orada gölgesinin bir yansımasını görebilir. Bu durumun bir dezavantajı vardır; gölgenin yansıdığı durum ile kişiliğin tümü özdeşleşirse, kişiliğin bir parçası olarak yansıyan durum kişide kalır. Böylece sürekli eleştirilen yön desteklenmiş olur. (Jung, 2018, 168) Bu hataya düşülmemelidir.

Gölge ile yüzleşmek, kendini kabullenme ve affetme ile yakından ilişkilidir. Çünkü altta saklı duyguları da yüzeye çıkarmaya yardımcı olur. Şikayetler ve suçlamalar yerine sorumluluk almaya ve neyin kendi kişiliğine ait olduğunu çözmeye yöneltir. Kendini ve başkalarını cezalandırmaya meyilli olan kişiler için vicdani bir rahatlama getirir. Bu süreç ruhun ana amacı bireyleşmeye götürdüğü için çok değerlidir. (Tyagi, 2008, s.141)

Gölgesini kabul eden bir kişi, komplekslerden kaynaklı dünyada yanlış gördüğü her şeyin aslında kendi kişiliğinde de olduğunu bilir ve baş etmeyi öğrenirse dünya için gerçekten önemli bir şey yapmış olur.

Kişiler içindeki gölgeyi dışarı çıkarıp ondan kurtulmaya çalışmaktadır. Ancak gölgeyi sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmenin yolu onun kişinin bir parçası olarak devam edeceğini kabullenmektir. Gölgeyi onaylamak kötülüğü benimsemek değil onu tanımak ve bilinçte dönüştürmektir. (Sambur, 2005, s.200)

Gölge, bilinçdışına ait tüm öğeler gibi kendini rüya, mit, masal ve sembollerle gösterebilir. Bireyleşmenin ilk ve meşakkatli bu adımı üçüncü bölümde “Beyaz Kale” romanı üzerinden örneklendirilerek anlatılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEYAZ KALE ROMANINDA BİREYLEŞME SÜRECİ VE GÖLGE ARKETİPİ

3.1. Metodoloji

Bu bölümde araştırmanın konusu ve amacı, önemi, kapsam ve sınırlılıkları, soruları ve kullanılan araştırma yöntemine yer verilmiştir.

3.1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

"Kişilik, bireyin iç ve dış dünya ile kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimidir." (Cüceloğlu, 2019, s.401) Cüceloğlu'nun da dediği gibi kişilik ve iletişim yakından ilişkilidir. İletişim esnasında iletişimi başlatıcı kaynak; duygu ve düşüncesini karşı tarafa iletendir. (Temel Eğinli ve Yavuz, 2020, s.39)

Duygu ve düşüncelerin bu denli öneme sahip olduğu iletişimde kaynağın yani kişinin yapısının ve gelişiminin incelenmesi yerinde olacaktır. Kişiliğin yönlendirmesi doğrultusunda sergilenen davranışlar iletişimin yönünü ve kalitesini belirlediğinden dolayı kişilik, iletişimi etkileyen temel faktörler arasında yer alır. Kişinin iç dünyası ve dış çevresi ile tutarlı bir ilişki geliştirebilmesi konusunda kişilik ve gelişimi önem arz eder.

Jung'a göre kişiliği anlayabilmek için hangi bölümlerden oluştuğunu, enerji kaynaklarının ne olduğunu, nerede toplandığını ve hayat boyu kişilik gelişiminin nasıl sağlanacağını cevaplamak gerekir. Kişiliğin tümünü psişe olarak adlandıran Jung, psişenin bilinçli ve bilinçdışı tüm duygu, düşünce ve davranışlarını içerdiğini savunmaktadır.

Psişe; bilinç, kişisel bilinçdışı, kolektif bilinçdışı katmanların birbirinden farklı biçimde ancak etkileşim halinde çalıştığı bir sistemdir. Sağlıklı bir kişilik için kişi kendi bütünlük ve bireyleşme potansiyelini gerçekleştirmelidir. Jung'un kişilik kuramına göre bilinç ve bilinçdışı

bölümlerin bir araya gelerek dengelenmesi ve böylece kişiliğin bir bütün haline getirilmesi bireyleşme süreci olarak adlandırılır.

Analitik Psikoloji kuramının en can alıcı noktası bireyleşme süreci, arketipsel bir yolculuktur. Arketipin işlevi, ruhsal gelişimin ömür boyu düzenini sağlamaktır. Çözümlemeci ruhbilimde bu, bireyleşme süreci olarak dile getirilir. Birer imge olan arketiplerden persona, gölge, anima-animus, benlik ve kendilik arketipleri kişilik ile doğrudan ilişkilidir.

Bireyleşme, kişinin personasının etkisinden kurtulup gerçek kişiliğini açığa vurması yolculuğudur. Bu süreç sırasıyla, bireyin kendi gölge arketipiyle yüzleşmesi, anima-animus arketiplerini bilincine çıkarması ve kendilik arketipini gerçekleştirmesinden oluşur.

Kişinin öncelikle yüzleşmesi ve tümleşmesi gereken gölge arketipi, toplum tarafından kabul görülmeyen, korkutucu ve karanlık yöndür. Gölge arketipi psişenin bütünlüğünün ayrılmaz bir parçasıdır ve yüzleşildiği ölçüde dönüştürebilir.

Bilince taşınmayan gölge egodan daha fazla enerji biriktirerek öfke patlamaları ve depresyona neden olacağından dolayı kişinin iç dünyası ve dış çevresiyle ilişkisine ket vurur. Gölge arketipini bilince taşıyıp dönüştürmek bu bağlamda kişilerarası iletişim için oldukça mühimdir.

Bu tezde bireyleşme sürecinde gölge arketipi ile yüzleşerek dönüştürmek üzerinde durulurken edebi metinlerde bu dönüşümün açıkça göründüğü düşünülmektedir. Masallar, mitler ve evrensel nitelik taşıyan edebi eserlerde kahramanın yolculuğu çıkması ile başlayan ve dönüşüme uğrayıp dönmesi ile sonlanan bir süreç tespit edilmiştir. Bu tezde bireylerin gölgeleri ile hesaplaşmasını konu edinen Orhan Pamuk'un Beyaz Kale romanı arketipsel eleştiri yöntemiyle incelenecektir.

Bu tezin konusunu, bireyleşme sürecinde gölge arketipi ile yüzleşme ile başlayan dönüşüm ve bu dönüşümün Beyaz Kale romanı üzerinden arketipsel eleştiri yöntemiyle analizi oluşturmaktadır. Jung'un analitik psikoloji kuramı çerçevesinde şekillenen bu tezde bireyleşme süreci, arketip, kolektif bilinçdışı, persona, anima-animus, kendilik ve psişe kavramlarından yararlanılarak gölge arketipinin transformasyonu Beyaz Kale romanı ile analiz edilmiştir. Beyaz Kale'yi arketipsel eleştiri yöntemi ile analiz etmek, bireyleşme sürecinin ortaya çıkarılması için önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın ana amacını; Beyaz Kale romanında ana izlek olan bireyleşme sürecinde gölge arketipi ile yüzleşerek dönüşümünün, arketipsel eleştiri metoduyla ele alınarak bireyleşme sürecine olan katkısını ortaya koymak oluşturur. Diğer bir amaç ise Jung'un kuramsal bakış

açısıyla psikoloji alanına kazandırmış olduğu kişiliğin gelişimi, bireyleşme süreci ve gölge arketipi kavramlarını Beyaz Kale üzerinden arketipsel eleştiri yöntemiyle irdeleyerek iletişim alanına katkılarını yansıtmaktır. Bu tezde gölgeyi arketipsel olarak ele alıp edebi bir metin analizi ile sunulması hedeflenmektedir. Söz konusu eserin analizi ile bireylerin gölge arketipi ve dönüşümü konusunda farkındalığa erişmesi de amaçlanmıştır. Tezin süresi ve konu ile ilgili literatürün genişliği düşünülerek gölge arketipi açıkça gözlemlenen Orhan Pamuk'un Beyaz Kale romanının seçilerek analiz edilmesi uygun görülmüştür.

3.1.2. Araştırmanın Önemi

Kişilerarası iletişim süreçlerinin sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesi için ana kaynağın sağlıklı bir ruhsal yapıya sahip olması gereklidir. Sağlıklı kişilik yapısı için bireyleşme süreci önemlidir. Bu süreçle bir çok kompleks ve duygusal karmaşa çözümlenerek, kişi kendi özgür potansiyelini hayatının her alanında kullanabilir hale gelir. Kişiliğin gelişim sürecini ortaya koymak açısından bu tez önem arz eder. Arketipsel eleştiri yöntemine göre eserin incelenmesi bireyleşme sürecini ortaya çıkarılabilmesi açısından önem kazanacaktır. Tez araştırması sonucunda elde edilen veriler kişilerarası iletişim, psikoloji ve edebiyat literatürüne sağlayacağı katkılar açısından da önemlidir. Tezde elde edilen veriler ve çözümlemeler eğitim, bilimsel etkinlik, konferans, seminer ve bildirilerde kullanılabilecektir. Kişilerarası iletişimi etkileyen faktörler arasında bir kaynak olarak okutulabileceği ve kişisel farkındalık sağlayarak dengeli bir kişilik yapısı oluşturmasına yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

3.1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Jung'un arketipsel bireyleşme süreci sanat, sembol, mit ve edebiyatı yaygın bir şekilde kullanarak örnekler sunar. Bireyleşmenin ilk adımı gölge arketipi ile yüzleşmeyi analiz edebilmek adına, araştırma süresi de göz önüne alınarak gölge arketipinin en çok öne çıktığı romanlardan Beyaz Kale analiz edilmek üzere seçilmiştir. Bu tez, bireyleşme süreci kapsamında gölge arketipi dönüşümünü, Orhan Pamuk'un Beyaz Kale romanı ile sınırlandırılmıştır. Gölge arketipi dönüşümü Beyaz Kale romanı ile incelenen diğer değişkenler araştırmanın dışında tutulmuştur. Bu tez, Beyaz Kale romanındaki arketiplerin temsil gücüyle sınırlıdır. Elde edilen bulgulardan yola çıkılarak varılan sonuç, araştırma evreni için geçerlidir.

3.1.4. Araştırmanın Soruları

Araştırmanın ana problemini gölge arketipi ile yüzleşmenin bireyleşme sürecine nasıl katkı sağladığı oluşturmaktadır. Ayrıca

"İnsan hayatı boyunca kişiliğini nasıl geliştirir?",

"Bireyleşme sürecinde gölge arketipi nasıl yüzleşerek dönüştürülmelidir?",

"Edebi metinler, bireyleşme süreciyle bir paralellik içinde ele alınabilir mi?",

"Gölge arketipi ile yüzleşmenin bireyleşme sürecine katkısı nedir?",

"Edebi metinlerin arketipsel analizi bireyleşme sürecinin anlaşılmasını destekler mi?",

"Edebi metinlerde gölge ile yüzleşme dönüşümü nasıl ele alınır?",

"Edebi metinlerde karakterler bireyleşme sürecini ne şekilde deneyimlerler?" sorularına yanıtlar aranacaktır.

3.1.5. Araştırma Yöntemi

Bu çalışma yöntem bakımından teorik ve uygulama olarak iki şekilde incelenebilir. Teorik bölümde, geniş bir literatür taramasıyla Analitik Psikoloji 'de kişiliğin doğası; kişiliğin yapısı, işleyişi ve gelişimi olarak üç başlıkta kavramsal çerçeveye oturtulmuştur.

Tezin ana konusu bireyleşme süreci, aşamalarıyla ilişkilendirilerek ve gölge arketipi öne çıkartılarak tartışılmıştır. Çalışmanın uygulama bölümünde, Orhan Pamuk'un Beyaz Kale romanı arketipsel eleştiri yöntemi ile analiz edilmiştir. Bireyleşme, arketipsel ilerleyen bir süreç olduğu için arketipsel eleştiri yöntemi uygun görülmüştür.

Arketipsel eleştiri yöntemi psikolojinin bilimsel verilerinden yararlanarak edebi eserleri inceler. Edebi eserdeki arketip kullanımlarını analiz eder ve fonksiyonlarını estetik kaygıları bir kenara bırakmadan değerlendirmeyi ve yeniden anlamlandırmayı amaçlayan bir yöntemdir. Arketipsel eleştiri yöntemi dünyada kabul görmüş bir metottur.

Jung, "Psychology of the Unconcious" (1916) kitabıyla psikolojinin arketipsel temelini atarken bir edebi eseri imgesel olarak inceleyerek arketipsel eleştirinin ilk örneğini sunmuştur. Literatür taraması sonucunda, temellerini Jung'un attığı arketipsel eleştiri yöntemi, ülkemizde 1979

yılında İ. Gökeri tarafından yazılan *"Arketiplere dayanan yeni bir inceleme yönteminin tanıtılarak İngiliz ve Türk Edebiyatında nazı romans ve epik niteliğinde yapıtlara uygulanması"* adlı doktora tezi ile tanıtıldığı görülmüştür.

"Arketipsel yaklaşım, tarih, sosyoloji, antropoloji gibi bilim dallarından ve diğer eleştiri yöntemlerinden kısmen faydalanıyor, ancak bütün bu incelemelerden elde ettiği verileri temellendirip değerlendirmede kullandığı ana kuramlar psikoloji biliminin verilerine dayanır: incelemeci tüm gözlemlerini Jung'un arketipler kuramını esas alarak yorumlar." (Gökeri, 1979, s.46)

Arketipsel eleştiri yönteminin ana amacı edebi eserlerde insanlık tarihiyle eşdeğer arketiplerin açığa çıkarılmasıdır. Eserlerde bu arketipler kişiler, imgeler, semboller, rüyalar, durumlar ve olaylar olabilir. Arketipsel eleştiri yöntemi ile esere yönelik anlam analizi yapılır.

Arketipler, bir durum veya olay karşısındaki ilk tutumdan sonra tekrarlanarak kalıplaşmasıyla oluşur. Bu nedenle adı "arche" (ilk) ve "typos" (tip) sözcüklerinin birleşimiyle oluşur. Arketipsel evrenseldir; her kültürde görülür. Kendiliğinden gelişim gösterir.

> *"Arketipsel eleştiri yöntemi birçok bilgi kollarına elini atar; antropoloji, psikoloji, tarih, karşılaştırmalı din gibi çeşitli bilim kollarını kullanır ve bu bakımdan, mesela tarihi eleştiriye, sosyolojik eleştiriye de benzer. Ne var ki arketip eleştirisi yine de esas amacı bakımından esere dönüktür; çünkü eninde sonunda eseri açıklamak ister."* (Moran, 2002, s. 219)

Moran'a (2002) göre, bu yöntem, biçimsel olarak da eserde bulanan kavramların anlamlarını analiz eder. Estetik kaygıdan ziyade insanlık tarihiyle yaşıt, psişemizde derin izler bırakan arketipleri incelemek için bu yönteme başvurulur. Jung, arketiplerin geçerliliğini göstermek için şu açıklamada bulunur:

> *"Erken çağlarda, Platon'un, idea'nın her tür fenomenin öncesinde ve üstünde olduğu fikrini -farklı görüşler ve Aristotelesçi düşünceler olmasına rağmen- kavramak çok zor değildi. "Arketip" daha antikçağda bile kullanılan ve Platon'un "ideasıyla eşanlamlı olan bir kavramdır."* (Jung, 2005, s.17)

Arketipler mit, masal, rüya, sanat eserleri ve edebi eserlerde rahatlıkla görülebilir. Her arketipin kendine özgü bir davranış biçimi ve tutumu vardır. Bireyleşme süreci arketipsel bir yol izlediğinden dolayı arketipsel eleştiri yöntemiyle bireyleşme sürecinde gölge arketipinin ve arketip davranışlarının belirlenmesi, elzemdir.

Jung'un temellerini attığı ve Gökeri'nin ülkemize tanıttığı arketipsel eleştiri yöntemi; Frye (2015), *Eleştirinin Anatomis*i eserinin üçüncü denemesinde ele alınarak geliştirilmiştir. "İster hayali olsun ister var olan bir şeyin temsili olsun; resimdeki gibi, edebiyatta da, geleneksel yaklaşım hem uygulamada hem de teoride, temsil ya da yaşamla benzeşme üzerine kurulmuştur" (Frye, 2015, s. 163) Edebi ürün yapısal olarak eleştiriden ileri gelir. Frye'e göre edebi eserler vahyi, şeytani ve analojik olarak üç arketipsel sembole ayrılabilir.

Vahyi arketipsel sembolizmde, kaynak cennet ile ilişkilendirilir. Bu tür metinlerde her imge vahyi bir realite ile ilgilidir. Kutsal ve ilahi anlatıları, karakter eylemleri ile özdeştirir.

> *"Vahyi sembolizmin karşısında Şeytani imgelem bulunur. Bu imgelem, insan arzusunun tamamen reddettiği kâbus, günah keçisi, esaret, acı, kafa karışıklığı gibi cehennem ile özdeşleştirilen şeylerden kaynaklanır. Şeytani imgelemin temel teması parodidir. Vahyi imgelemde, kullanılan hayvanlar dünyası yaratıklar ve av canavarları; kuzunun yerini kurt, kaplan, akbaba, yılan veya ejderha gibi yırtıcılar alır."* (Bingöl, 2015, s.1375)

Analojik sembolizm ise edebi eserlerde anne ve baba tanrısal özellikte, çocuklar ise insan karakterinde gösterilir. Romans niteliğindeki eserlerde karşılaşılır.

Frye'nin bu görüşüne göre tezin ana konusu çerçevesinde ele alınan Beyaz Kale romanı şeytani arketipsel sembol kategorisinde değerlendirilebilir. Gölge; yılan, ejderha, canavar ve şeytan gibi sembollerle ifade edilir. (Jung, 2020, s.77) Jung'a göre gölge, düşlerimizde, çeşitli ifadelerimizde ve hayallerimizde kendini şeytan sembolizmi ile gösterebilir.

Arketipler, insanlığın psikolojik mirası olduğundan dolayı içeriğinde sevinç, hüzün, neşe, heyecan, gibi duyguları barındırır. Bu duygular, arketipsel sembolizmle edebi eserlerde yer bulur. Arketipsel eleştiri yöntemi metinlerin biçimsel eleştirisi olarak içerdiği öğelerin anlamlarını analiz eder. Edebi eserler arketiplerin bilince çıkarılması için önemli araçlardır.

Jung'a göre edebi eserlerde karşılaşılan arketipler, psişik davranış şekilleridir. Edebiyattaki arketipler cansız sembolizmler değildir, insan hayatının en eski ana şekilleridir. Bu nedenle arketipleri kullanan sanatçılar, bireysel hayatlarının dışına çıkarak evrensel olanla temas etmiş ve kendi sesinden de daha güçlü bir şekilde okura hitap eder. (Moran, 2002, s.224) Çünkü arketipsel değerler tüm insanlığın kişiliğinde taşıdığı bir mirastır.

Arketipsel eleştiri yönteminde incelemeci, eserin dünyasına sadık kalarak, olduğu gibi kabul ederek incelemeye başlar. Sembolik ifadenin yoğun olduğu eserlerde arketipsel yorumlama ön planda tutulur. Sembolik ifadeyi kabul etmemek insan yaşamında boşluk oluşturur. Çünkü bu semboller insan yaşantıları ile oluşur. Bireysel hayat deneyimlerine tanıdık bu semboller, eserin gerçek anlamını ortaya çıkarır. (Gökeri, 1979 s.50)

Edebi eserlerde kahramanın yolculuğu üzerine şekillenen olay örgüsü, bireyleşme sürecini anlatmaktadır. Bireyleşme yolculuğunda, kahramanların iç dünyaları bilinçdışı semboller şeklinde ortaya çıkar. Bu nedenle arketipler tüm edebi eserlerde vardır.

Arketipsel eleştiri, eski çağlardan beri insanları etkileyen ve onlara derinden seslenen ölümsüz arketipleri ortaya çıkarır. Bu yönteme göre eserin incelenmesi bireyleşme sürecini ortaya çıkarılabilmesi açısından önem kazanacaktır. Arketipsel eleştiri yöntemi eserlerin imgesel ifadelerini çözümler, arketip yapısını ortaya çıkarır ve eserin oluşumundaki rolünü inceler. (Gökeri,1979, s.30)

3.2. Analitik Psikoloji Kuramının Edebiyata Yansıması

Birçok bilim dalı Disiplinlerarası bir özellik göstermektedir. İletişim bilimleri psikolojiden beslenirken, psikoloji de edebiyattan beslenebilir ya da bu ilişki karşılıklı olabilir. Konu bakımından insanı işleyen tüm bilim dalları iç içedir. Bu bakımdan araştırmanın ana konusu gölge arketipini incelemek için edebi metin üzerinden gitmek doğru olacaktır.

Edebi metinlerde işlenen kahramanın yolculuğu, bireyleşme sürecine eş değerdir. Kahraman yolculuğa çıkacağına dair çağrı alır, tıpkı bireyleşme sürecinin başlangıcı gibi. Çeşitli sorunlarla karşılaşır ve sonunda içsel hazinesini, kendilik arketipini bulur. Eser kahramanının geçirdiği dönüşüm süreci, okuyucuya aktardıkları duygusal ve düşüncesel tutumlar, o eserleri psikolojik yönden inceleme konusu yapmaktadır.

Jung, psikiyatrinin yanı sıra psikoloji, teoloji, etnografi, edebiyat ve güzel sanatları da etkilemiştir. Kendisi tarafından bulunan arketip, kompleks, gölge, kolektif bilinçdışı gibi kavramlar geniş bir yelpazede kabul görmüştür. (Jung, 2015b)

Analitik Psikoloji ‘nin diğer psikoloji türlerinden ayrılmasını sağlayan noktalardan biri de beslendiği kaynağın masal, mit, rüya, semboller ve çeşitli kültürel öğeler oluşur. Jung’a göre sanat ve bilim arasında kurulan ilişki hem sanat eserinin hem de insan ruhunun anlaşılması için

birbirlerine yeni ufuklar açarlar. Çünkü sanat eseri bir ruhsal işlevin ürünüdür. Bu da ruhsal süreçten geçen sanat yapıtının psikoloji verileri ile incelenebilirliğini gösterir. (Gökeri, 1979, s.3)

Bireyleşme sürecine ait pek çok sembol Batı'nın ortaçağ edebiyatında ve doğunun bilgelik ürünlerinde görülebilir. Arketiplerle doğrudan iletişim halinde olunan edebiyat deneyiminde psişik güçler fark edilir. (Jung, 2015a, s.150)

Arketipler, tarih boyu tekrarlanan yaratıcı ifadenin kendini özgürce ifade ettiği her yerde görülebilir. Bu da arketiplerin mitolojik figürler olduğu anlamına gelir. Mitoloji, figürlerin normal psişik yaşamın bir vizyonudur. Bu figürlerin içinde insan psikolojisi, kaderi, sevinç ve hüzün barınabilir. Arketipsel ifadeyi okuyan kişi binlerce ses ile konuşur, ifade ettiği fikir binlerce kişinin ifadesidir. (Jung, 2006 s.323)

Edebi eserlerde aktarılan duygu, düşünce ve hayaller, yazarın iç dünyasını ve hayalindeki dünyayı sembolize eder. Bu sembolizasyon arketiplerle ifade edilen yazarın bilinçdışı yansımasıdır. (Serrican, 2015)

Arketipsel aktarım yazarın bilinçli müdahalesi dışında gerçekleşir. İnsan ruhu sanatın kaynağıdır. İnsanlık tarihi ile yaşıt arketipleri insan üretimi her alanda olduğu gibi edebi metinlerde de kendine yer bulur.

Jung'a göre simgeler, primitif dürtülerin dönüşüme uğramasıyla ortaya çıkar. İşlev olarak dürtüsel enerjiyi manevi ve kültürel değerlere taşır. Edebiyat, sanat ve din, biyolojik dürtülerin dönüşümüne uğramış ürünlerdir. (Gençtan, 2020 s.186)

Edebi metinlerin kaotik bir ruhsal faaliyet sonucu ortaya çıktığını kabul etmek gerekir. Bu kompleksten ortaya çıkan ürün, bir amaca yönelik bilinçli bir şekilde yapılandırılır. Ürünün yanı sıra sanatçı da böyle bir durumda ruhsal faaliyetin kaynağı olarak ele alınmalıdır. Sanat yapıtı psikolojik olarak çözümlenirken yaratıcısı da bu şekilde çözümlenirse aralarında sıkı bir bağ kurulduğu görünür.

Ruhsal olayların birbirinden çıkarılabilirliği ilkesi, psikoloji ve sanat incelemelerinde birbirlerine muhtaç olduklarını gösterir. Sanat eserinde, psişik süreçlerde bulunmuş sanatçının kendisi ile ilgili ve kendisi için bir şeyler bulabilmesi diğer bir önemli ilkedir. Edebi eserlerde psikolojik analiz için bunun bir psikoloji romanı olmasına gerek yoktur. İnsanın duygusal ve ruhsal yaşantısı üzerine kurulan her şey psikolojik sanat yaratısı olabilir. (Freud, Jung ve Adler, 1981)

Bilinçdışının gücü mitoloji, din, sanat, edebiyat ve insanın kendini ifade ettiği tüm organizasyonlarda görülür. Tüm insanlık, kolektif bilinçdışı yoluyla birbirinden tutumlarını devraldıysa, insana ait tüm düşünce ve eylemlerde karşımıza bu semboller çıkar.

Jung'un bu düşüncesi J. B. Priestly'in Edebiyat ve Batı İnsanı, Gothfried Diener'in Faust'un Helena'ya giden yolu, James Kirsch'in Shakespeare'in Hamlet'i adlı eserlerini etkilemiştir. Arketipler, yazarların eylemlerinin içinde dinamik bir arka plan olarak çalışır. (Jung, 2018, s.300)

> *"Dünya edebiyatındaki mitlerin ve masalların dünyanın neresinde ve ne zaman olursa olsun belirli motifleri içerdiğini saptayan sayısız gözlemler sonucunda ortaya çıkmıştır. Aynı motifleri, günümüz insanının fantezilerinde, düşlerinde, hezeyanlarında ve hayale kapılmalarında da görüyoruz. Ben, bu tipik imgelere ve onların çağrışımlarına arketipsel düşünceler adını veriyorum."* (Jung, 2013, s.314)

Jung'a göre arketipler canlıdır, duyguların kumandasını ele geçirmiş gibidir. Ortak bilinçdışına ait arketipler dürtüsel oldukları için aniden ortaya çıkabilirler.

3.3. Orhan Pamuk Romancılığı ve Beyaz Kale Üzerine

Jung'a göre psikoloji kuramıyla sanat eserini incelemek için yalnızca eseri değil üreticiyi de incelemek gereklidir. Çünkü her sanat eseri, sanatçının psişik süreçlerinin ürünüdür. Sanat eseri ve sanatçı birbiriyle sıkı sıkıya ilintilidir.

Bu bağlamda, kendine has tarzıyla öne çıkan Beyaz Kale'nin yazarı Orhan Pamuk'un yazı tarzını incelemek hem eserin arketipsel analizi için hem de roman yapısı olarak kafa karıştırıcılığı önlemek için yerinde olacaktır.

Postmodern bir yazar olan Orhan Pamuk, 1980 sonrasında üne kavuşmuş, çok eleştirilen, çok yayın yapılan, çok okunan, çok övülen ve yerilen bir yazardır. Önemli bir eleştiri noktası da romanların karmaşık yapısından kaynaklıdır. Geleneksel roman anlatısında dış dünya kurmacası somut bir haldedir, başı ve sonu bellidir ve okuyucunun bu dünyaya erişimi yazarın anlattığı kadardır.

Orhan Pamuk romanlarında, kahramanlar birbirine dönüşür, olay örgüsünün gidişatı genelde okuyucuya bırakılmıştır. Romanların dünyası birbiri içine geçmiş ve bütünleşmiştir. Gerçek yaşamın devamlılığı gibi tüm romanları birbiri içinde devamlılığa sahiptir. Bir önceki romanın kahramanı bir sonraki romanda gerçek bir kişiye dönüşür. Beyaz Kale, Sessiz Ev'deki Faruk Darvınoğlu'nun notuyla başlar ve gerçek bir kişilik kazandırılır. (Karadeniz, 2014, s.17)

Pamuk'un romanlarının belirgin özelliklerinden birisi de metinlerarasılığa sahip olmasıdır. Metinlerarası anlamın oluşması için metnin, yazma ve düzenleme işlemini yazarın yapması, anlamın ortaya çıkarılmasında okurun katılımı gereklidir.

Metinlerarası bir içerik anlatılmak istenen anlamın dışında yeni bir anlam da oluşturabilmektedir. Bu yeni anlam hem yazar hem de okuyucunun algısına bağlı olarak kazanılır. Metinlerarasılıkta eşzamanlı yaklaşım ile her okunuşta metnin yeniden üretilmesini sağlar. (Kunduracı,2019, s.279) Beyaz Kale romanının incelenmesinde, kafa karıştırıcılığı gidermek adına bu husus göz önünde bulundurulmalıdır.

Orhan Pamuk romanlarının ana izleğini "öteki olabilmek" oluşturur. Yaratım aşamasının temeli bir anda iki kişi olabilmektir. Freud'a göre sanatçı, yazarak yeni bir dünya yaratım aşamasında çocuksu bir oyun duygusu yaşar. Pamuk için bu durum eserlerinin yalnızca motifi değil konusudur da. (Gülsoy, 2009, s.179) Pamuk, metinlerarasılığı şu cümlelerle açıklar:

> *"Benim bütün kitaplarım, bir önceki kitabın içinden doğar. Oradaki bir ayrıntıdan, bir cümleden. Cevdet Bey'deki gençlerden bir anlamda Sessiz Ev doğdu. Sessiz Ev'deki tarihçi Faruk'tan Beyaz Kale çıktı. Beyaz Kale'nin düşsel ortamından, oradaki kimi tarihi sahnelerden, esrarlı mavi gece diyebileceğim karanlık sahnelerden Kara Kitap çıktı."* (Pamuk, 1999, s. 136)

"Küçükken bir resimli romanın sürekli kılık değiştiren Binbirsurat adlı kahramanına hayrandım. Benim yerime geçseydi ne yapardı acaba? Amatör bir psikoloğun yerine geçerek belki de söylerdi: Aslında bütün yazarlar bir başkası olmak isterler." (Pamuk, 2021, s.130) Yazarın kendi ifadeleriyle yaratım sürecindeki o çocuksu duyguyu bırakmadığı görülmektedir.

Pamuk romancılığında özellik olarak, mekân, tarih, kimlik, bellek, gerçek, yanılsama gibi bazı öğeler farklı vurgularda tekrar edilir. Bir diğer özellik ise yazarın postmodern tavrından dolayı roman bitimlerinde yazar bir sanatçı bakış açısı olarak olaya dahil edilir. Bir yandan okuyucu romanı okurken, bir yandan yazar romanın yazılacağını haber verir. (Parla, 2018, s.7)

İtici güç olarak kullandığı, bir başkası ile yer değiştirme merakını, Beyaz Kale romanında da görmekteyiz. İki zıt karakter olarak karşımıza çıkan "köle" ve "hoca" birbirlerinin gölgeleridir. Bunu kanıtlar nitelikte Pamuk, Beyaz Kale'nin sonuna eklediği notta ikiz olma konusunun kendiliğinden belirdiğini, hayal gücünün bir anlık tutukluğu ile böyle bir meselenin doğabileceğini söyler. Gölge diğer bir adıyla karanlık ikiz, bilinçdışı arketipi olduğu için çoğunlukla müdahalesizce su yüzüne çıkar.

Orhan Pamuk romanlarının ana izleği öteki olmak, ilerledikçe başka kültürlere duyulan özleme dönüşmektedir. Sessiz ev ile başlar, Beyaz Kale ile devam eder ve Kara Kitap ile doruk noktasına ulaşır. Yeni Hayat, Benim Adım Kırmızı ve Kar romanlarında da temel mesele budur. Fakat en çarpıcı örneği Beyaz Kale'dir. (Gülsoy, 2009, s.182-183)

Beyaz Kale kitabının adı ilk olarak "Gölgeler Kitabı" olarak tasarlanmış ancak sonradan "Beyaz Kale" olarak karar kılınmıştır. Gölgeler Kitabı ismi yapısı ve stratejileri için daha işlevseldir. (Mırol Yıldırım, 2011) Beyaz Kale'de Hoca kendi içinde "Niye benim, ben?" şeklinde sorgulamalarda bulunur. Bu sorgulamalar günlük yaşamda kişiyi bireyleşme ve bütünleşme serüvenine götüren çıkış noktalarıdır. Aynı sorgulamaların devamında "Bunun için aynaya mı bakmalıyım?" der. Aynada gördüğü yansıma bireyleşme sürecinin ilk adımı kendi gölgesi olacaktır.

Beyaz Kale'nin sonunda Köle ve Hoca birbirinden ayrılmış, farklı yerlerdedir. Fakat hangisinin gidip hangisinin kaldığı söylenmez. Çünkü köle ve hoca aslında aynı kişi olmuştur. Bu bir aynılaşma kitabıdır. (Parla, 2018, s.14) Buradaki vurgu bireyleşirken bütünleşmeden bahseder. Başlangıçta bütün ve kompleks bir halde bulunan kişilik yapısı, deneyimlerle farklılaşmaya, bireyselleşmeye başlar ve sonunda ise bütünleşir, tekleşir.

Herkül ve İfikles, Castor ve Pollus, Habil ve Kabil, Gılgamış ve Enkidu gibi ikiz figürlerle mitoloji ve edebiyatta sıklıkla karşılaşılır. Jung bu ikiz arketipine "Gölge" derken, Hegel efendilik-kölelik bağlamında inceler. (Parla, 2018, s.116) Efendi ve köle birbirleri üzerinde hüküm kurabilmek için türlü yollara başvurur. Bu süreç ego ve gölge arasındaki çatışmaya fazlasıyla benzemektedir. Ego gölgeyi bastırmaya çalışır, bastırılan gölge kompleks haline gelip bilinçsizce kişiyi yönetmeye devam eder. Beyaz Kale'de de hoca ve köle arasında bu çeşit bir ilişki vardır.

Orhan Pamuk romanlarının karakteristiği ve Beyaz Kale üzerine sunulan literatür bilgileri eşliğinde artık arketipsel eleştiri yöntemi ile Beyaz Kale romanının inceleyebiliriz.

3.4. Beyaz Kale'de Bireyleşme Süreci ve Gölge Arketipi Analizi

Kişisel ve kolektif bilinçdışına ait arketiplerin bilinç ile arasındaki etkileşimi ile oluşan kişiliğin gelişim süreci bireyleşme sürecidir. Kişiliğin bütünlüğüne ulaşmak ana hedefidir. Karanlıktaki bilinçdışı öğelerin ışığa yani bilince ulaşarak bilincin genişletilmesi kişiliği bütünlüğe götürür. Kişinin en derindeki karanlığına kadar bilinçlenmesi gerekir. (Gökeri, 1979, s.17)

Bireyleşme, sancılı ve meşakkatli bir süreçtir. Kişiliğin yara alması, kişinin gerçekliğini sorgulaması gerekir. Böylece yeniden özgürlüğe ve huzura kavuşmak üzere kişi arketipsel bir yolculuğa çıkar. Kişi sırasıyla gölge, anima-animus'u aşarak kendiliğe ulaşır. Ana hedef kendini gerçekleştirme olarak da tanımlanabilir.

Bu çalışmadaki içerik analizi genel olarak bireyleşme sürecinden bahsederken ilk adımı gölge arketipi ile yüzleşmeyi öne çıkarmaktadır. Gölge, ruhun karanlık ikizidir. Ancak bu ikiz karanlıktan ışığa çıkabildiğinde bir sonraki aşamaya geçilebilir.

Beyaz Kale yapısal olarak 3 bölümden oluşur; giriş olarak başka bir roman karakteri Faruk Darvınoğlu'nun el yazmasını bulduğu bölüm, asıl anlatının olduğu 1 ve 10. bölüm arası ve asıl anlatıdan sonra kaleme alınan 11. bölüm. Analizde roman kahramanlarının iç dünyasındaki dönüşüm sergilenmek istediği için ana anlatıdaki ilk 10 bölüm üzerinden gidilerek, bu dönüşüm süreci arketipsel eleştiri yöntemi ile irdelenmiştir.

1. Bölüm: Venediklinin Personası

Venedikli kölenin savaş gemilerinin çarpışması sonucu esir düşmesi anlatılır. Bu bölümde, Venedikli 'nin sık sık içsel konuşmalarına ve kendini tanımlamasına şahit olmaktayız. Özgürlük arzusu ile esaretten kurtulmak için çabalarken, bir yandan da zindanda esaret, hastalık gibi korkulara kapılmaktadır. Venedikli başlangıçtaki kişiliğini şu şekilde tanımlar:

> "*Soluk renkleri, sonraları yıllarca uydurduğumuz o olmayan ülkelerin, hiç yaşamamış hayvanların, inanılmaz silâhların düşsel renklerini hatırlatan bu insan yirmi üç yaşındaydı, Floransa'da, Venedik'te «bilim ve sanat» okumuştu, astronomiden, matematikten, fizikten ve resimden anladığına inanıyordu; tabiî kendini beğenmişin tekiydi, kendinden önce yapılan şeylerin*

çoğunu yutmuştu, hepsine de dudak büküyordu; daha iyilerini yapacağından kuşkusu yoktu; benzersizdi; herkesten akıllı ve yaratıcı olduğunu biliyordu: Kısaca, sıradan bir gençti."(Pamuk, 2021, s.12)

Bu kişiyi hala rüyalarında görerek korkuyla uyandığını aktarır. Aktarılan bu betimleme Venedikli 'nin personasıdır. Toplum içinde bu şekilde yer bulmak istemiştir. Fakat bu personası sonraları rüyalarında gölge kompleksi olarak belirir. Gölge arketipi ile rüyalarda karşılaşılır ya da gizli bir şekilde ben bilinci üzerinde egemenlik kurarlar. (Jung, 2005, s.56)

Venedikli, esir düştükten sonra hayatta kalabilmek için kendine doktor personası edinmiştir. Persona işlev olarak toplum içinde kabul görmeyi amaçladığı için köle de kendine bu şekilde yer bulmuştur. Hayatta kalma ve özgür olma dürtüsü ona kitaplardan edindiği tıp bilgisini sunarak yeni bir kimlik kazandırmış ve çevre edinmesini sağlamıştır.

2. Bölüm: Gölge ile Karşılaşma

Doktor kimliğini kullanarak iyileştirdiği Paşa, oğlunun düğününde büyük bir havai fişek gösterisi düzenlemek için Venedikli'yi çağırır. Venedikli Paşa'yı ziyarete gittiğinde büyük bir şok ile karşılaşır:

"Odaya giren inanılmayacak kadar bana benziyordu. Ben oradaymışım! İlk anda böyle düşünmüştüm. Sanki bana oyun etmek isteyen biri, benim girdiğim kapının tam karşısındaki kapıdan içeri beni bir daha sokuyor ve şöyle diyordu: Bak, aslında böyle olmalıydın sen, kapıdan içeri böyle girmeliydin, elini kolunu böyle oynatmalı, odada oturan öteki sene böyle bakmalıydın!"(Pamuk, 2021, s.18)

Köle kendi ikiziyle bu şekilde karşılaşır. Ancak ikizi, Hoca şaşırmamaktadır. Çünkü Venedikli, norm karakteriyle tanışmıştır. Norm karakter, baş kahramanın tüm eksiklerini yansıtan bir aynadır. Kölenin esarette ve zayıfken aksine Hoca özgür ve güçlüdür. Bunlardan hareketle Köle, Hoca'nın gölgesini oluşturur. (Korkmaz, 2009, 122)

Venedikli köle ve Hoca birlikte çalışıp bir gösteri düzenleyeceklerdir. Bir aradayken köle bilgi deneyimine güvenmez, ona öğretecek bir şeyi olmadığını düşünse de yaşadıkça bilgisinin ondan fazla olmadığını görür. Kölenin gölgesi, aşağılık kompleksleri bu noktada ortaya çıkmaya başlar.

Hoca, Venedikli'ye yaşadığı evin darlığı ve verdiği sıkıntı, evin bulunduğu sokaktan durmadan akan çamurlu suyun verdiği rahatsızlık gibi hissettirmektedir. Bu betimleme tam bir kişisel bilinçdışı betimlemesidir. Çünkü sıkışık, karanlık ve çamurlu hissiyat Venedikli'ye kendi gölgesini çağrıştırmaktadır.

Köle, Hoca'nın ondan bir şeyler öğrenme merakı içerisinde olduğunu ancak derinleşmek için çekinip adım atmadığını söylemektedir. "İşte beni boğan ve aramızdaki kopukluğun sebebi bu! "demektedir. Persona ile gölge arasındaki zıtlılığın sebebi gölgenin derinlerde olması ve personanın yüzeysel kalmasıdır. Persona ile bastırılan gerçek kimlik bilinçdışına itildiğinde gölge kompleksine dönüşür.

Hoca ve Venedikli birlikte çalışırlarken bilgi alış verişi yaparlar. Hoca'nın fikirleri kimi zaman mantığın dışına çıksa da Köle ile aynı fikirde olduklarında dahi onu kabul etmek istemez ve sürekli sorgular. Ancak yine de Köle'nin bilgilerine muhtaçtır. Çünkü gölgede bir çok olumlu potansiyel ve bilgi saklıdır. Köle belki aşağılanmış ve zayıf düşürülmüştür ancak hala Hoca'nın tecrübe edemediklerinin bilgisi ondadır.

Havai fişek gösterisi esnasında Köle'nin dedikleri dikkat çeker:

> *"Şeytan bir anda ateşlenen fişekleriyle birlikte gökyüzüne fırladı; sonra, bütün gövdesinden, havada tarrakalarla patlayan alev topları saçtı. Bir an bütün İstanbul'u terör ve korkuya boğduğumuzu düşünerek heyecanlandım; sanki ben de korkmuştum, sanki hayatta yapmak istediğim şeylere sonunda cesaretle başlamıştım; sanki hangi şehirde olduğumun o sırada hiçbir önemi yoktu."*(Pamuk, 2021, s.22)

Köle kendini Şeytan figürüyle özdeşleştirmiştir. Tutsak olarak tutulduğu bu yere öfkelidir ve tüm öfkesini bu figürle ilişkilendirir. Gölge; yılan, ejderha, canavar ve şeytan gibi sembollerle ifade edilir. (Jung, 2020, s.77) Jung'a göre gölge, düşlerimizde, çeşitli ifadelerimizde ve hayallerimizde kendini şeytan sembolizmi ile gösterebilir.

Havai fişek gösterisiyle özgürlüğüne kavuşacağını düşünen Venedikli, Paşa'nın din değiştirmesine karşılık onu azat edip evlendireceğini söylemesi üzerine reddetmiştir. Hayati bir dürtüye karşılık teklifi reddebiliyor olması, toplumsal ve etik değerlerin ne kadar büyük direnç oluşturabileceğini gösterir. Jung'a göre toplumsal etmenler kişilik gelişiminde önemli bir rol oynar. Yaşamın ilk yıllarında çocukların bir kimlikleri yoktur, ebeveynlerini ve yaşadıkları toplumu yansıtarak psişlerini oluştururlar. (Gençtan, 2020, s.182)

Hoca, Venedikli'ye ihtiyacı olduğunu düşünerek onu satın alır. Çalışmalarına kaldıkları yerden devam ederler. Venedikli'nin deyimiyle; Hoca'nın sorunlarını küçümsemesi yüzünden Hoca onu hor görürmüş ancak yine de onun üstünlüğünü sezdiğini bilirmiş. Hor görülüp bilinçdışına itilen gölge, koyulaşıp şişer. Bu baskılanma sonucunda güçlenerek patlamalara sebep olur. (Bahadır, 2010, s.172)

3.Bölüm: Gölgenin Hayali

Hoca, geliştirdikleri aletleri ve fikirleri sunmak üzere önce Paşa ile sonra Padişah ile görüşür. Paşa, Hoca'nın tek başına geliştirdiği fikirlere ikna olmaz ve bunları Köle'nin ona öğrettiğini söyler. Hoca ise Köle'nin yalnızca okumuş bir aptaldan ibaret olduğunu söylese de bu durumdan hoşlanmamıştır. Köle'nin aşağılanması ve otoritesinin baskılanmaya çalışması göze çarpmaktadır. Hoca Köle'yi aşağılık görse de Paşa'nın "kurtul ondan" sözüne karşılık Köle'den vazgeçmez. Çünkü Köle Hoca'nın bir parçası haline gelmiştir. Derinlerdeki cılız sesi gibi onu gizlice yönlendirir. Kişi, reddettiği ve aşağılık gördüğü yönlerini, kendine ait bir parça olduğunu kabul ederek gölgesiyle buluşur. (Abrams ve Zewing, 2020, s.472)

Hoca, düşünceli ve zor düştüğü zamanlarda Köle'nin ona bir şeyler söylemesini bekler.

"Bir şey söylememi istediğini bildiğim için: «Paşa anlayacaktır,» dedim. Karanlıktayken söylemiştim bunu, belki o da biliyordu inanmadığımı, ama biraz sonra karşılık verdi: Bütün iş, Paşa'nın durakladığı o anın sırrını çözmekteymiş." (Pamuk, 2021, s.31) Köle'nin karanlıktan seslenişi bilinçdışının derinlerinden yönlendiren gölgenin sesidir. Kişiliğin zıtlıklar ilkesi gereği dengeyi bulabilmek için benlik gölgeye ihtiyaç duyar.

Hoca, uzun uzun çalışırken, Köle esaret altında ezilmektedir. Boş boş oturarak Hoca'nın yerinde olduğunu onun üzerinden özgürlüğü deneyimlediğini hayal etmektedir. Hatta Hoca'nın yerine geçme hayali o kadar derindir ki rüyasına girmiştir:

> *"Benim yerime geçip ülkeme gidiyor, nişanlımla evleniyor, düğünde kimse onun ben olmadığını fark etmiyordu, bense bir Türk kıyafetiyle bir köşeden seyrettiğim eğlencenin ortasında annem ve mutlu nişanlımla karşılaşıyor, beni uykudan uyandıran gözyaşlarıma rağmen kim olduğumu anlamadan bana sırtını dönüp uzaklaşıyorlardı."*(Pamuk, 2021, s.35)

Rüyalar kendini gösteren gölge, bilince yükseldiğinde bir bölünme ve gerginlik oluşur. Karşıtlıklar bu gerginlikten kurtulmak için birleşmek ister. (Jung, 2013, s.292) Bireyleşme yolculuğu kişiliğin yara almasıyla başlar. Venedikli için yaralanma esarette verimsiz kalmasıdır. Gölge olarak yaşamaya mecbur edilmiş Köle, Hoca ile birleşmeye başlamıştır.

Venedikli Köle ile Hoca'nın benzerliğini yalnızca Hoca'nın anlamaması, gölgesinin farkında olmadığı anlamına gelmektedir. Fakat benzerlik Köle'ye güven vermektedir. Hatta o yaşadığı sürece tehlikede olmadığını düşünür. Çünkü benlik var olmadan gölge var olamaz. Hoca'nın ondan vazgeçemeyeceğini bilen Köle, bilerek onu öfkelendirir. Gölgenin baskılanması, onu güçlendirerek psikolojik patlamalara sebep olur. (Bahadır, 2010, s.172)

4.Bölüm: Gölgeye Karşı Direnç

Hoca, Padişah'ın çocuk duygularını kullanmak için kitap yazmaya karar verir. Venedikli, kitaba yardım eder ve Empoli'deki yaşantısını, bahçesini çeşitli hayvanları yaratıcılıkla anlatır. Bilinçdışında yaratıcı bir cevher saklıdır. Gölge, çoğunlukla karamsar bir tablo çizse de ardında gizemli içerikler ve figürler saklar. (Jung, 2005, s.135)

Çizdikleri kitap için çağırdıkları minyatür ustasının ortaya çıkardığı eser üzerine, Hoca:

Gerçeğin önceden bu şekilde olduğunu, şu anda her şeyin üç boyutlu ve gölgeli olduğunu, en sıradan hayvanın bile gölgesini sırtında ikizi gibi yüklendiğini söylemiştir. (2021, s.39) Hoca, kendi gerçekliğinin gölge ile var olabileceğini farkına varmıştır. Bunun üzerine Hoca'nın sırtında sabırla taşıdığı gölgesi Köle, hayvan kitaplarının çizimini kendi yapar. Gölgenin amacı derinlik katmaktır.

Hazırladıkları kitap için saraydan ses çıkmayınca Hoca ile Köle oturdukları evde derin sohbetlere dalmışlardır, hatta artık Köle'yi küçümsememeye başlamıştır. Köle, Hoca'nın aralarındaki benzerliği görmeye başladığını düşünüyordur. Ara ara esaret altındaki Venedikli'nin özgürlük özlemi bir kompleks olarak atağa geçmekte ve Hoca'ya duyduğu kini körüklemektedir. Hoca, Köle'nin fikirleri olmada yazamaz, böylece kendine karşı güven, kırılır. Adeta gölgenin yaratıcı potansiyeli de Köle ile birlikte susmuştur.

Geçen verimsiz zamanları Hoca pencereden dışarıya boş boş bakarak geçirir, tıpkı bir zamanlar Köle'nin yapmakta olduğu gibi. Birbirlerine benzemeye başladıkları artık tamamıyla düşünmüş

olmalı ki, Hoca "Niye benim ben?" diye sorar. Sanki kulaklarının içinde sürekli "Ben benim, ben benim, ah" diyen bir şarkı dönüyordur. Köle'ye danışan Hoca aynaya bakması önerisi üzerine sinirlenmektedir.

> *"Aynaya bakarken nasıl görünüşünü seyrediyorsa insan, kendi düşüncesinin içine bakarak da özünü seyredebilirdi. Oysa Hoca, kendi içinden çıkmak istemez. Zira hoca, kendini var edecek özgürlük atılımlarından soyutlanmış ve daha kötüsü bu kıstır(ıl)maları/iğdiş edilmeleri toplumsal ön kabullerle süblime ederek bir değer'e dönüştürmüştür."* (Korkmaz, 2009, s.123)

İnsan aynaya bakarak; dışarıdan bir gözle kendi içine bakarak, içindeki kendiliği bulabilir. Aynadaki yansıması kendi gölgesi olabilir. Hoca, ayna fikrine karşı çıkarak Köle'yi kendi hakkında yazı yazmakla cezalandırır. Burada gölgenin bilince çıkarılmasına karşı direnç ile karşılaşmaktayız.

5. Bölüm: Kendini Arayış

Hoca ile Venedikli kim olduğunu, kim olmadığını, kötü huylarını, toplum tarafından hoş görülmeyen yanlarını, kendi hayatlarını ve kişiliklerini yazmaya başlar. Bu süreç birbirlerini daha yakından tanımaya olanak tanımıştır. Hikâye artık bir kendini arayışa dönüşmüştür. Hoca ve Köle arayan ve yaratan ikilidir. (Parla, 2018, s.120)

> *"Önce, kardeşlerim, annem ve anneannemle birlikte, Empoli'deki çiftliğimizde geçirdiğimiz o güzel günleri anlatan birkaç sayfa yazdım. Benim niye ben olduğumu anlamak için, bunları anlatmayı neden seçtiğimi açıkça bilmiyordum…"* (Pamuk, 2021, s.48)

Venedikli Köle kendini tanımlarken eski personasına ait anılarını yazsa da Hoca tarafından yüzeysellikle suçlanır. Aynaya bakan daha derinini, içindeki cevheri görmelidir.

İstanbul'da veba salgını çıkar. Bu durum Köle'nin ölüm korkusunu tetiklerken Hoca daha çok kaderci yaklaşmakta ve korkmadığını söylemektedir. Köle bir gece, aynı anda aynı şeyleri düşündüğü ve kendine yakın hissettiği arkadaşının ölümünden sonra onun da öldü sanılıp gömülmesinden korktuğunu anlatır. Bu aslında kendini Hoca ile bütünleştirmesinden kaynaklanan bir korkudur. Gölge olarak onu kaybederse yok olmaktan korkar.

Bir başka seferde de Köle rüyasında gövdesinin bedeninden ayrılarak karanlıkta bir benzeriyle iş birliği yapmaya başladığını görmüştür. Hoca ile birlikte kendilerini arayış yolunda yaptıkları bu işbirliği onu korkutuyordur.

Birbirlerinin yaşantılarını özümsemeye başlarlar. Ancak Hoca kendini yazma konusunda sıkıntı yaşamaktadır. Çünkü aptallar üzerine yazmakla, öteye ittiği yanı ile savaşmakla meşguldür. Hoca'nın egosunun aşağılık gördüğü tipleri böylesine takıntı haline getirerek kendini tanımlamak için kullanması gölgesinin şişmeye ve onu ele geçirmeye başladığını gösterir.

"Aynaya bakarken nasıl görünüşünü seyrediyorsa insan, kendi düşüncesinin içine bakarak da özünü seyredebilirdi. Benzetmenin işaret ettiği parlak şey beni de heyecanlandırdı."(Pamuk, 2021) O parlak cevher, insanın özünde parlayan kendiliğin ışığıdır. Köle ve Hoca'nın kimlik arayışlarında asıl ulaşmak istediği nokta odur. Bireyleşme süreci, kendilik arketipinin gerçekleşme sürecine koşuttur, aynı anlama gelmektedir. (Sambur, 2005, s.101)

Venedikli, Hoca için:

> *"Korkak değildi, ama her insan gibi elbette onda da olumsuz bir şeyler vardı, onların üzerine giderse asıl kendini bulacaktı. Ben öyle yapmıştım, o da benim gibi olmak istiyordu; bunu sezdiğimi söyleyince öfkelendiğini gördüm, ama kendini tuttu, ölçülü olmaya çalışarak söyledi: Başkalarıydı kötü olan, herkes değil elbet, ama, ötekilerin çoğu eksik ve olumsuz olduğu için böyle yanlıştı her şey."* (Pamuk, 2021, s.51)

Hoca için gölgenin reddi devam etmektedir. Köle, Hoca'nın gölge sesi olarak ötekilerdeki olumsuz yanında onda a olduğunu ona eğilmesi gerektiğini söyler.

Köle, Hoca'ya göstermek için kendi gölgesini o kadar iyi dışarıya taşır ki hırsızlıkları, kıskançlıkları, yalanları, kurnazlıklarını ve cinsel suçlarını yazar. Bu çift taraflı yazma yaratıcılığında öykü, anı, rüya, sevgi ve yaşam gibi bilinçdışının karanlığı, gizli özlemler ve suçlar da vardır. (Parla, 2018, s.121)

Kendini suçlar gibi bu kötülükleri yazmak Hoca'nın kendisini korkutmaktadır. Hatta Köle, bunları okusa, onu aşağılayabileceği için evde kölenin artık Hoca olacağını bile düşünmektedir. Birinin gölgesini bilmek, onun üzerinde üstünlük kurabileceğin anlamına gelir. Bilinçdışı kompleksi gölge, toplumun kabul etmeyeceği yönleri de barındırdığı için açığa çıkması utanç duygusuna neden olabilir.

6. Bölüm: Ayna ile Yüzleşme

Venedikli'nin ölüm korkusu, Hoca'nın kaşıyacağı bir yara haline gelmiştir. Her gün daha da sorgular ve korkudan bahseder.

Hoca Köle'ye: «*Ben söyleyeyim neden korktuğunu. Suçlu olduğun için korkuyorsun. Burana kadar günaha battığın için korkuyorsun. Benim sana inandığımdan çok, sen bana inandığın için korkuyorsun.»* (Pamuk, 2021, s.58) diyerek onun korkusunu kullanmaya devam eder. Hoca, gölgesine galip gelmeye çalışıyordur.

> *"Gölgelerimiz güneş batınca yok olmuyor, biz, temiz ve serin yataklarımızda huzurla uyurken, öğrenilmesi ve yanılması gereken binlerce küçük şeyi bir bir elden geçiriyor ve hiç de yorulmadan, teker teker bunların farkına varıyorduk; rüyalarda yaptığını resimlerdeki insanlar, üç boyutlu güzel insanlar olmakla kalmıyor, çevrelerinden çıkıp aramıza da karışıyorlardı."* (Pamuk, 2021, s.59)

Köle bu düşüncesiyle gölgenin işlevini açıklamıştır. Yaratıcı potansiyeli ve derinleştirici işlevi ile gölge insanların yaşamlarını düzenler.

Hoca, bir gün rüyasında Köle ile kardeş olduğunu, bir ağabey edasıyla ona öğrettiklerini dinlediğini görür. Dışarıdan bakanların onları ikiz sanması, Hoca'nın düşüncelerini değiştirmeye başlamıştır. Onunla benzediğini kabul etmeye başlasa da hala otoritesini korumak için temkinli yaklaşarak ikizden çok onun büyüğü olabileceğini düşünür. Bu benzeşme onu öyle etkilemiştir ki artık o da ölümden korktuğunu itiraf etmektedir. Gölgenin ağına yakalanmış gibidir.

Hoca'nın vücudunda böcek ısırığı olduğunu söylediği ancak veba hıyarcığı olduğundan da şüphelendikleri bir kızarıklık çıkar. Hoca bunu kullanarak Köle'nin üzerine gelir ve onu kışkırtır. Burada ayna metaforu ile yine karşılaşmaktayız. Hoca, Köle'yi çırılçıplak soyarak ayna karşısına geçirir. Köle, aynada kendisine tıpatıp benzeyen ve onunla aynı hareketleri yapan bu adamdan hoşlanmaz.

Aynaya birlikte baktıklarında Köle benzerliğin dışında bir şey görür; bir olduklarını. Hoca Köle'ye ruhunu ele geçirdiğini ne düşünüyorsa artık onun da bildiğini düşündüğünü söyler. Bir

oldukları düşüncesini Hoca'da onaylıyordur. "Ben sen oldum" demiştir. Bu kabulleniş gölgenin onun kişiliğine ait bir parça olduğunu kabulleniştir.

Hoca, yer değiştirmelerini, kıyafetlerini değiştirmelerini, birinin sakal bırakıp diğerinin keserse anlaşılmayacağını söyleyerek Köle'yi öfkelendiriyordur. Yer değiştirme o zamanlar Köle için korkunç ve sinir bozucu gelmektedir. Hoca önceleri Köle'ye ötekileştirerek siz ve aptallar derken, artık biz ve onlar diyordur. Hoca'nın hastalığının ilerlemesi Köle'yi tedirgin eder ve kaçmaya karar verir.

7. Bölüm: Birleşme Arzusu

İstanbul'dan Heybeliada'ya kaçan Köle, özgürlüğünü tahmin ettiği gibi yaşayamıyor ve hatta Hoca'yı özlüyordur.

"Özgürleşebilmek için aramızdaki benzerliğin yanlış hatırlanan bir anı, unutulması gereken tatsız bir yanılsama olduğuna kendimi inandırmam, buna alışmam gerektiğine karar verdim."(Pamuk, 2021, s.69) Bireyleşme sürecinin amaçlarından biri de kişiyi özgürlüğüne kavuşturabilmektir. Bunun yolu kişinin zıt öğelerini ayrıştırarak bütünleştirebilmektir. Tam bütünleşmeye başlamışken Köle'nin kaçması bu süreci engellemiş ve onu esaret altında hissetmeye mahkûm etmiştir.

Çok geçmeden Hoca onu bulur ve Padişah'ın emri üzerine veba için birlikte çalışmaya başlarlar. Köle Hoca ile yeniden karşılaştığında "gölgesini hissettim" der. Bu onun için mutluluk vericidir, çünkü gölgesi ile birlikte kendi birliğini de hissetmiştir. Uygulamaları ve aldıkları önlemler işe yarar ve veba azalmaya başlar. Kutlama esnasında Hoca ön plana çıkarken, Venedikli geride kalabalığın, ötekilerin içinde kalmıştır. Birlikte geliştirdikleri çözümlerle yakaladıkları başarıyı Hoca'nın tek kutlamasını kabul etmeyen Köle, orada olmak ister. *"Çünkü ben Hoca'nın kendisiyim!"* der. Hoca'nın yanında olmaması ona başının bedeninden ayrıldığı kâbusları hatırlatır:

> *"Tıpkı, sık sık gördüğüm korkulu rüyalarda olduğu gibi, dışardan gördüğüm kendimden ayrı düşmüştüm; kendimi dışarıdan gözleyebildiğim için, demek ki, bir başkasıydım; kimliğine büründüğüm bu başkasının kim olduğunu öğrenmek bile istemiyor, önümden beni tanımadan geçen kendime korkuyla bakarken, bir an önce katılmak istiyordum ona."*(Pamuk, 2021, s.77)

Köle'nin bütünleşme isteği zirvesini yaşamaktadır. O Hoca ile birleşince pişesi tamamlanacaktır. Psişe, tüm katmanlarının bir arada dengeli bir şekilde işlemesini arzu eder.

8.Bölüm Gölge ile yüzleşme bir yıkım mı, yeniden inşa mı?

Veba başarısından sonra, Hoca müneccimbaşı olarak Padişah'ın yanında göreve başlar. Başarısı ve mutluluğu Köle'yi görmezden gelmesine sebep olur. Köle'nin emeğini yok saymaya başlamıştır. Köle bu durumdan mutsuz ve öfkelidir. Venedikli, on beş yıllık çalışmalarını kendi zaferiymiş gibi sunan Hoca'ya karşı kardeşçe bir kıskançlık beslediğini itiraf eder. Hoca, gölgenin yaratıcılığını takdir etmez ve onu yok saymaya, sindirmeye çalışır.

Vebanın yok olması Köle'yi üzer, çünkü bu süreçte Hoca ile onu bağlayan şey ölümün karanlık korkusudur. Korkular uzaklaşınca gölge beslenemez, yalnızlaşmaya başlar. Ancak yine de Hoca'ya olan sevgisini yitirmez, onun mutluluğunu ve yapmacık zaferini gıptayla izler. Gölgenin benliğe duyduğu ihtiyaç burada karşımıza çıkmaktadır.

Hoca, isteklerini Padişah'a yaptıramayınca umutsuzluğa kapılır. Köle'den yardım ister ve birlikte tüm fikirlerini ve anılarını yazdığı bir risale oluştururlar. Bu arada Köle konuşmaların arasında yıkım hakkında düşündü:

> *"Yıkımdan imparatorluğun elindeki ülkeleri bir bir kaybetmesini mi anlıyorduk? Haritalarımızı masanın üzerine yayar, önce hangi ülkenin, sonra hangi dağlarla hangi nehirlerin elden çıkacağını hüzünle saptardık. Yoksa, yıkım, insanların ve inançların farkına varmadan değişmesi anlamına mı geliyordu?"*(Pamuk, 2021, s.85)

Köle yaşadığı kişilik değişimini sorgulamaktadır. Bu bir yıkım mıdır, yeni bir yapının inşası mı? Eski benliğinden çok uzaktadır artık. Gölge Bilinç ile bütünleşmektedir.

Hoca'nın mutluluk zamanlarında yok saydığı gölgesi, üretim zamanlarında hatırlayıp başvurabileceği bir mekanizma haline gelmiştir. Bilinçdışının karanlığındaki saklı hazineyi kullanan Hoca, yaratıcı potansiyeli Köle ile birlikte yazdıkları risaliye beğenilmiş ve Padişah silah yapımını onaylamıştır.

9.Bölüm: Gölgenin Dönüşümü

Köle ve Hoca silah yapımı ile uğraşırken, bir gün Padişah görmeye gelir ve Köle ile Hoca'nın benzerliklerini görünce şaşırır.

"Birden durdu, tam o sırada, yan yana dikilen bize, ikimize döndü ve Allah'ın insan soyunun gururunu kırmak, saçmalığını duyurmak için yarattığı o eşsiz harikalardan birini, kusursuz bir cüceyi, ya da tıpatıp benzeşen ikiz kardeşleri görmüş gibi gülümsedi." (Pamuk,2021, s.88)Padişah'ın bile hayretler içerisinde baktığı Köle ve Hoca aynılaşmanın zirvesindelerdir. Hatta öyledir ki padişah onları birbirinden ayırmak için sözleri ve davranışlarını kullanıyordur. Padişah "Siz hiç aynaya baktınız mı?" diye sormuştur. Çünkü aynaya bakan kendi yansımasına bakar. Kendindeki ötekini görür. Jung, kendindeki ötekini özümsemiş insanın aynı kalamayacağını söyler. (Jung 2005, s.14)

Saraya davet ettiğinde ikisinin benzerlikleri üzerine konuşuyordur. Hatta bir taklitçiye ikisinin de taklidini yaptırır. Kendilerini dışardan izlemek tuhaf gelse de Hoca sinirlenir ve bir daha saraya yalnızca Köle'nin gideceğini söyler. Köle, 4 yıl boyunca halinden memnun bir şekilde saraya gider, yer, içer, eğlencelere katılır; Hoca ise masa başında çalışmalarını sürdürür. Köle tembelleşir, şişmanlar ve görünüşü değişmeye başlar.

> *"Evde kalan Hoca'nın, ben olduğunu söylerdi Padişah. Aklımı iyice karıştıran bu zekâ oyunlarını kanıksamıştım artık. Benim Hoca olduğumu söylediğinde, hiçbir şey anlamamak daha iyi, diye düşünürdüm, çünkü az sonra bütün bunları Hoca'ya benim öğrettiğimi ileri sürerdi. Şimdiki uyuşuk ben değilmiş, ama, bunu yapan, eskiden değiştirmişim Hoca'yı!"* (Pamuk, 2021, s.94)

Açıkça görülüyor ki, Köle'nin eski hali Hoca ile bütünleşirken, Köle 'de asimile olup Hoca'nın eski haline dönüşüyor. Benlikleri bütünleşiyor. Tembelleşip şişmanlayan Köle, Hoca'nın da değiştiğini söylemesi üzerine rüyasında ailesinin bile artık onu tanımadığını görür.

> *"Venedik'te bir maskeli balodaymışız: Yüzlerindeki «bayağı kadın» maskelerini indirince kalabalıkta gördüğüm annemle nişanlımı tanıyarak umutlanıyor, ben de, beni artık tanısınlar diye, kendi maskemi indiriyordum, ama onlar benim ben olduğumu anlamıyorlardı bir türlü, sapından tuttukları maskeleriyle, arkamdaki birini gösteriyorlardı; dönüp baktığımda, benim ben olduğumu anlayacak bu adamın Hoca olduğunu görüyordum. Beni tanıması*

için, bu sefer de ona umutla yaklaşınca, Hoca olan adam, bana hiçbir şey söylemeden maskesini indiriyor ve altından, beni suçluluk duygusuyla korkutarak rüyamdan uyandıran gençliğim çıkıyordu." (Pamuk, 2021, s.97-98)

Jung'a göre rüyalar sembolik imgeler içerir. Rüyalar, çocukluk anıları olacağı gibi gelecekteki olayları da ortaya çıkarabilir. Rüyaların diğer bir özelliği ise arketipsel imgelerdir. Gölge arketipi ile rüyalarda karşılaşılır ya da gizli bir şekilde ben bilinci üzerinde egemenlik kurarlar. Gölgesinin esiri olan bir kişi, kendi tuzağına düşmüştür, kendi seviyesinin altında yaşamaya razı olmuştur. (Jung,2005, s.56)

Köle, Hoca ile öyle bir benzerliğe ulaşmıştır ki bilinçdışı rüyalarda bile ayırt edilemez hale gelmiştir. Köle bir zamanlar Hoca'nın yerinde olmak isterken, şimdi onun yerine geçmesi bir kompleks haline gelmiştir. Artık "değişim bir yıkım mıdır?" sorgulamasını bırakan Köle, yeni halini görünce ürkmüştür.

10. Bölüm: Gölgenin Gerçekleşmesi

Savaş hazırlığında olan Padişah, Venedikli'yi ve Hoca'yı silahlarıyla birlikte çağırır. Silahlarına Padişah'ın güvenmesi dışında herkes tarafından uğursuzlukla suçlanır.

Bir yandan Hoca gölgenin cevap arayışı içinde, geçtikleri yerlerdeki köylülere en büyük kötülüklerini sorar ancak tatmin edici, geçerli bir cevap alamaz. Gerçek bir cevap için gölgesi ile yüzleşmeye cesareti olacak birisi gereklidir. Hoca'nın deyişiyle aradığı cevheri bulamaz. Cevher, kendiliktir. Gölge ile yüzleştikten sonra, kendi anima animusunu aşmış bir birey kendiliğin ışığına ulaşabilir. Ancak bu çok zor ve uzun bir süreçtir, nadiren başarılır.

Hoca'nın köylülere bu şekilde davranmasına anlam veremeyenler asıl suçu Köle'nin üzerine atmaktadırlar. Hoca, köylüleri daha önce yaptığı gibi aptallar diye ötekileştirirdi. Jung'a göre kişinin başkasında hoşuna gitmeyen yanlar, kişinin gölgesini oluşturur. Hoca'nın, bir zamanlar kendi kötülüklerini yazmaya cesareti olmadığı için aslında kendi aptallığına kızmaktadır.

Silahları, Padişah'ın yanına varamadan çamura saplanır. Kurtarmalarına rağmen içlerindeki umutsuzluk bulutları dağılmaz. Sonunda Beyaz Kale'ye varırlar.

"Kalenin kendisini gördük. Yüksekçe bir tepenin üzerindeydi, bayraklı kulelerine batan güneşin belli belirsiz kızıllığı vurmuştu, ama beyazdı;

bembeyaz ve güzel. Nedense, insanın böyle güzel ve erişilmez bir şeyi ancak rüyasında görebileceğini düşündüm. O rüyada, karanlık bir ormanın içinde kıvrılan bir yolda, tepedeki aydınlık, beyaz yapıya yetişmek için telâşla koşarsınız; sanki orada, sizin de katılmak istediğiniz bir eğlence, kaçırmak istemediğiniz bir mutluluk vardır, ama her an bitivereceğini sandığınız yol bir türlü bitmez."(Pamuk,2021, s.112)

Beyaz Kale, bireyleşme sürecinin ana amacı, kendiliktir. İnsanlar, hayat yolunda kendi ruhlarının özünü bulmak için zorlu bir yolda yürürler. Kişiliğin ana merkezi kendilik arketipi, bilinci, bireysel ve ortak bilinçdışını birlikte ele alan bir doğaya sahiptir. Bu da onu tüm insanlığa ait yapmaktadır. Bireyleşme süreci, kendilik arketipinin gerçekleşme sürecine koşuttur, aynı anlama gelmektedir. Çünkü kendiliğin gerçekleşmesi kişilik bütünlüğüne ulaşmak demektir. (Sambur, 2005, s.101) Beyaz Kale tüm bütünlüğü ile fethedilmeyi bekler.

Fethedilmeden hemen önce Hoca başarısızlık korkusu ile vazgeçer. Köle ile kılık değiştirir, ailesine dair tüm özellikleri öğrenerek İtalya'ya gider. Köle ise, İstanbul'da Hoca'nın hayatını yaşamaya devam eder. Tüm hikâye boyunca anlatılan gölgenin bütünleşmesi gerçekleşmiştir. Yalnızca kişilik olarak değil, somut anlamda da yer değiştirmişlerdir. Hoca ve Köle gölgelerini aşıp aynı olmuştur.

Üç farklı kurgusal düzlemde işleyen hikâyede asıl anlatı Venedikli Köle'nin ağzından yazılmıştır. Kitabın 11. Bölümü okuyucuyu hikâyeye dahil etmek ve kafa karıştırıcı bir oyuna sokmak üzere tasarlandığı için analize alınmamıştır. Buraya kadar gölgenin dönüşümü işlenmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bireyleşme sürecinin ilk adımı gölge arketipi dönüşümünün "Beyaz Kale" romanı üzerinden incelendiği bu çalışmada arketipsel eleştiri yöntemi kullanılmıştır. Jungiyen kişiliğin doğası üç başlıkta ele alınarak aktarılmıştır. Kişiliğin yapısı, işleyişi ve gelişimi olarak sunulmuştur. Jungiyen kişiliğin gelişimi bireyleşme sürecinden bütünleşmeye doğru uzanan bir yolu kapsamaktadır.

Bireyleşme sürecini aşamalarıyla incelemek roman analizi için uygun görülmüştür. Arketipsel eleştiri yöntemi Jung tarafından ortaya atılmış, Analitik Psikoloji 'nin beslendiği ana kaynaklardan edebiyat, sanat ve mitoloji alanlarında psikolojik analizler yapmak üzere tasarlanmıştır.

Gökeri(1979)'ye göre arketipsel eleştiri temel ilkelerini psikoloji ile birlikte diğer bilim dallarından alan bir yöntemdir. Yapısal olarak incelediği gibi estetik kaygıları aşarak psikolojik düzlemde anlamları yorumlar. Bu yöntemin asıl özelliği sonsuzluğu kanıtlanan arketipleri içermesidir. Tarihsel kökenlerine dayanarak nesiller boyu insanoğluna aktarılan arketipler büyük bir hafızayı da içinde taşır.

Bireyleşme süreci, hayat boyu gelişimle eş değer görüldüğü için önemlidir. Kişiliği sağlamlaştırmak, parçalanamaz bir bütünlüğe ulaştırmayı amaçlar. Bunun için kişiliğin tüm öğeleri; bilinç ve kişisel kolektif bilinçdışı parçaları birleşmelidir.

Kişisel ve kolektif bilinçdışı arketiplerin bilince yükseltilmesi amaçlanır. İnsanın içindeki derin karanlık bilince; ışığa çıkmalıdır. Böylece insan, kendiliğin yani ruh özünün ışığı ile parlayabilir.

Tezin ana konusu "Gölge Arketipi" ile yüzleşmek, bireyleşme sürecinin ilk adımı ve en sancılı sürecidir. İçinde bir çok kompleksi, duygusal ve ruhsal çatışmalar, kimlik kargaşasını, krizleri ve riskleri barındırır. Gölge arketipi sembollerle, rüyalarla ve psikolojik sağaltım teknikleriyle açığa çıkabilir. Bireyleşme süreci kendiliğinden gelişen doğal bir süreçtir ancak gölge arketipini bilince çıkarmak için bilinçli uğraşı gerekir.

Jung'a göre gölgeyi bastırmaya çalışmak yarasızdır, hatta şişme yapacağı için çok risklidir. Kişi karanlık yönüyle yaşamanın bireysel olarak bir yolunu bulmalıdır. Zihinsel ve bedensel sağlık ile birlikte bütüncül sağlık buna bağlıdır. Gölgeyi kabul etmek ahlaksal çaba ve önceden değerli görülen ilkelerin terk edilmesiyle gerçekleşir. Gereğinden fazla yüceltilmiş değerleri terk etme

süreci sancılı geçeceği için bu adım çok zordur. Roman karakteri Köle'nin de sorguladığı gibi bu bir yıkım mıdır? Fakat kişi olduğundan farklı şekilde toplum önünde daha iyi görünmek için yalan bir hayatı yaşarsa kişisel ve kolektif bilinçdışını bastırmış olur. Böylece günlük yaşamı ele geçiren kompleksler başlar.

Roman karakterlerimizin yaptığı gibi "kimim ben?" sorusu sorulmalıdır. Kim olduğumuz ve kim olmadığımızı ayırt etmek bilinç yüzeyini genişletir. Bireyleşme sürecinde bilinç ne kadar genişlerse o kadar kişisel ve kolektif bilinçdışı öğeler açığa çıkar.

Bilinçdışının derinliklerinde saklı hazineyi açığa çıkarmak, her insanın doğasına olan borcu olduğunu düşünür, Jung. Hayat boyu gelişimi savunan Jung'un geliştirdiği Analitik Psikoloji 'nin amacı doğuştan bütün halde ve karmaşık halde gelmiş kişiliğin bölümlerinin bireyleşmesi ve sonunda da bütünleşmesidir.

Asıl adı Gölgeler Kitabı olarak tasarlanan roman; karanlık ikiz, gölge ve yer değiştirme ekseninde dönerken, Beyaz Kale adı verildikten sonra artık kendiliğe ulaşma yolculuğuna dönmüştür. Çünkü Beyaz Kale, ulaşılması imkânsız derecede güç olan kendiliktir.

Kendiliğe ulaşmanın ilk aşaması gölge arketipini gerçekleştirmektir. Tüm roman boyunca birbirine zıt iki karakterin birbirlerini gölgeleyip, kişiliklerini sorgulamalarına ve sonunda da benzerliklerini görüp birleşmelerine şahitlik etmekteyiz.

Köle'nin esareti, Hoca'nın özgürlüğü, Köle'nin güçsüzlüğü ve Hoca'nın egemen gücü birbirlerinin gölgeleri olduklarını temsil etmektedir. Köle, Hoca'nın karanlık yüzüdür. Jungiyen bakış açısıyla karanlık yüzüyle karşılan kişi, bireyleşme yolculuğu serüvenini başlatır.

Gölgesini tanımak için insanın kendini acımasızca eleştirmesi ve derin sorgulamalara girmiş olması gereklidir. Gölge tepkileri insanın içinden geleceği gibi dış dünyadaki bir insan kaynaklı da olabilir. İç dünyasında kişi çeşitli rüyalar, hayaller ve imgelemlerle, gündüz ise bilinçsiz tepkileriyle gölgeyi açığa çıkarır.

Dış dünya kaynaklı gölge tepkilerinin sebebi, kişinin kompleksini tetikleyecek insan davranışlarıdır. Aslında kendinde olan ancak kendini eleştirmeye gücü olmayan kişilerin yaptığı şey, aynı davranışlara sahip çevresini aşağılamaktır.

Bütünleşmeye giden bu yolda ilk adım gölgenin bilince çıkarılması sırasında, kişi büyük bir dirençle karşılaşır. Çünkü bu zamana kadar aşağılayıp kabullenmediği tüm özelliklerinin bir anda yukarı çıkması kişiyi kimlik krizine sokabilir.

Gölgenin olumsuz tezahürlerinin yanı sıra burada pek çok olumlu potansiyel ve yaratıcılıkta saklıdır. Gölge, deneyimleyemediği ya da az deneyimlediği alanlardan oluşur. Bu yüzden gizli deneyim alanını açığa çıkarmak, kişiye bir çok olumlu potansiyeli de sunar.

Beyaz Kale romanında sıkça görülen Hoca'nın gölgesi Köle olmadan, bilgisini ve yaratıcılığını yeterince ortaya koyamayışının sebebi budur. Hoca, mutluyken işleri kolaylıkla ilerliyorken gölgesini bastırır ve ilgilenmez. Onaylanmaya ihtiyaç duyduğunda, yaratıcı bir kaynağın ürünlerine ihtiyaç duyduğunda Köle'ye başvurur.

Buna rağmen hiçbir zaman hakkını vermez. Aşağıladığı gölgesi zamanla ona dönüşmeye başladığında kendisi de bu benzerliği onaylar. Gölgesinin ışığa çıkmasına izin verir. Sonunda bütünleşir ve bir olurlar. Bu bütünlük hem dışardan hem içerden görünmektedir.

Araştırmanın ana problemi gölge arketipi ile yüzleşmenin bireyleşme sürecine nasıl katkı sağladığıydı. Literatür bilgilerinin ışığında ve roman analizinin sonucunda görülüyor ki, gölge arketipi ile yüzleşmek zor ve acı verici bir süreç olsa da bütünleşmeye giden yolda önemli bir aşamadır. Bilinçdışına bastırılan yönlerin kabulü kişiyi bölünmez bir bütün haline getirir. Bu süreçte ısrarla yürüyenle sonunda kendilik cevherini bulabilir. Roman karakterlerinin uzun bir yolculuktan sonra Beyaz Kale'nin ışığını görmesi gibi...

KAYNAKÇA

Abrams Jeramiah, Zweig Connie (Ed.), (2022). Gögleyle Buluşma İnsan Doğasındaki Karanlık Yüzün Gizli Gücü (1. Baskı). (Çeviren: Özgür Ertana). İstanbul: Timaş

Ağaççı, Orhan. (2019). Kişilik Tipleri Envanterinin Geliştirilmesi ve Üniversite Bölümlerinin Kişilik Kodlarının Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Ankara.

Bahadır Abdülkerim. (2010). Jung ve Din (2. Baskı). İstanbul: İz. Baş, O. F. & Żyminkowska, O. (2022). Orhan Pamuk'un Roman Kuramı Üzerine. Journal of Turkology , 32 (1) , 337-353

Bennet, E. A. (2006). Jung aslında ne dedi?. (1. Baskı). Işıl Çobanlı (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Bingöl, Ulaş. (2015). Eleştirinin Anatomisi Adlı Eser Üzerine. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi , 4 (3) , 1359-1365 .

Boza, Büşra (2020). Hüseyin Nihal Atsız'ın Sanat Eserlerinin Arketipsel Eleştiri Yöntemi ile Tahlili, Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyat Ana Bilim Dalı, Kayseri.

Bozkır, Ahmet Hamit (2021). Din Psikolojisi Açısından Carl Gustav Jung'un Analitik Psikolojisi ve Kolektif Bilinçdışının Bir Arketip Olarak Tanımı, Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir

Carl Gustav Jung, Kişisel Bilinçdışı ve Ortakbilinçdışı, Çev. Afşar Timuçin, Mehmet Sert, Felsefe Dergisi, S.1, (Ekim-Kasım-Aralık) 1977

Cüceloğlu, Doğan (2001). Yeniden İnsan İnsana (26.Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cüceloğlu, Doğan (2019). İnsan ve Davranışı (37.Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Fedai, Ö. (2016). Kerimcan'ın "Bireyleşme" Yolculuğu Bağlamında Devlet Ana Romanında Arketipler . FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi , (8) , 159-179 .

Fordham, Frieda. (2015). Jung Psikolojisinin Ana Hatları (9. Baskı). (Çeviren: Aslan Yalçıner). İstanbul: Say.

Freud, Jung ve Adler. (1981) Psikanaliz Açısından Edebiyat. (2.Baskı). (Çeviren: Selahattin Hilav). İstanbul: Dost Kitabevi.

Frye, Northrop (2015). Eleştirinin Anatomisi. (Çev. Hande Koçak) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gençtan, Engin. (2020). Psikanaliz ve Sonrası (17. Baskı). İstanbul: Metis.

Given, Barbara K. (1996). Learning Styles; A Synthesized Model. Journal of Accelerated Learning and Teaching, 21, 11- 44

Gökeri, A.İ (1979), Arketiplere Dayanan Yeni Bir İnceleme Yönteminin Tanıtılarak İngiliz ve Türk Edebiyatı'nda Bazı Romans ve Epik Niteliğinde Yapıtlara Uygulanması, Ankara, (Ankara Üniversitesi, DTCF, Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Gülsoy, Murat. (2009). 602. Gece (2. Baskı). İstanbul: Can

Hazar, Ç. (2013). Kişilik ve İletişim Tipleri. Selçuk İletişim, 4 (2) , 125-140

İleri Meliha (2018). Orhan Pamuk'un Beyaz Kale Romanında Diyalojik İlişkiler, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul

İşbar, Yasin. (2020). İletişimde Psikanalizin Yerin ve Reklamlarda Arketip Kullanımı, Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Tasarımı ve Bilişim Teknolojileri Anabilim Dalı, Kocaeli

Jacobi, Jolande. (1951). The Psychology of C. G. Jung (5th Edition). Great Britain, Chatham: W&J. Mackay Co. Ltd.

Johnson, Robert A. (2019). Gölgene Sahip Çık (2.Baskı). (Çeviren: Kemal Atakay). İstanbul: Okyanus.

Jung, Carl Gustav (1928). Two Essays On Analytical Psychology. Bailliere, Tındall and Cox, London.

Jung, Carl Gustav. (2005). Dört Arketip. (2.Baskı). (Çeviren: Zehra Aksu Yılmazer). İstanbul: Metis.

Jung, Carl Gustav. (2006) Analitik Psikoloji (2.Baskı). (Çeviren: Ender Gürol). İstanbul: Payel.

Jung, Carl Gustav. (2012). Keşfedilmemiş Benlik (1. Baskı). (Çeviren: İhsan Kırımlı). İstanbul: Sayfa.

Jung, Carl Gustav. (2013). Anılar, Düşler, Düşünceler. (6.Baskı). (Çeviren: İris Kantemir). İstanbul:Can.

Jung, Carl Gustav. (2015a). Feminen Dişilliğin Farklı Yüzleri (1.baskı). (Çeviren: Tuğrul Veli Soylu). İstanbul:Pinhan

Jung, Carl Gustav. (2015b). Rüyalar (1.Baskı). (Çeviren: Aylin Kayapalı). İstanbul: Pinhan.

Jung, Carl Gustav. (2016a) Analitik Psikoloji Sözlüğü. (Çeviren: Nur Nirven). İstanbul: Pinhan.

Jung, Carl Gustav. (2016b). Kırmızı Kitap. (2.Baskı). (Çeviren: Okhan Gündüz). İstanbul:Kaknüs

Jung, Carl Gustav. (2018). İnsan ve Sembolleri (3.Baskı). (Çeviren: Hatice Mukaddes İlgün). İstanbul: Kabalcı.

Jung, Carl Gustav. (2019). Psikolojide Tipler (1.Baskı). (Çeviren: Nur Nirven). İstanbul: Pinhan.

Jung, Carl Gustav. (2020). Jung Psikolojisi "Bir Psikoloji & Modern Psikanaliz Kuramı" (2.Baskı). (Yayına Hazırlayan: Murat Ukray). İstanbul: E-Kitap Yayıncılık.

Jung, Carl Gustav. (2021a). İnsan Ruhuna Yöneliş (12. Baskı). (Çeviren: E. Büyükinal). İstanbul: Say.

Jung, Carl Gustav. (2021b). Kişiliğin Gelişimi (6. Baskı). (Çeviren: Duygu Olgaç). İstanbul: Pinhan.

Karadeniz, Havvaana (2014). Orhan Pamuk'un Romanlarında Üstkurmaca, Yüksek Lisans Tezi. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kırşehir.

Kavut, S. (2020). Carl Gustav Jung: Kavramları, Kuramları ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme Carl Gustav Jung: A Study on His Concepts, Theories and Philosophy . Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6 (2) , 681-695

Kayaokay, İ. (2014). Fuzuli'nin Leyla ile Mecnun mesnevisinin arketipsel sembolizm bağlamında çözümlenmesi. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7, 337-351.

Keskin, F. (2013). Yakındoğu'da Emanet Oyununda Gölge ile Yüzleşmek. Journal of International Social Research, 6(26).

Kısa, Cihad (2004). Carl Gustav Jung'ta Din ve Bireyleşme Süreci, Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir

Korkmaz, Ramazan (2009). Metaforik dönüştürme biçimleri ve efendi-köle diyalektiği bakımından beyaz kale. Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi.

Kunduracı, Gizem (2019). Metnin Ötesinde, Metinler Arasında Dolaşım: Orhan Pamuk'un Romanlarında Metinsel- Aşkınlık Görünümleri, Doktora Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eskişehir

Küçükhemek, M. & Serarslan, M. (2016). Arketipsel Eleştiri Bağlamında Tender Mercies Filminde Bireyleşme . SineFilozofi , Özel Sayı (2) Mayıs 2020 , 550-569

Küçükhemek, Murat (2020). Arketipsel Yaklaşımla yavuz Turgul Sinemasında Bireyleşme Süreci, Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, Konya

LaFollette, Hugh. (1999). Kişisel İlişkiler Sevgi, Kimlik ve Ahlak. (2. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Mırol Yıldırım, Çiğdem (2011). Arketipsel Bir Yolculuk İçinde, Narsistik Bir Kitap Biçiminde: Beyaz Kale, Yüksek Lisans Tezi. Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Bölümü, Ankara.

Moran, Berna (2002). Edebiyat Kuramları ve Eleştiri. (7.Baskı) İstanbul: İletişim Yayınları

Nazlı, Kardelen Azra (2015). Kişilerarası Çekicilik Açısından Yakın İlişkilerde Güç Temsilleri: Superman Filmleri Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, İzmir

Okur, Süheyb (2019). Tasavvuftaki “Kemal” Kavramına Kıyaslamalı Bir Analiz: Jung’un “Bireyleşme” Kavramı, Yüksek Lisans Tezi. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Çorum

Öcel, Aylin (2006). Orhan Pamuk’un Beyaz Kale ve Lous Gardel’in Sevenlerin Şafağı Başlıklı Romanlarında Öteki İmgesi, Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Soyal Bilimler Enstitüsü Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara

Özbek Arslan, N. (2017). Gelibolulu Ali’nin Mihr ü Mah mesnevisinin Jung’un Arketipel Sembolizm Kuramı Açısından Okuma Denemesi. Anasay, (2), 227-246

Özer, H. (2016). “Esir Şehir” Kahramanı Kâmil Bey’in Bireyleşme Serüveni . FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi , 0 (6) , 189-209

Öztürk B. Ve Yetkiner B. (Ed.). (2021). Kavram ve Kurallarla Bir Başkadır. (1. Baskı). İstanbul: Nobel.

Pamuk, Orhan. (2021). Beyaz Kale. (17.Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Parla, Jale. (2018). Orhan Pamuk'ta Yazıyla Kefaret. (1.Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Pamuk, Orhan, (1999). Öteki renkler. (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Pelister, Tuğba Gözde (2017). Arketipsel Eleştiri Bağlamında Tiyatro Metinlerinde Gölge Arketipinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Sahne Sanatları Anasanat Dalı, İzmir

Pirci, Cemile Büşra (2019). Carl Gustav Jung Psikolojisinde Vicdan Kavramı ve Ahlaki Görecelilik Sorunu, Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Programı, İzmir

Quenk, N. L. (2010). Myers-Briggs Type Indicator. I. B. Weiner & W. E. Craighead (Eds.), The corsini encyclopedia of psychology (pp.1048-1049) içinde. New Jersey: John Wiley & Sons

Sambur, Bilal. (2005). Bireyselleşme Yolu (1.Baskı). Ankara: Elis.

Serrican, E. (2015). Reflexion of the archetype concept in Carl Gustav Jung's theory of analytical psychology to the literature . International Journal of Social Sciences and Education Research , 1 (4) , 1205-1215.

Stein, M. (2005). Individuation: inner work. Journal of Jungian theory and practice, 7(2), 1-13.

Stevens, Anthony. (2014). Jung (1.Baskı). (Çeviren: Nursu Örge). Ankara: Dost.

Storr, Anthony. (Ed). (2006). Jung'dan Seçme Yazılar. (1.Baskı). (Çeviren: Levent Özşar). Ankara: Dost Yayınları.

Tecimer, Ömer. (2005) Sinema: Modern Mitoloji, İstanbul: PlanB Yayınları.

Temel Eğinli Ayşen ve Yavuz Selcan. Kişilerarası İletişimin Psikolojik Dinamikleri. (1.Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık, 2020.

Tuğluk, A. (2021). Arketipçi Eleştiri. Edebiyat Yazıları II: Eleştiri Kuramları ve Metin Tahlilleri, 84, 111.

Türkan, K. (2018). Tahir ile Zühre Hikâyesinin Çeşitli Varyantlarında Gölge Arketipi. Türkbilig, (36), 137-146.

Tyagi, A. (2008). Individuation: The Jungian Process of Spiritual Growth. Explorations of Human Spirituality, 128-153.

Ulağlı, Serhat. (Ed.). (2018), Kişilerarası İletişim Güncel Yaklaşımlar ve Kuramsal Temeller (1. Baskı). İstanbul: Motto

Veznedaroğlu, R. L., ve Özgür, A.O. (2005). Öğrenme Stilleri: Tanımlamalar, modeller ve işlevleri, İlköğretim-Online, 4(2), 1-16